อนุสรณ์

ใน...ฌาปนกิจศพ

...กษบรรณารักษ์

(ชิต จุฬะกุล)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๒ กรกฎาคม ๒๕๑๒

อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นางเกษมบรรณารักษ์ (ชิต จุยะกุล)

ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

๒ กรกฎาคม ๒๕๑๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ธรรมบรรณาคาร เลขที่ ๔๐๖ พระนคร
อำนวย จงเลิศจรรยา ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๕๑๒

นางเกษมบรรณารักษ์ (ชิต จุยะกุล)

ชาตะ พ.ศ. ๒๔๒๓

มรณะ พ.ศ. ๒๕๑๑

ประวัติย่อของคุณแม่

คุณแม่เป็นบุตรคุณตาทองดี และคุณยายนิ่ม เกิดเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๒๓ ที่บ้านสวน ตำบลวัดเสาหิน อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร คุณแม่ไม่มีน้อง มีแต่พี่ชายคนเดียวชื่อวร ซึ่งภายหลังได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา ชอบเดินทางไปเทศน์ตามจังหวัดต่าง ๆ และอยู่ในสมณเพศตลอดมาจนกระทั่งถึงแก่มรณภาพ

เมื่อคุณแม่อายุได้ ๓ เดือน คุณยายถึงแก่กรรม คุณตามีความวิตกในการเลี้ยงดูบุตรซึ่งยังเล็กมาก ว่าจะไม่ปลอดภัย จึงได้นำบุตรของท่าน คือคุณแม่ ไปยกให้คุณท้าวทับทิม และคุณท้าวพลับ ซึ่งพำนักอยู่ในวังหลวง คุณแม่ได้รับความเมตตากรุณา เลี้ยงดู และการศึกษาอบรมจากท่านพี่น้องทั้งสองผู้มีพระคุณอย่างสูง ตั้งแต่นั้นมา จนกระทั่งอายุ ๑๔ ปี เกิดเจ็บป่วย อาการหนักมาก จะอยู่ในวังหลวงต่อไปไม่ได้ ต้องย้ายออกไปอยู่ ณ ที่พักของเจ้านายองค์หนึ่ง ซึ่งคุณแม่เรียกท่านว่า เจ้าเทโพ อยู่ใกล้กับวัดหงส์ ฯ ปากคลองบางหลวง ได้รับการรักษา

พยาบาลจนหายเป็นปกติ และอยู่ที่นั่นต่อมาอีกประมาณสองปี ได้สมรสกับคุณพ่อ ขณะนั้น คือนายเปล่ง จุยะกุล รับราชการอยู่หอพระสมุด (ภายหลังได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์ เป็นรองอำมาตย์โท ขุนเกษมบรรณารักษ์) บุตรคุณปู่หมื่นอักษร (จุ้ย จุยะกุล) และคุณย่าเพียร บ้านอยู่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เมื่อสมรสแล้วได้ไปเริ่มตั้งต้นชีวิตใหม่กับคุณพ่อ ซึ่งไปรับราชการ เป็นปลัดอำเภอที่จังหวัดราชบุรี

ต่อมาคุณพ่อเคยลาออกจากราชการ ลองประกอบอาชีพค้าขายทางเรืออยู่ระยะหนึ่ง โดยมีคุณแม่ร่วมช่วยเหลือด้วยแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ประกอบกับระยะเวลานั้นคุณพ่อคุณแม่ได้เสียชีวิตลูกไปถึง ๔ คน ในเวลาต่าง ๆ กันไม่นาน ทำให้เกิดความเศร้าโศกอย่างหนัก ท้อแท้และหมดกำลังใจที่จะต่อสู้อาชีพนี้ต่อไป คุณพ่อจึงกลับเข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่งที่จังหวัดนครปฐม และอยู่ที่นั่นด้วยกันทั้งครอบครัวเป็นเวลาหลายปี ก่อนจะเข้ามากรุงเทพ ฯ อีก และคุณพ่อมาถึงแก่กรรมที่กรุงเทพ ฯ เมื่อ ๓๐ ปีมาแล้ว

คุณแม่มีบุตรชายหญิงกับคุณพ่อรวมทั้งหมด ๘ คน เป็นชาย ๓ คน ชื่ออั๋น บุญช่วย สงัด และหญิง ๕ คน คือ ชั้น ชุบ จรูญ สงวน และบุญเรือน ๖ คนถึงแก่กรรมไปแล้ว เหลือที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันคือ ชุบ และบุญเรือน ผู้ซึ่งได้รับคำบอกเล่าให้จดบันทึกประวัติของคุณแม่ ณ ที่นี้

วาระสุดท้ายของคุณแม่ ได้ไปอยู่กับพี่ชุบและหลานสมใจที่บ้านหลังปั๊มน้ำมัน สิทธิพงษ์ หน้าโรงเรียนนายเรือ จังหวัดสมุทรปราการ คุณแม่ถึงแก่กรรมที่นี่ด้วยความชรา เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ รวมอายุได้ ๘๘ ปี

ปูชนีเยน มาตุยา ปาเท วนฺทามิ สาทรํ

๑ แม่จ๋าจะหาไหน หฤทัยพระมารดา
เมื่อลูกมิเกิดมา ธ ก็ไหว้ก็วิงวอน
  ลูกเนาณครรโภ ทรโอก็อาทร
อดเผ็ดและเข็ดร้อน ทะนุบุตระสุดใจ
  ยามคลอดผิรอดผ่าน ชิวะท่านจะบรรลัย
หลั่งอัสสุชลใน ขณะปลื้มก็ลืมตน
  เลี้ยงบุตระสุดยาก ก็วิบากและกังวล
เหนื่อยยากก็ตรากทน บ่มิคิดอนาทร
  กินนอนก็วอนว่า กรุณามินิ่งนอน
ลูกไข้ก็ไข้ย้อน ทะนุลูกมิรู้วาย
  เล่าเรียนก็ขวายขวน ผิจะจนก็ขนขวาย
แสนยากลำบากกาย มนะแม่ก็เปรมปรีดิ์
  ออกเรือนก็เร่งหา ภริยาฤสามี
เลี้ยงลูกตลอดชี วิตะแม่ไม่แปรผัน
  ข้าขอประณตน้อม วรบาทะแม่ฉัน
จงสุขและสบสรรพ์ สุขภพสถาพร ฯ

จากลูก

คำไว้อาลัยจากหลาน

แด่คุณยาย

เมื่อหลานจากบ้านมาเมื่อ ๒ ปีก่อน คุณยายเริ่มเจ็บกระเสาะกระแสะด้วยความชรา ไม่แข็งแรงและไม่ค่อยได้ลุกจากที่นอนมาเดินเหิรเช่นเคย หลานก็ใจคอไม่สู้ดี แม้จะตระหนักแก่ใจว่า สักวันหนึ่งคุณยายจะจากไปตามวัยสังขารตามธรรมดาของชีวิต แต่ก็ไม่สามารถจะทำใจให้พร้อมได้เมื่อถึงวาระนั้น หลานอดที่จะร้องไห้ด้วยความเสียใจและอาลัยมิได้ เมื่อทราบข่าวจากคุณแม่ว่าคุณยายได้จากไปแล้ว ขณะที่หลานอยู่ไกลเกินกว่าที่จะมีโอกาสมากราบคุณยายเป็นครั้งสุดท้าย ไม่มีแม้แต่โอกาสจะทำบุญทางศาสนาให้คุณยายด้วยตนเอง และจนกระทั่งถึงวันนี้ซึ่งเป็นเวลาที่หลานควรจะได้มาร่วมพิธี ร่วมทำบุญคุณยาย พร้อมกับญาติพี่น้อง ก็ยังไม่สามารถจะมาได้ หลานได้แต่สัญญากับตัวเองว่า เมื่อใดก็ตามที่กลับมาถึงบ้านจะทำบุญอุทิศกุศลแด่คุณยายที่รัก

เมื่อครั้งคุณยายปรกติดี คุณยายขยัน ชอบใช้เวลาทำขนมบ้าง ทำสวนบ้าง และประดิษฐ์ดอกไม้กระดาษ

บ้าง หลานยังจำได้ว่าเมื่อเด็ก ๆ ทุก ๆ ครั้งที่คุณแม่พาไปเยี่ยมคุณยาย จะต้องได้ดอกไม้กระดาษ สีสวย ๆ ฝีมือคุณยายกลับบ้านทุกครั้ง เมื่อคุณยายมาอยู่ที่บ้านถนนดินแดงด้วยกัน ก็เพาะต้นพิกุลทองไว้หลังบ้าน ออกลูกงอกงาม เมื่อหลานโตขึ้น โอกาสใกล้ชิดคุณยายน้อยลง แต่หลานก็นึกถึงและเป็นห่วงอยู่เสมอ มาบัดนี้ ไม่มีโอกาสได้เยี่ยมได้พูดคุยด้วยอีกแล้ว เหลือแต่ความอาลัย ความระลึกถึง ไม่ว่าวิญญาณของคุณยายจะอยู่ที่ใด ขอให้ได้รับความเคารพ ความคารวะจากหลาน และไม่ว่าคุณยายจะอยู่ในภพใด ขอให้คุณยายมีความสงบ และความสุขทุกประการ

ด้วยความอาลัยรัก

จากหลาน

ปริยานุช พินิจภูวดล

จดหมายจากหลาน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๓ กันยายน ๒๕๑๑

แม่ครับ

จี๊ดได้รับจดหมายแม่แล้ว ตกใจมากที่ทราบว่ายายเสียแล้ว จี๊ดเสียใจมากครับ เมื่อคืนวันที่ ๒ ก็เพิ่งได้รับข่าวร้าย คือเพื่อนเรียนอยู่แผนกธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ ปีที่ ๔ กับพี่ชายนั่งซ้อนมอเตอร์ไซค์ ไปชนกับสามล้อเครื่องตายคาที่ทั้งคู่ วันนี้ตอน ๑๖.๐๐ น. รดน้ำศพที่โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ จี๊ดกลับมาที่พักว่าจะเอาเนคไทดำผูก แต่งตัวไปรดน้ำศพ พอดีได้รับจดหมายแม่ อ่านแล้วเลยไปไม่ไหวเลย ตั้งแต่นี้จี๊ดจะไว้ทุกข์ไปเรื่อย ๆ อาจจะเดือนหนึ่งหรือสามเดือน พรุ่งนี้จี๊ดจะไปใส่บาตรทำบุญให้ยายด้วย คิดถึงและสงสารยายมาก ถ้าจี๊ดทราบข่าวก่อนก็จะลงมาให้ทันบรรจุศพยายด้วย

จี๊ดส่งการ์ดมาอวยพรวันเกิดแม่ คงรับแล้ว แต่แม่คงกำลังมีความทุกข์ ไม่นึกถึงอะไร จี๊ดยังสอบไม่เสร็จ วันสุดท้ายคือวันที่ ๑๑ ตุลาคม วันที่ ๑๒ คงได้เดินทางกลับบ้านมาเคารพยายที่สุสานนะครับ

รักและเคารพแม่เสมอ
จี๊ด
(จุมพล สิทธิไชย)

ข้อความตอนหนึ่งจากจดหมายของหลาน

496 E. South Street.

Akron, Ohio 44311,

U.S.A.

๒๓ กันยายน ๒๕๑๑

กราบแม่ที่รักและเคารพ

หนูได้รับจดหมายแม่เมื่อวันศุกร์ ทราบข่าวเรื่องยายหนูอดร้องไห้ไม่ได้ ที่จริงหนูเคยพูดกับพี่แป๊ะหลายหนถึงยาย หนูเคยฝันถึงแกเมื่อไม่นานมานี้ ตอนเช้ายังบอกพี่แป๊ะว่ายายเป็นอย่างไรบ้างก็ไม่รู้ ใจหนึ่งก็อยากให้ยายไปเป็นสุข เพราะชรามากแล้ว และคงทรมานเหมือนกันเพราะมองไม่ค่อยเห็น และลุก นั่ง เดิน เหิรไม่สะดวก แต่พอแกไปจริง ๆ ก็อดเสียใจไม่ได้ ตอนนี้หนูก็สวดมนต์ภาวนา ขอให้ยายไปเป็นสุขมาก ๆ สำหรับเรื่องที่แม่จะกำหนดวันเผา พี่แป๊ะและหนูเห็นว่าสุดแต่แม่จะเห็นสมควร หนูก็คงกลับในราวอีกปี หรือปีกว่านิด ๆ คือพอเรียนจบก็คงกลับ หนูเกรงว่าจะสวนกับจิ๊ด คือพอหนูจะ

กลับจี๊ดก็คงจะมาอยู่อเมริกา พี่แก่ก็คงจะต้องไปอังกฤษอีก อาจจะไม่พร้อมหน้ากันได้ ดังนั้นก็แล้วแต่แม่และป๋าจะเห็นสมควรในเรื่องยาย..

....

รักและคิดถึงแม่มาก

ป๋อม

ปรียานุช (สิทธิไชย) พินิจภูวดล

ระลึกถึงคุณแม่

คุณแม่จากลูกไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ แม้เวลานั้นจะล่วงเลยมาเกือบครบปีแล้ว ลูกก็ยังระลึกนึกถึงคุณแม่อยู่เสมอ และคงจะเป็นเช่นนี้อีกนานตราบเท่าชีวิตของลูกจะหาไม่ พระคุณของคุณแม่, ความรัก ความเมตตาปรานีต่อลูก ตลอดจนคุณธรรมของคุณแม่ในด้านความซื่อสัตย์ จริงใจ ความรัก เอื้ออารี ต่อญาติมิตร ลูกหลานเหลน และบุคคลอื่น ซึ่งลูก ๆ ได้รับ ได้รู้ ได้เห็นมาแล้ว ลูกไม่สามารถจะกล่าว ณ ที่นี้ให้ครบถ้วนตรงกับความรู้สึกของลูกได้

ในสมัยที่ลูกยังเป็นเด็ก คุณแม่ชอบเดินทางไปเยี่ยมผู้มีพระคุณญาติมิตรที่อยู่ห่างไกลด้วยความระลึกนึกถึงจริงๆ จุดต่าง ๆ ที่คุณแม่เคยไปพร้อมทั้งหอบหิ้วข้าวของ ที่ตั้งใจเอาไปฝากและนำลูกขึ้นรถไฟลงเรือเมล์ไปด้วย เวลานั้นคือโพธาราม ราชบุรี รังสิต ซึ่งเป็นที่อยู่ญาติพี่น้องของคุณพ่อ และแห่งสุดท้ายที่คุณแม่อยากมาเยี่ยมมาก และลาจากไปด้วยความอาลัยอาวรณ์มาก คือกรุงเทพ ฯ

ณ สถานที่ที่คุณแม่เคยอยู่ เคยรับความเมตตากรุณาอบรมเลี้ยงดูและเติบโตมาที่นั่น การเดินทางติดตามไปกับคุณแม่ เกิดผลพลอยได้แก่ลูกคือ ความสนุก ตื่นเต้นเบิกบาน ได้พบสิ่งต่าง ๆ แปลก ๆ แต่บางทีก็เป็นความเศร้าใจ เมื่อได้เห็น ชีวิตความ ลำบากของผู้คนในชนบทซึ่งจะพบได้ทุกคราว ตามไร่นา ตามตลาดและสถานีรถไฟ เช่นคนชราที่หาบข้าวปลา พืชผัก ผลไม้ไปขาย เดินเท้าเปล่าเป็นระยะทางไกล ๆ หน้าตา เสื้อผ้าชุ่มโชกด้วยหยาดเหงื่อ ต้องวางหาบที่ตลาดรอคอยอยู่จนสายกว่าจะมีผู้ซื้อ ซึ่งก็พยายามต่อ แล้วต่อ อีกเป็น เวลานานเพื่อให้ได้ของราคาต่ำสุด ท่าทางงกเงิ่น ลังเลในการตัดสินใจ และต้องยอมขายในที่สุด เป็นภาพน่าสงสารประทับใจลูกอยู่จนบัดนี้ แต่เมื่อนึกถึงไมตรีจิตมิตรภาพระหว่าง คุณแม่ ญาติมิตร และผู้ที่คุณแม่เคารพนับถือแสดงต่อกันก็กลับทำให้สบายใจ เนื่องจากรู้สึกว่าโลกขณะนั้นแจ่มใส อบอุ่น และน่าอยู่เป็นอันมาก

เมื่อคุณพ่อถึงแก่กรรม และลูก ๆ ต่างก็มีครอบครัวโยกย้ายไปอยู่ต่างจังหวัดกันหมด พี่ชุบรับคุณแม่ไปอยู่ด้วยที่บ้านในสวนทางฝั่งธนบุรี ต่อมาพี่สงัดถึงแก่กรรมไปอีกคน ตอนนั้นรู้สึกว่าคุณแม่เริ่มว้าเหว่ และที่คิดถึงลูกมาก เวลาไปเยี่ยมท่านจะอ้อนวอนให้อยู่นาน ๆ และบางทีร้องไห้ตอนจะจากกัน ลูก ๆ สงสารคุณแม่มาก ทางช่วยคุณแม่ในเรื่องนี้ก็คือผลัดกันรับท่านไปอยู่ด้วยหมุนเวียนไปตามความสมัครใจของคุณแม่ เมื่อ ๑๐ ปีที่แล้ว พี่สงวนสิ้นชีวิตไปอีกคน ต่อจากนี้ความหมุนเวียนอยู่กับลูกจึงเหลือแต่เพียงสองบ้าน

ในเวลาว่างของคุณแม่เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ นอกจากช่วยลูกทำงาน ช่วยเลี้ยงหลาน ชอบอุ้มลูกเพื่อนบ้านมาเลี้ยงดูด้วย ปลูกต้นไม้ พรวนดิน ดายหญ้าแล้ว มีงานสำคัญอย่างหนึ่งที่คุณแม่รักมากและทำอยู่เรื่อย จนกระทั่งใกล้วาระสุดท้ายของคุณแม่ คือการทำดอกไม้กระดาษ คุณแม่มีฝีมือในการทำน้ำอบไทย แป้งร่ำ เทียนอบ ขี้ผึ้งสีปากเย็บเสื้อผ้า แต่ไม่ชอบสิ่งเหล่านี้มากเท่าทำดอกไม้กระดาษซึ่งคุณแม่ประดิษฐ์ได้สวยงามมากในสายตา และความชื่น

ชมของลูก และคล้ายของจริงตามธรรมชาติมาก ไม่ว่าดอกมะลิ กุหลาบ ดอกบัว พุทธรักษา หรือดอกไม้แปลก ๆ อื่น ๆ แม้แต่ดอกไม้ของไม้เลื้อยที่ขึ้นรกอยู่ข้างทางเดิน ซึ่งไม่รู้จักชื่อ คุณแม่ไปเห็นเข้า ก็กลับไปประดิษฐ์ขึ้นเหมือนของจริงอย่างน่าพิศวง ในห้องของคุณแม่เต็มไปด้วยกระดาษสีต่าง ๆ ลวดทำดอกไม้ แป้งเปียก ตะไกร อุปกรณ์อื่น ๆ และช่อดอกไม้หรือต้นไม้ที่ทำสำเร็จแล้วเสียบไม้ระกำแขวนอยู่เกะกะ ลูกหลานหรือผู้ที่คุ้นเคยไปมาหาสู่ ท่านจะให้ดอกไม้นั้น และเมื่อถึงเวลาเข้าพรรษา คุณแม่จะนำเอาช่อดอกไม้ที่ทำไว้เสียบลงบนไม้ระกำทากาวติดถ้วยแก้ว บนห่อไม้ขีด หรือภาชนะอื่น ๆ แจกลูกหลาน เพื่อนบ้าน ให้นำไปถวายพระ ที่ยังมีเหลืออีกมาก ก็ต้องเอาไปขายเสียบ้าง บางทีก็ได้เงินมาไม่ครบทุน แต่คุณแม่ก็ไม่ว่าอะไร

คุณแม่เป็นผู้ที่รักธรรมชาติ รักเด็ก รักศิลปะ และความงามของเสื้อผ้า วัตถุสิ่งของมาก ชอบนั่งพิจารณาลวดลายของดอกไม้สวย ๆ ตามภาชนะ ถ้วยแก้ว จานถาด และโดยเฉพาะบนผ้าลายสีต่าง ๆ ที่คุณแม่สะสมไว้

มากแต่ไม่ค่อยมีโอกาสใช้ และชอบเฝ้าดูการงอกของเมล็ดพืชที่เพาะปลูกไว้ด้วยตนเอง เวลามันงอกงามเติบโตมีผล คุณแม่จะดีใจมาก เรียกลูกหลานไปชื่นชมด้วย ความรักในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ลูกเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้คุณแม่เป็นสุขและน้ำใจใสสะอาด

ตามปรกติคุณแม่เป็นผู้ที่แข็งแรง ไม่เจ็บป่วยบ่อย ๆ แต่เมื่อ ๕ ปีก่อนนั้น เริ่มอ่อนแอลงมาก และลงนอนไปประมาณเดือนเศษ โดยไม่สามารถลุกขึ้นนั่งด้วยตนเองได้ แต่ไม่มีอาการเจ็บไข้อย่างอื่น นอกจากไม่อยากรับประทานอาหาร ลูกหลานทุราบกันดีว่า เวลาไม่สบายคุณแม่ไม่ยอมให้หาหมอหรือรับประทานยาสมัยใหม่ จึงต้องเฝ้ารักษาพยาบาลกันเองด้วยการ ให้รับประทานยาไทยแผนโบราณ ที่คุณแม่รับประทานได้ ให้น้ำส้ม ขนมต่างๆ และผลไม้ที่ท่านชอบ และต่อไปก็ค่อยให้อาหารที่มีประ-โยชน์ทีละน้อยจนกระทั่งคุณแม่แข็งแรงขึ้น สามารถลุกขึ้นนั่ง เดิน และทำอะไรด้วยตนเองได้ตามปรกติ

ต่อมาก่อนหน้าถึงแก่กรรมประมาณสองปี คุณแม่ไม่สบาย มีอาการเหมือนครั้งนั้น คือลงนอนอีก คราวนี้

ลุกขึ้นนั่งเองไม่ได้เป็นเวลานานเกือบสามเดือน พอนั่งได้ก็เลยเดินไม่ได้เลย ตาเริ่มมองไม่ค่อยเห็น ฟังเสียงก็เกือบไม่ได้ยิน บางทีก็ไม่รู้ว่าลูกหลานคนไหนเข้าไปหา ต้องให้ท่านสัมผัสตามมือตามแขนอยู่นาน ๆ จึงจะรู้ว่าเป็นใคร ตอนนี้ลูกสงสารคุณแม่เหลือเกิน และเมื่อได้ไปเยี่ยม ได้ช่วยเหลือหรือรับใช้ท่านเวลาใด ก็อดปลงอนิจจัง ในความไม่ยั่งยืนของสังขารไม่ได้ และไม่อยากให้ตนเองมีชีวิตอยู่ยืนนานโดยตกอยู่ในสภาพเช่นนั้นเลย

ลูกได้เห็นคุณแม่มีชีวิตอยู่ใน วันสุดท้าย คือวันเสาร์ที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ พี่ชุบพบคุณแม่ครั้งสุดท้าย ขณะมีชีวิตคือตอน ๙.๓๐ น. ของวันอังคารที่ ๒๗ สิงหาคมเดือนนั้น และนำอาหารกลางวันเข้าไปให้ ประมาณ ๑๒.๐๐ น. วันเดียวกัน แต่ได้พบคุณแม่หมดลมหายใจเสียแล้ว ท่าทางที่นอนอยู่เป็นไปตามปรกติ จึงเข้าใจว่าคุณแม่ถึงแก่กรรมด้วยความสงบ และคงเป็นเวลาประมาณ ๑๑ ๐๐ น. ข้อที่เศร้าใจมากในบรรดาลูกหลานเหลนก็คือ ไม่มีใครมีโอกาสเห็นใจท่านสักคนเดียว น้องพงษ์สนิท โทรศัพท์ไปบอกที่บ้านถนนดินแดง กรุงเทพ ฯ

เวลา ๑๓.๐๐ น. เศษในวันนั้น ขณะฟังข่าวก็พยายามระงับใจให้ปรกติ เพื่อจะได้มีสติคิดจะทำอะไรต่อไป แต่พอต่อโทรศัพท์ไปยังลูกศุทธิลักษมิ์ ที่ที่ทำงานของเขาก็พูดกับลูกได้แต่เพียง "ยายเสียแล้ว" เพราะรู้สึกมึนงงมาก และน้ำตาก็พลอยร่วงพรูออกมาสุดที่จะข่มห้าม ตอบข้อซักถามของเขาไม่ได้อีก ความรู้สึกสั่นสะเทือนในหัวใจขณะนั้นเป็นอย่างไร ผู้ที่เคยตกอยู่ในนาทีของการสูญเสียบิดามารดาเท่านั้นจะเข้าใจได้ชัดแจ้ง

คุณแม่เผชิญชีวิตมามากทั้งทุกข์ทั้งสุข เคยลำบากตรากตรำเพื่อลูกมาก็มาก เท่าที่ลูก ๆ ได้ตอบแทนกันมาก็หาพอเพียงกับพระคุณอันยิ่งใหญ่ของคุณแม่ไม่ บัดนี้ชีวิตของคุณแม่สิ้นสุดลงแล้ว ถ้าเปรียบมนุษย์เหมือนตัวละคร คุณแม่ก็หมดบทบาทที่ต้องแสดงอีก ถ้าเปรียบการตายคือการพักผ่อน คุณแม่ก็คงได้พักผ่อนหลับนอนอย่างเป็นสุขสบายเสียที หลังจากได้เดินทางไกลมาเป็นเวลานานถึง ๘๘ ปี

ขออำนาจคุณงามความดีของคุณแม่ และที่ลูกหลานเหลน ญาติมิตรได้ร่วมกันทำบุญอุทิศกุศลแด่คุณแม่ใน

ครั้งนี้ และในวันข้างหน้า จงบันดาลให้คุณแม่ที่รักที่ระลึกถึงยิ่งของลูก มีความสุขตามสมควรในภพที่คุณแม่สถิตย์อยู่ ความทุกข์ทรมานใด ๆ ของคุณแม่ในโลกนี้ ขอจงระงับสิ้นไปพร้อมกับความสูญสลาย แห่งสังขารของคุณแม่ ขออย่าติดตามไปรบกวนวิญญาณของคุณแม่อีกเลย

จากลูก

บุญเรือน สิทธิไชย

คำขอบคุณ

ขอกราบขอบพระคุณ ขอบคุณแด่ทุกท่าน ที่กรุณา สละเวลา ให้เกียรติมาในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ และตลอดจนทุกท่านที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือในงานนี้ หากมีสิ่งใดบกพร่อง ขอได้โปรดให้อภัยด้วย

เจ้าภาพ

คำนำในการจัดพิมพ์หนังสือ และคำอุทิศกุศล

ในการจัดพิมพ์ หนังสืออนุสรณ์ ในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ข้าพเจ้าได้ขอเรื่องเกี่ยว กับธรรมะจาก ท่านพระภิกษุที่เคารพนับถือซึ่งใกล้ชิดกับท่าน คือพระอาจารย์เชื้อ หนูเพ็ชร์ และพระอาจารย์กิตติศักดิ์ ภิรมย์ทอง และหลานสมใจได้ขอจากท่านเจ้าคุณวัดสามพระยาอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งท่านทั้งสามได้กรุณาเขียนให้ตามที่ท่านเห็นสมควร

"มาเถอะเพื่อน" เป็นธรรมะเรื่องหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้อ่านมาหลายครั้งด้วยความซาบซึ้งในความไพเราะของภาษาทั้งไทยอังกฤษ และรู้สึกปลอดโปร่งใจจากภาวะยุ่งเหยิงสับสนของชีวิตประจำวันมาก ได้ส่งไปให้ลูกอ่านด้วยในครั้งแรก และปรารถนาที่จะให้ญาติมิตร ผู้ที่เคารพนับถือตลอดจนผู้อื่นได้อ่านด้วย ดังนั้นเมื่อถึงโอกาสจัดทำหนังสือนี้จึงได้ติดต่อขอไปยังท่านพระราชชัยกวี (ท่านพุทธทาส) ณ สวนโมกข์ ฯ ไชยา ซึ่งท่านเป็นผู้แปล ประพันธ์ และอธิบาย โดยนามปากกานั้น และได้รับความกรุณาอนุญาตให้พิมพ์ได้สมประสงค์

"คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ฯ" เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงขึ้นเอง เนื่องจากมีผู้ไต่ถามเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายนี้อยู่บ่อย ๆ จึงคิดว่าถ้าได้เขียนและนำลงพิมพ์เป็นบรรณาการ ณ ที่นี้ คงจะเกิดประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านซึ่งมิได้ศึกษาวิชากฎหมาย ที่จะได้ทราบหลักเกณฑ์กฎหมายครอบครัวตามสมควร แต่ไม่มีวัตถุประสงค์จะให้ท่านผู้ใดใช้กฎหมายโดยไม่สมควรและไม่จำเป็น อนึ่งในการเรียบเรียง ข้าพเจ้าขอคารวะต่อท่านอาจารย์ผู้สอนกฎหมายวิชาครอบครัวมรดก ทั้งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำนักอบรม ฯ เนติบัณฑิตยสภาในขณะที่ข้าพเจ้าศึกษา ได้ความรู้ในปัญหากฎหมายครอบครัวมรดกกว้างออกไปจากตัวบทมาก และได้อาศัยความรู้นั้นประกอบกับวิชากฎหมายอื่นในการเรียบเรียงเรื่องนี้

กุศลผลบุญใดอันจะเกิดจากหนังสือฉบับนี้ขออุทิศแด่คุณแม่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอให้ท่านได้รับความสุขจากกุศลผลบุญนี้ด้วย

บุญเรือน สิทธิไชย

กฎหมาย

คำอธิบาย

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕
ว่าด้วยครอบครัว

บทนำ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัวที่จะอธิบายต่อไปนี้ เป็นบทบัญญัติเรื่องการหมั้น การสมรส เพิกถอนการสมรส ความสัมพันธ์แห่งสามีภรรยาและทรัพย์สิน บุตรที่ชอบและไม่ชอบด้วยกฎหมาย บุตรบุญธรรม อำนาจความปกครองของบิดามารดา ผู้ปกครอง ตลอดจนเรื่องความรับผิด และสิทธิที่จะได้ค่าอุปการะเลี้ยงดูของสามีภรรยาและบุตร เริ่มประกาศใช้ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นมา แต่ไม่กระทบกระเทือนถึงการสมรส ซึ่งมีอยู่ก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายนี้ คือการสมรสที่สมบูรณ์ตามกฎหมายเก่า คงสมบูรณ์ตลอดมา และไม่กระทบกระเทือนถึงการใช้อำนาจปกครอง ความปกครอง การอนุบาล การรับบุตรบุญธรรมซึ่งมีอยู่ก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายนี้ หรือ

สิทธิและหนี้อันเกิดแต่การนั้น ๆ ในเรื่องฐานะของภรรยาก่อนใช้ประมวลกฎหมายนี้ อาจพิสูจน์ได้โดยบันทึกในทะเบียนตามแบบที่กฎหมายกำหนดไว้

การใช้ประมวลกฎหมายนี้ ให้มีผลบังคับได้ทั่วไป นอกจากในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ทั้ง ๔ จังหวัดนี้ เมื่อมีคดีพิพาทด้วยเรื่องครอบครัว ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วย ครอบครัวมรดก บังคับ และคำชี้ขาดของโต๊ะยุติธรรม ในข้อกฎหมาย อิสลาม ให้ถือเป็นเด็ดขาดในคดีนั้น ๆ โดยคู่ความ ทั้งหมด นับถือศาสนาอิสลาม ถ้าหากคนใดคนหนึ่งไม่ใช่คนถือศาสนาอิสลาม จะใช้กฎหมายอิศลามไม่ได้ แต่คดีเกิดนอกเขต ๔ จังหวัดนี้ แม้โจทก์ จำเลย จะนับถือศาสนาอิสลามทุกคน ก็ใช้กฎหมายอิสลามไม่ได้ ต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ นี้ โดยทั่วกัน

๖

การหมั้น

การหมั้นเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของการสมรส เป็นการตกลงขั้นแรกระหว่างผู้ทำการหมั้นว่าขั้นต่อไปจะสมรส

กัน กฎหมายไม่บังคับว่าผู้ที่จะสมรสจะต้องหมั้นกันก่อน แต่ก็มีบทบัญญัติเรื่องการหมั้นไว้เพื่อสอดคล้องกับประเพณี เมื่อมีการหมั้นกฎหมาย ก็รับรองให้ มีผลบังคับ ฟ้องร้องกันได้เมื่อผิดสัญญาหมั้น ถ้าการหมั้นนั้นสมบูรณ์ตามกฎหมาย

การหมั้นจะสมบูรณ์มีผลตามกฎหมาย ต้องเป็นไปตามหลักดังนี้

เงื่อนไขแห่งการหมั้น

ตามมาตรา ๑๔๓๕ บัญญัติว่า "การหมั้นจะทำได้ต่อเมื่อชายมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ และหญิงมีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์

ถ้าชายหรือหญิงยังไม่บรรลุนิติภาวะ ต้องรับความยินยอมของบิดามารดาก่อนจึงจะหมั้นได้ ถ้าบิดาหรือมารดาตาย ต้องรับความยินยอมจากผู้ที่ยังอยู่

ถ้าชายหรือหญิงอยู่กับบิดาหรือมารดา ต้องรับความยินยอมของบิดาหรือมารดานั้น

ถ้ามีผู้ปกครองต้องรักษาความยินยอมของผู้ปกครอง"

ข้อความในบทบัญญัตินี้ เป็นการกำหนดเงื่อนไขเรื่องอายุและความยินยอม คือผู้ที่จะทำการหมั้น ชายจะ

ต้องมีอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์ หญิงจะต้องมีอายุ ๑๕ ปี บริบูรณ์ ถ้าฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายมีอายุต่ำกว่านี้หมั้นกัน ไม่ถือว่าเป็นการหมั้นกันตามกฎหมาย และแม้ว่าชายหญิงจะมีอายุครบตามที่กำหนดไว้นั้น แต่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ฝ่ายที่ยังไม่ครบบรรลุนิติภาวะ จะต้องได้รับความยินยอมจากบิดาหรือมารดาหรือผู้ปกครองก่อน ถ้าไม่บรรลุนิติภาวะด้วยกันทั้งสองฝ่ายก็ต้องได้รับความยินยอมทั้งสองฝ่าย ผู้ที่จะให้ความยินยอมคือบิดามารดา ถ้าชายหญิงอยู่กับบิดาหรืออยู่กับมารดา ก็ได้รับความยินยอมจากผู้ที่ตนอยู่ด้วย ถ้าบิดาหรือมารดาตาย ก็ให้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง กรณีที่มีทั้งบิดามารดาหรือผู้ปกครอง แต่ให้ความยินยอมไม่ได้ หรือไม่ให้ เช่นถูกศาลสั่งถอนอำนาจปกครองหรือวิกลจริต ไม่รู้เรื่องราว หรือเพราะเหตุใดก็แล้วแต่ ต้องขออนุญาตจากศาล ศาลจะใช้ดุลยพินิจ ว่าควรไม่ควรก่อนอนุญาต ไม่หมายความว่า ถ้ามีคำร้องขอขึ้นไปก็จะอนุญาตมา เสมอไป

นอกจากเรื่องอายุและความยินยอมดังกล่าวแล้ว ชายหญิงที่ทำการหมั้นจะต้องมีคุณสมบัติอยู่ในฐานะที่จะสมรส

ได้ตามกฎหมายซึ่งกำหนดเงื่อนไขไว้ตามมาตรา ๑๔๔๕คือ ชายหญิงต้องไม่เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป หรือลงมา หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา ต้องไม่เป็นคู่สมรสของคนอื่นอยู่ในขณะที่หมั้น ชายหญิงต้องไม่เป็นคนวิกลจริต ถ้าหญิงหม้ายจะทำการหมั้น จะต้องไม่สมรสก่อน ๓๑๐ วัน นับแต่ขาดจากการสมรสครั้งก่อน นอกจากจะมีบุตรเกิดระหว่างนั้นจึงจะสมรสได้ภายหลังการคลอดบุตร มิฉะนั้นต้องขออนุญาตศาล และนอกจากนี้ชายหญิงจะต้องไม่เป็นผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมซึ่งกันและกัน ดังบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๔๕๖ ด้วย

๒

ของหมั้น

ในการหมั้นจำเป็นต้องมีของหมั้น มิฉะนั้นจะฟ้องร้องให้บังคับคดีผิดสัญญาหมั้นไม่ได้ ของหมั้นคืออะไร ตามมาตรา ๑๔๓๖ บัญญัติว่า "ของหมั้นคือทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้ไว้แก่ฝ่ายหญิง เพื่อเป็นหลักฐานและเป็นประกันว่าจะสมรสกับหญิงนั้น

เมื่อคู่หมั้นได้สมรสแล้ว ของหมั้นย่อมตกเป็นสิทธิแก่หญิง”

หมายความว่าในการหมั้น ชายจะต้องมีของหมั้นมามอบให้แก่ฝ่ายหญิง มิฉะนั้นก็ไม่เป็นการหมั้น กฎหมายระบุของหมั้นว่าต้องเป็นทรัพย์สิน คำว่าทรัพย์สิน ตามกฎหมาย มีความหมายกว้างขวางมาก วัว ควาย ม้า หมู เป็ดไก่ สิทธิจำนอง จำนำ สัญญากู้ ลิขสิทธิ์ ก็เป็นทรัพย์สิน แต่ไม่มีใครอุตริเอาไปหมั้นกัน ที่ปฏิบัติเป็นประเพณีอยู่ เช่นทองคำ แหวนเพ็ชร อาภรณ์อัญญมณีมีค่าต่าง ๆ เป็นต้น แต่การมอบโฉนดที่ดิน ทะเบียนรถยนต์ ทะเบียนบ้าน ทะเบียนเรือ ให้แก่กันไม่เป็นของหมั้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นแต่เพียงหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ไม่ถือว่าเป็นของหมั้นและถ้าจะโอนที่ดิน หรือรถยนต์ให้แก่กันเสียเลย มันก็ไม่เป็นของหมั้น เพราะกฎหมายบัญญัติว่าของหมั้นจะตกเป็นสิทธิแก่หญิงต่อเมื่อคู่หมั้นสมรสแล้ว ดังนั้นระหว่างที่ยังไม่ได้ทำการสมรส ถ้าจะให้กรรมสิทธิ์ในของหมั้นตกเป็น

ของหญิงก่อนกำหนดนั้น เป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย การหมั้นย่อมเป็นโมฆะ

เมื่อชายหญิงสมรสกันแล้ว ของหมั้นตกเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของหญิงทันทีโดยอำนาจแห่งกฎหมาย

สินสอด

ลักษณะของสินสอดก็คือ "ทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองฝ่ายหญิง เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ถ้าไม่มีการสมรสชายเรียกคืนได้" ตามที่มีข้อความพ่วงท้ายในมาตรา ๑๔๓๖ หมายความว่าสินสอดเป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายให้ เพื่อตอบแทนตัวหญิงนั้นเองยอมสมรสกับชาย ไม่เกี่ยวกับการที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองยินยอมให้หญิงสมรส กฎหมายใช้คำว่าทรัพย์สินอีกเหมือนกัน แต่ตามประเพณีนิยมใช้เงินสดเป็นสินสอด กฎหมายไม่ถือเอาสินสอดเป็นสาระสำคัญแห่งความ สมบูรณ์ของการหมั้นหรือการสมรส ดังนั้น จะหมั้นหรือทำการสมรสโดยไม่ให้สินสอดแก่กันเลยก็ได้ แต่ถ้ามีการให้สินสอด กฎหมายก็ยอมรับบังคับให้

เรือนหอ

มีกฎหมายบัญญัติเรื่องเรือนหออยู่ในมาตรา ๑๕๑๖ ว่า "เมื่อสามีภรรยาขาดกัน และชายมีเรือนหอในที่ดินของฝ่ายหญิงชายต้องรื้อเรือนนั้นไป แต่ถ้ารื้อไปจะเสียหายเกินกึ่งราคาตลาดของเรือนหอในขณะนั้น ให้นำมาตรา ๑๓๑๐ วรรค ๑ แห่งประมวลกฎหมายนี้มาใช้บังคับโดยอนุโลม"

(มาตรา ๑๓๑๐ วรรค ๑ ที่อ้างถึงนั้น คือ "บุคคลใดสร้างโรงเรือนในที่ดินของผู้อื่นโดยสุจริตไซร้ ท่านว่าเจ้าของที่ดินเป็นเจ้าของโรงเรือนนั้น ๆ แต่ต้องใช้ค่าแห่งที่ดินเพียงที่เพิ่มขึ้น เพราะสร้างโรงเรือนนั้นให้แก่ผู้สร้าง)

ตามตัวบทข้างบนนี้จะเห็นว่ากฎหมาย ระบุแต่กรณีที่ชายมีเรือนหอในที่ดินของหญิง เมื่อขาดจากสามีภรรยาจะจัดการกับเรือนหออย่างไร ส่วนกรณีหญิงมีเรือนหอในที่ดินของฝ่ายชาย ไม่มีระบุว่าจะให้ทำอย่างไร ก็ต้องนำมาตรา ๑๓๑๐ มาใช้โดยอนุโลม สภาพของเรือนหอมีลักษณะเป็นทรัพย์ที่ชายจะต้องจัดให้มีขึ้นตามข้อตกลงของ

การสมรส เมื่อไม่มีข้อตกลงก็แล้วกันไป กฎหมายไม่ถือว่าเรือนหอ เป็นสาระสำคัญแห่งการหมั้นหรือการสมรส

ทรัพย์กองทุนและทรัพย์รับไหว้

ทั้งสองอย่างนี้ไม่มีบัญญัติไว้ในกฎหมาย แต่ในการสู่ขอถ้าตกลงกันว่าจะต้องกองทุนกันเท่านั้นเท่านี้ เป็นสัญญาที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย ถ้าผิดสัญญาก็ฟ้องร้องบังคับกันได้

ทรัพย์รับไหว้ ถ้ารับไหว้ก่อนจดทะเบียนสมรสก็เป็นสินเดิม ถ้ารับไหว้ภายหลังจดทะเบียนสมรสก็เป็นสินสมรส

สินเดิม สินสมรส คืออะไร จะปรากฏรายละเอียดต่อไปในหมวดที่ว่าด้วยการสมรส

ผลของการหมั้น

เมื่อมีการหมั้นกันถูกต้องด้วยเงื่อนไขดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเกิดผลตามกฎหมายดังนี้ คือ

๑. จะบังคับให้สมรสหรือเรียกค่าปรับไม่ได้

มาตรา ๑๔๓๗ บัญญัติว่า "การหมั้น ไม่เป็นเหตุที่จะร้องขอให้ศาลบังคับให้สมรสได้

ถ้ามีคำมั่นว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อผิดสัญญาหมั้น คำมั่นนั้นเป็นโมฆะ"

ตามบทบัญญัตินี้ เป็นเรื่องที่กฎหมายไม่รับรองผลของการหมั้นว่าจะบังคับให้สมรส และไม่ยอมบังคับให้ใช้ค่าปรับเมื่อผิดสัญญาหมั้น เมื่อชายหญิงตกลงทำการหมั้นกันแล้ว ต่อมาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมสมรส จะอาศัยกฎหมายเพื่อฟ้องร้องขอให้ศาลบังคับให้สมรสกัน ทำไม่ได้ และถ้าหากจะให้คำมั่นรับรองต่อกันว่าเมื่อฝ่ายใด ผิดสัญญาไม่ยอมสมรส จะยอมให้อีกฝ่ายหนึ่งปรับ หมื่นบาท แสนบาท หรือเท่านั้นเท่านี้ ก็ทำไม่ได้ ถ้าฝ่าฝืนกระทำ ถือว่าคำมั่นเช่นว่านั้น ไม่มีผลผูกพันกันทางกฎหมาย จะฟ้องร้องให้ศาลบังคับให้คู่กรณีชำระค่าปรับตามที่ตกลงกันไว้ไม่ได้ ทั้งนี้กฎหมายคงมีเหตุผลว่าการบังคับให้คนที่ไม่ยินยอมสมัครใจเป็นสามีภรรยากัน จำต้องทนอยู่กินหลับนอนเป็นผัวเป็นเมียกัน เป็นเรื่องบังคับเอาแก่ตัวเนื้อจิตใจ มีแต่จะก่อความทุกข์ทรมาน ความไม่ปรกติแก่บุคคลนั้น ๆ จึงไม่ยอมบังคับให้สมรส แต่ให้มีการเรียก

ค่าทดแทนจากฝ่ายที่ผิดสัญญา หรือ ถอนหมั้น คืนของหมั้น กันได้

๒. เมื่อมีการหมั้นแล้วฝ่ายใดผิดสัญญาหมั้น ฝ่ายนั้นต้องรับผิดใช้ค่าทดแทน (ตามมาตรา ๑๔๓๘)

"ค่าทดแทนนั้นอาจเรียกได้ดังต่อไปนี้

(๑) ทดแทนความเสียหายต่อกาย หรือชื่อเสียงแห่งชายหรือหญิง

(๒) ทดแทนค่าใช้จ่ายซึ่งคู่หมั้น บิดามารดา หรือผู้ปกครองของผู้นั้นได้ใช้จ่ายไปโดยสุจริต เนื่องในการเตรียมการสมรส

(๓) ทดแทนความเสียหาย เนื่องในการที่ชายหรือหญิงได้จัดการทรัพย์สินหรือธุระกิจของตนไป โดยมุ่งหมายว่าจะได้สมรส

ในกรณีที่หญิงเป็นผู้เสียหาย ให้ของหมั้นนั้นตกเป็นสิทธิแก่หญิง แต่ศาลอาจชี้ขาดว่า ของหมั้นนั้นเป็นค่าทดแทนเพียงพอแล้วก็ได้" (มาตรา ๑๔๓๙)

(๑) ที่ว่าทดแทนความเสียหายต่อกายนั้น หมายถึงความเสียหายจากการล่วงเกิน กอดจูบ ลูบคลำ ตลอด

ถึงการร่วมประเวณีซึ่งอาจเป็นไปได้ ไม่หมายถึงเรื่องทำร้ายร่างกายกัน และความเสียหายตามข้อนี้ควรจะเป็นฝ่ายหญิง ชายไม่น่าจะเสียหายทางกายแต่อย่างใด ในการที่ถูกหญิงกอดจูบหรือล่วงเกินด้วยประการอื่น อันเนื่องจากความรักใคร่

สำหรับความเสียหายต่อชื่อเสียง ตามธรรมดาย่อมเรียกได้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย หมั้นกันแล้ว ฝ่ายใดไม่ยอมสมรสด้วย ย่อมได้รับความอับอายขายหน้าในวงสังคมด้วยกัน ดังนั้น ถ้าฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิดสัญญา อีกฝ่ายหนึ่งย่อมเรียกค่าทดแทนต่อการเสียชื่อเสียงได้

(๒) ทดแทนค่าใช้จ่ายซึ่งคู่หมั้น บิดามารดา หรือผู้ปกครองของผู้นั้นได้ใช้จ่ายไปโดยสุจริตเนื่องในการเตรียมการสมรส

คำว่าค่าใช้จ่ายในการเตรียมการสมรส เช่นค่าที่นอนหมอนมุ้ง เครื่องครัว เครื่องใช้ประจำบ้านเพื่อคู่สมรสเหล่านี้เป็นค่าใช้จ่ายซึ่งเรียกชดใช้ได้ ถ้าทำพิธีแต่งงานแต่ไม่ยอมจดทะเบียนสมรส ค่าใช้จ่ายในพิธีแต่งงาน ค่าสิ่งของในพิธีขันหมาก ค่าเลี้ยงดูแขก ไม่ถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อเตรียมการสมรส เรียกไม่ได้ ค่าปลูกเรือนหอ

ถ้าปลูกในที่ของฝ่ายผิดสัญญา ฝ่ายผิดสัญญาต้องชดใช้ค่าใช้จ่ายในการปลูกเรือนหอ

(๓) ทดแทนความเสียหาย เนื่องในการที่ชายหรือหญิงได้จัดการทรัพย์สินหรือธุรกิจของตนไป โดยมุ่งหมายว่าจะได้สมรส

เช่นหญิงเลิกประกอบอาชีพค้าขาย หรือธุระกิจอย่างอื่นหรือขาย เรือกสวน ไร่นา เพราะแน่ใจว่าจะต้องไปอยู่กับชายในสหรัฐอเมริกา หลังจากสมรสแล้วเป็นต้น แต่ถ้าขายทรัพย์สมบัติไปโดยไม่มีเหตุผลสมควร เกี่ยวกับการนี้จะเรียกค่าทดแทนไม่ได้

ในกรณีที่หญิงเป็นผู้เสียหาย เนื่องจากชายเป็นฝ่ายผิดสัญญา กฎหมายบัญญัติให้ของหมั้นตกเป็นสิทธิแก่หญิง และศาลอาจชี้ขาดว่าของหมั้นนั้นเป็นค่าทดแทน ที่มีค่าพอเพียงแล้ว ไม่ให้เรียกค่าทดแทนอีกก็ได้

๓. คืนของหมั้น

"ถ้าคู่หมั้นฝ่ายหนึ่งตายก่อนสมรส อีกฝ่ายหนึ่งจะเรียกค่าทดแทนมิได้ ส่วนของหมั้นนั้น ถ้าหญิงตายให้ฝ่ายหญิงคืนแก่ฝ่ายชาย แต่ถ้าชายตายไม่ต้องคืนของหมั้น เว้นแต่มีสัญญาไว้เป็นอย่างอื่น" (มาตรา ๑๔๔๐)

มาตรานี้ เป็นบทบัญญัติถึงกรณี ที่จะเรียกค่าทดแทนไม่ได้ ถ้าคู่หมั้นฝ่ายใดตายก่อนทำการสมรส เพราะการตายไม่ใช่กระทำผิดสัญญา จึงไม่ควรจะให้เรียกค่าทดแทนจากกัน แต่กฎหมายให้คืนของหมั้นแก่ฝ่ายชายถ้าหญิงตาย แต่ถ้าชายตายหญิงไม่ต้องคืนของหมั้นแก่ฝ่ายชาย นอกจากจะมีสัญญากันไว้เป็นอย่างอื่น

๔. ถอนหมั้น

๑. "ถ้าชายไม่ยอมสมรสกับหญิงคู่หมั้น โดยมีเหตุผลสำคัญอันเกิดแต่หญิงนั้น ให้หญิงคืนของหมั้นแก่ชาย และชายหญิง จะเรียก ค่าทด แทนจาก กันไม่ได้" (มาตรา ๑๔๔๑)

กรณีนี้เป็นเรื่องชายคู่หมั้น ไม่ยอมทำการสมรสกับหญิงเพราะมีเหตุผลสำคัญเกิดจากหญิง เป็นเหตุที่ชายไม่อาจสมรสด้วยได้ กฎหมายไม่ยอมให้เรียกค่าทดแทนจากกันเช่นเดียวกับมาตรา ๑๔๔๐ แต่ให้หญิงคืนของหมั้นแก่ชาย เป็นการให้โอกาสแก่ชายถอนหมั้นไปได้เลย โดยจะเรียกค่าเสียหายทดแทนจากกันอีกไม่ได้

ที่ว่า เหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิง ต้องเป็นเหตุสำคัญร้ายแรงถึงขนาดที่ชายจะไม่ยอมสมรสด้วยได้ เช่นหญิง

เป็นวรรณโรคในระยะอันตราย เป็นมะเร็ง ซึ่งไม่อาจรับการรักษาให้หายได้ ประสบอุบัติเหตุ เสียแขนขา หรือหน้าตาเสียโฉม น่าเกลียดมาก อวัยวะสืบพันธุ์พิการ หรือหญิงถูกชายอื่นร่วมประเวณี ระหว่างการหมั้น เป็นต้น แต่ถ้าเสียตัวแก่ชายอื่นก่อนหมั้น ไม่เป็นเหตุที่ชายจะอ้างไม่ยอมสมรสด้วยได้ เพราะตนเองไม่สืบเสาะให้ดีเสียก่อนหมั้น จะโทษว่าหญิงไม่บอกให้รู้ไม่ได้ แต่ถ้าหญิงเปลี่ยนใจไปรักชายอื่นก็ควรที่ชายจะถือเป็นเหตุไม่ยอมสมรสด้วยได้

๒. "ถ้าหญิงไม่ยอมสมรสกับชายคู่หมั้น โดยมีเหตุผลสำคัญอันเกิดแต่ชายนั้น หญิงมิต้องคืนของหมั้น และชายหญิงจะเรียกค่าทดแทนจากกันไม่ได้" (มาตรา ๑๔๔๒)

ตามบทบัญญัตินี้ เป็นกรณีหญิงไม่ยอมสมรสกับชายคู่หมั้น โดยมีเหตุผลสำคัญเกิดแก่ชาย หญิงถอนหมั้นได้เลย และไม่ต้องคืนของหมั้นให้แก่ชายด้วย แล้วจะเรียกค่าเสียหายทดแทนอะไรจากกันอีกไม่ได้

คำว่า เหตุสำคัญแต่ชาย ก็เช่นเดียวกับที่อธิบายมาแล้ว เช่นชายเคยมีรูปร่างงามสง่า หน้าตาหล่อเหลา ภายหลังประสบอุบัติเหตุ เสียโฉม เป็นโรคติดต่อที่รักษา

ไม่หายเสียอวัยวะสืบพันธุ์ เหล่านี้หญิงอ้างเป็นเหตุขอถอนหมั้นไม่ยอมสมรสด้วยได้ แต่ถ้าเป็นกรณีชายไปร่วมประเวณีกับหญิงอื่นทั้งระหว่างหมั้นหรือก่อนหมั้น ในสายตาของสังคม ยังไม่ถือว่าชั่วช้าขนาดที่หญิงควรจะถือเป็นเหตุข้ออ้างไม่ยอมทำการสมรสด้วยได้ แต่ถ้ากรณีชายไปเป็นชู้กับภรรยาคนอื่น หรือข่มขืนหญิงอื่นถือว่าชั่วมากอภัยให้ไม่ได้ หญิงคู่หมั้นถอนหมั้น ไม่ยอมสมรสด้วยได้ กรณีชายเปลี่ยนใจไปรักใคร่หลงใหลหญิงอื่น ควรถือเป็นเหตุที่หญิงไม่ยอมสมรสด้วยได้

ชายคู่หมั้นมีสิทธิเรียกค่าทดแทนจากชายอื่น

เท่าที่กล่าวมาแล้วเป็นเรื่องการ เรียกค่า ทดแทนจากคู่หมั้นที่ผิดสัญญา หรือถอนหมั้น เป็นบทบังคับระหว่างคู่หมั้นด้วยกัน ต่อจากนี้เป็นเรื่องเฉพาะชายคู่หมั้นที่จะเรียกค่าทดแทนจากชายอื่นผู้ล่วงเกินหญิงคู่หมั้นของตนได้

ตามมาตรา ๑๔๔๓ บัญญัติว่า "ชายคู่หมั้นของหญิงอาจ เรียกค่าทดแทน จากชาย อื่นผู้ทำการ ล่วงเกินหญิงคู่หมั้นในทางประเวณี"

การล่วงเกินตามบทบัญญัติดังกล่าวนี้ ต้องเป็นไปโดยหญิงไม่สมัครใจ เพราะถ้าสมัครใจ ก็เป็นการยินยอม

พร้อมใจด้วย ไม่ถือว่าล่วงเกิน อนึ่งการล่วงเกินต้องให้ได้ความแน่ชัดว่าได้มีการร่วมประเวณีกัน เพียงแต่ปลุกปล้ำหรือพยายามข่มขืนแต่ยังไม่บรรลุขั้นร่วมประเวณี ชายคู่หมั้นจะเรียกค่าทดแทนไม่ได้

อายุความ และผู้ฟ้องคดี

บทบัญญัติสุดท้ายของเรื่องการหมั้น คือเรื่องอายุความฟ้องเรียกค่าทดแทน และผู้มีสิทธิฟ้อง ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๑๔๔๔ มีใจความว่า ในการฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายทดแทน ผู้มีอำนาจฟ้องคือผู้เสียหายเท่านั้น คือชายหญิงคู่หมั้นนั่นเอง ทายาทจะฟ้องหรือรับมรดกความไม่ได้ เช่นผู้เสียหายไม่ฟ้อง หรือตายลง ทายาทจะฟ้องแทนหรือดำเนินคดีต่อไป ทำไม่ได้ เว้นแต่ค่าทดแทนตาม มาตรา ๑๔๓๙ (๒) คือค่าใช้จ่ายในการเตรียมการสมรส ทายาทมีอำนาจฟ้องหรือดำเนินคดีต่อไปได้ ไม่เป็นสิทธิเฉพาะตัวผู้เสียหาย และให้ฟ้องภายในกำหนด ๖ เดือน นับแต่วันผิดสัญญาหมั้น

การสมรส

การสมรส คือการที่ชายหญิงแสดงเจตนา ตกลงเป็นสามีภรรยากัน การสมรสที่จะสมบูรณ์ต้องอยู่ในเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติไว้ดังนี้คือ

เงื่อนไขแห่งการสมรส

๑. มาตรา ๑๔๔๕ บัญญัติว่าการสมรสจะทำได้ต่อเมื่อ

(๑) ชายมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ และหญิงมีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์แล้ว

การที่บัญญัติเรื่องอายุไว้เช่นนี้ กฎหมายมีเหตุผลว่าผู้ที่อายุต่ำกว่านี้ ไม่มีความคิดดีพอในเรื่องการสมรส ชายหญิงทำการสมรสกันขณะที่อายุต่ำกว่านี้ ถือว่าไม่เป็นสามีภรรยากันตามกฎหมาย และถ้าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร้องขอ ศาลอาจสั่งให้เพิกถอนการสมรสได้

ถ้าหญิงอายุยังไม่ครบสิบสามปีบริบูรณ์ ชายที่สมรสด้วยมีผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๗ ที่ว่า "ผู้ใดกระทำชำเราเด็กหญิงอายุยังไม่เกินสิบสามปี โดย

เด็กหญิงนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบสองปี และปรับตั้งแต่สี่พันบาทถึงสองหมื่นสี่พันบาท"

นอกจากนี้ แม้ว่าชายอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ หญิงอายุสิบห้าปีบริบูรณ์แล้วก็ตาม ถ้ายังไม่ครบยี่สิบปีบริบูรณ์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ตามมาตรา ๑๔๔๗ กำหนดให้รับความยินยอมจากบิดามารดา หรือผู้ปกครอง เช่นเดียวกับการหมั้น แต่ความยินยอมในการสมรสกฎหมายกำหนดแบบพิธีไว้ด้วยว่าต้องปฏิบัติดังนี้จึงจะสมบูรณ์ คือ ผู้ให้ความยินยอมจะให้ได้โดย

(๑) ลงลายมือชื่อในทะเบียนขณะจดทะเบียนสมรส

(๒) ทำเป็นหนังสือระบุนามผู้จะสมรส และลงลายมือชื่อผู้ให้ความยินยอม หรือ

(๓) ถ้ามีเหตุจำเป็น จะให้ความยินยอมด้วยแสดงด้วยวาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนก็ได้

ความยินยอมเมื่อให้แล้วถอนไม่ได้ (มาตรา ๑๔๔๘)

๒. เงื่อนไขในการสมรสข้อต่อไปก็คือ ชายหญิงมิได้เป็นญาติสืบสายโลหิต โดยตรงขึ้นไปหรือลงมาหรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา

เรื่องนี้เป็นเหตุผลทางการแพทย์ ทางศีลธรรมจรรยา และทางสังคม เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ถ้าสมรสขัดต่อเงื่อนไขข้อนี้ กฎหมายบัญญัติให้เป็นโมฆะ

๓. ชายหรือหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่

หมาย ความว่ามิได้เป็นสามีหรือภรรยาอันชอบด้วยกฎหมายของคนอื่นอยู่ ขณะที่ทำการสมรส การสมรสที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติข้อนี้ เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตกเป็นโมฆะเช่นเดียวกัน

๔. ชายหญิงยินยอมเป็นสามีภรรยากัน

เรื่องความยินยอมของคู่สมรส ถือว่าเป็นสาระสำคัญอย่างหนึ่งของการสมรส การที่จะเป็นสามีภรรยากันจำต้องมีความสมัครใจ ถ้าการสมรสเป็นไปโดยขาดความยินยอมของชายหญิง การสมรสนั้นตกเป็นโมฆะ

ถ้าความยินยอมบกพร่องเพราะสำคัญตัวผิด หรือมีการข่มขู่ให้ถือว่าเป็นโมฆียะ คู่สมรสผู้ให้ความยินยอมอันบกพร่องนั้นร้องขอ ศาลอาจสั่งให้เพิกถอนการสมรสเสียได้

๕. ชายหรือหญิงไม่เป็นคนวิกลจริต หมายถึงชายหรือหญิง หรือทั้งสองฝ่ายต้องไม่วิกลจริตในขณะทำการสมรส กฎหมายห้ามคนวิกลจริตสมรสกัน เพราะเป็นผู้ขาดความรู้สึกผิดชอบ ไม่อาจมีเจตนาหรือความสมัครใจยินยอมสมรสเป็นการสมรสที่กระทำไปโดยตนเองไม่รู้เรื่องไม่รู้ราว อาจเกิดความเดือดร้อนโกลาหลวุ่นวายขึ้นภายหลัง ดังนั้นคนวิกลจริตสมรสกัน กฎหมายถือว่าเป็นโมฆะ

สำหรับหญิงหม้าย ซึ่งบัญญัติไว้ในวรรคท้ายของมาตรา ๑๔๔๕ (๕) ว่า หญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้ เมื่อการสมรสครั้งก่อนสิ้นไปแล้วไม่น้อยกว่า สามร้อยสิบวัน แต่ความข้อนี้มิให้ใช้บังคับ เมื่อ

(ก) มีบุตรเกิดระหว่างนั้น

(ข) สมรสกับคู่หย่าเดิม

(ค) มีคำสั่งของศาลให้สมรสได้

การที่กฎหมายบัญญัติเรื่องการสมรสของหญิงหม้ายไว้เช่นนี้ก็เพื่อตัดปัญหายุ่งยากในการจะโต้เถียงกันว่าเด็กที่เกิดใหม่ เป็นบุตรของสามีเดิมหรือสามีใหม่ แต่ถ้าหญิงหม้าย

ทำการสมรสฝ่าฝืนบทบัญญัตินี้ กฎหมายไม่ได้บอกว่า การสมรสจะเป็นโมฆะหรือโมฆียะ แต่กลับมีบทบัญญัติ คล้ายกับสนับสนุนการสมรสของหญิงหม้าย เหมือนตกกระไดพลอยโจนไปเลย คือมาตรา ๑๔๙๒ ที่ว่า "เมื่อสมรสแล้วจะเลิกล้างเสีย เพราะเหตุถ้อยคำที่ให้ต่อนายทะเบียนตามบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๔๔๕ วรรคสอง ไม่เป็นความจริงนั้นมิได้ แต่บุตรซึ่งเกิดภายในสามร้อยสิบวันนับแต่วันที่ภริยาขาดจากสามีคนก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรของสามีคนก่อนนั้น"

หมายความว่าหญิงหม้ายทำการสมรสผิดเงื่อนไข แต่ให้ถ้อยคำต่อนายทะเบียนว่าปฏิบัติถูกเงื่อนไข คือการสมรสครั้งก่อนสิ้นไปแล้วไม่น้อยกว่าสามร้อยสิบวัน หรือมีบุตรเกิดระหว่างนั้นเป็นต้น แล้วนายทะเบียนยอมจดทะเบียนสมรสให้ ภายหลังจะมาอ้างว่าถ้อยคำที่ให้ต่อนายทะเบียนนั้นไม่จริง เพื่อให้การสมรสเลิกล้างไปนั้นไม่ได้

เมื่อไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายระบุว่าการสมรสของหญิงหม้ายที่ฝ่าฝืนกฎหมายนี้ว่าเป็นโมฆะหรือโมฆียะ หรือให้เพิกถอนได้ ก็ต้องตีความว่าการสมรสนั้นสมบูรณ์

คู่สมรสจะบอกเลิกก็ไม่ได้ จะขอให้ศาลเพิกถอนก็ไม่ได้ แต่บุตร ที่เกิดภายใน สาม ร้อยสิบวัน นับแต่หญิงหม้าย ขาดจากสามีคนก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า เป็นบุตรของสามีคนก่อน

คำว่า สันนิษฐาน ภาษากฎหมาย หมายถึงยอมให้พิสูจน์ทางพยานหลักฐานได้ว่า ความจริง เป็นอย่างอื่น ดังนั้นกฎหมายสันนิษฐาน ก็สันนิษฐานไป ถ้าไม่จริง สามีคนก่อน อาจปฏิเสธการเป็นบิดาเด็กได้ โดยร้องต่อศาลอ้างเหตุตามตัวบทกฎหมาย พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนมิใช่บิดาเด็ก เหตุที่จะอ้างเพื่อปฏิเสธการเป็นบิดา จะได้อธิบายต่อไปในเรื่องบิดามารดากับบุตร

(๖) เงื่อนไขต่อไปคือ "ผู้รับบุตรบุญธรรม จะสมรสกับบุตรบุญธรรมนั้นไม่ได้"

กฎหมายห้ามไว้เช่นนี้ แต่ถ้าฝ่าฝืนก็ไม่บอกว่าจะเป็นโมฆะหรือโมฆียะ หรือว่าจะให้เพิกถอนได้ ก็ต้องตีความว่าการสมรสสมบูรณ์ กรณีเป็นปัญหาน่าคิดเพราะว่าบุตรบุญธรรมตามกฎหมาย ย่อมมีฐานะเช่นเดียวกับบุตรชอบด้วยกฎหมายของผู้รับบุตรบุญธรรม ต่างคนต่างเป็นบิดามารดาเป็นบุตร มีสิทธิหน้าที่ต่อกันตามกฎหมาย เมื่อ

บิดากับบุตรหรือมารดากับบุตรสมรสกัน แต่ละฝ่ายจะตกอยู่ในสองฐานะ คือเป็นทั้งบิดาและสามี หรือเป็นทั้งมารดาและภรรยา ฝ่ายบุตรก็จะกลายเป็นทั้งบุตรทั้งสามี หรือทั้งบุตรและภรรยา ลูกหลานที่เกิดมา ก็ไม่รู้ว่าจะเรียกว่าพ่อหรือ ปู่ ย่า ตา ยาย กันแน่ ทรัพย์มรดกจะแบ่งกันในฐานะทายาทอันดับไหน เพราะไม่รู้ว่าจะเป็นสามีหรือบุตร ภรรยาหรือมารดากันแน่ เช่นนี้ดูวุ่นวายมาก

กรณีนี้พิจารณาดู ตามมาตรา ๑๕๘๘ ที่ว่าด้วยบุตรบุญธรรมว่า "การรับบุตรบุญธรรมจะเลิกโดยตกลงกันในระหว่างคู่กรณีเมื่อใดก็ได้......" ดังนั้น ทางออกของผู้รับบุตรบุญธรรมสมรสกัน ก็อยู่ที่มาตรานี้ คือถ้าจะสมรสกันก็เลิกเป็นบุตรบุญธรรม ผู้รับบุตรธรรมบุญกันเสียก่อนจึงจะหมดปัญหา

การจดทะเบียนสมรส

เงื่อนไขสำคัญ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสุดท้ายของการสมรสซึ่งมาตรา ๑๔๔๙ บัญญัติว่า

"การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้ จะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนแล้ว"

ดังนี้ แม้ว่าคู่สมรสมีคุณสมบัติครบถ้วนตามกฎหมาย ดังกล่าวทุกประการ ทำการสมรสกันตามประเพณี เป็นที่รู้กันทั่วไปและอยู่กินด้วยกันนานเท่าไรก็ตาม ถ้าไม่ได้จดทะเบียนสมรส กฎหมายถือว่ายังไม่เป็นสามีภรรยากัน ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน แม้ทางทรัพย์สินและมรดก บุตรก็ไม่ชอบกฎหมาย หญิงมีอำนาจทำนิติกรรมหรือฟ้องคดีได้โดยอิสระ เป็นหนี้กันเอง ก็ยึดทรัพย์ชำระหนี้ได้ และเวลาใดที่ภรรยาซึ่งมิได้จดทะเบียนไม่สมัครใจรักใคร่ ชายสามีปลุกปล้ำก็ผิดทางกฎหมายอาญาฐานอนาจาร ถ้าใช้กำลังบังคับให้ร่วมประเวณีด้วย ก็จะโดยข้อหาข่มขืนได้ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๖ ที่ว่า "ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภรรยาของตน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท" ทั้งที่ความจริงเป็นภรรยาของตนแต่กฎหมายไม่ยอมรับ

ความไม่สมบูรณ์ของการเป็นสามีภรรยา ในการที่ไม่จดทะเบียนสมรสเป็นการไม่สมบูรณ์ในตัวของมันเอง

ใคร ๆ ก็จะยกขึ้นกล่าวอ้างได้ทั้งสิ้น ไม่จำต้องร้องขอให้ศาลพิพากษาว่าเป็นเช่นนั้น

การสมรสระหว่างคนในบังคับไทย
หรือคนในบังคับไทยกับคนต่างประเทศ

กฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๔๕๐ คือ

"การสมรสระหว่างคนในบังคับไทย หรือคนในบังคับไทยกับคนต่างประเทศจะทำในเมืองต่างประเทศตามแบบที่กำหนดไว้ในกฎหมายไทย หรือกฎหมายแห่งประเทศนั้นก็ได้

การจดทะเบียนสมรสตามวรรคก่อนนั้น เจ้าพนักงานทูต หรือกงสุลไทย จะเป็น ผู้ทำตาม แบบที่ กำหนดไว้ ในกฎหมายไทยก็ได้"

บทบัญญัติในข้อนี้หมายความว่า คนในบังคับไทยกับคนในบังคับไทยด้วยกันอย่างหนึ่ง และคนในบังคับไทยกับคนต่างประเทศอีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองประเภทนี้ ทำการสมรสกันในต่างประเทศ จะทำตามแบบที่กำหนดไว้ในกฎหมายไทยก็ได้ เมื่อทำตามแบบกฎหมายไทยก็จะต้องจด

ทะเบียนตามแบบกฎหมายไทย เป็นแต่ว่าให้พนักงานทูตหรือพนักงานกงสุลเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ในกา จดทะเบียนสมรส ถ้าไม่ทำตามแบบแห่งกฎหมายไทยจะทำตามแบบแห่งกฎหมายของเมืองที่ทำการสมรสนั้นก็ได้ ส่วนเงื่อนไขในการสมรส ก็ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของประเทศคู่กรณีทั้งสองฝ่าย บทบัญญัติมาตรา ๑๔๕๐ รับรองไว้เฉพาะการสมรสที่ทำในต่างประเทศเท่านั้น ถ้าสมรสในประเทศไทยก็ต้องจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนตามกฎหมายไทย ไม่ว่าคนไทยสมรสกับคนต่างประเทศ หรือคนต่างประเทศกับต่างประเทศด้วยกัน ส่วนเงื่อนไขแห่งการสมรส เช่นต้องมีอายุเท่าไร ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาผู้ปกครองหรือไม่ จะต้องเป็นไปตามกฎหมาย สัญชาติของคู่สมรสแต่ละฝ่ายด้วย การสมรสจึงจะสมบูรณ์

สำหรับบุคคลอีกประเภทหนึ่ง คือพระภิกษุ สามเณร นางชีในพุทธศาสนา และนักพรต นักบวช นางชี ในศาสนาอื่น กฎหมายไม่ได้บัญญัติเงื่อนไข ข้อห้ามในการสมรสไว้ ว่าจะให้การสมรสของบุคคลเหล่านี้ ตกเป็นโมฆะโมฆียะ หรือว่าให้เพิกถอนได้ แต่บทบัญญัติของพุทธ

ศาสนา และบางศาสนาอื่น ห้ามการสมรสไว้เป็นการเด็ดขาด ดังนั้น การสมรสของบุคคลประเภทนี้เป็นการละเมิดบทบัญญัติของศาสนา เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และสะเทือนความรู้สึกของคนทั่วไปอย่างรุนแรง ดังนั้น คงไม่มีกรณีการสมรสของบุคคลประเภทนี้เกิดขึ้น

ผลของการจดทะเบียนสมรส

๑. ผลตามธรรมดา

ทำให้การสมรสสมบูรณ์นับตั้งแต่เวลาจดทะเบียนสมรส คู่สมรสเป็นสามีภรรยากันถูกต้องตามกฎหมาย

๒. ผลพิเศษ

ตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่ง ฯ บรรพ ๕ นี้มีข้อยกเว้นแตกต่างจากที่กล่าว เกี่ยวกับการสมรสที่ยังมิได้จดทะเบียน ก็ให้ถือว่าการสมรสนั้นสมบูรณ์แล้ว นับแต่เวลาที่คู่สมรสแสดงเจตนาสมรสกัน ดังบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๔๕๒ คือ "เมื่อชายหญิงฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายตกอยู่ในอันตรายใกล้ความตาย ถ้าชายหญิงนั้นแสดง

เจตนาจะสมรสกัน และถ้าต่อมาได้จดทะเบียนสมรสแล้ว ให้ถือว่าการสมรสนั้นมีผลนับแต่วันแสดงเจตนา"

ความหมายของการตกอยู่ในระยะอันตรายใกล้ความตาย ต้องเป็นอันตรายซึ่งมิได้คาดหมายว่าจะเกิดขึ้นได้เช่นนั้น และมิใช่ความเจ็บไข้ได้ป่วยตามธรรมดาด้วย เช่นถูกรถชนบาดเจ็บสาหัส ถูกลอบยิง หรือเป็นโรคระบาดอย่างร้ายแรง หรือได้รับบาดเจ็บจากอาวุธข้าศึกขณะทำสงครามและสภาพของอาการ หนักมาก มีลักษณะตกอยู่ในระยะอันตรายใกล้ความตายจริง ๆ กฎหมายยอมให้ผู้นั้นมีสิทธิแสดงเจตนาจะสมรสกันได้ หากภายหลังผู้นั้นกลับฟื้นขึ้นมา มีชีวิตรอดกลับไปจดทะเบียน ก็ให้ถือว่าการสมรสสมบูรณ์ย้อนหลังไปนับแต่วันแสดงเจตนาจะสมรส การแสดงเจตนาจะแสดงกับใคร กฎหมายไม่ได้บ่งไว้ ดังนั้นก็ต้องแปลว่าแสดงกับใครก็ได้ เพราะในภาวะฉุกเฉิน จะไปเลือกติดต่อกับเจ้าหน้าที่โดยเฉพาะย่อมไม่ทันการ

มาตรานี้เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งกฎหมายให้สิทธิไว้เฉพาะผู้ตกอยู่ในอันตรายใกล้จะตาย เข้าลักษณะคนจะตายโหงเช่นนั้น คนใกล้ตายเพราะโรคภัยธรรมดา กฎหมายไม่

ยอมให้แสดงเจตนาสมรส และให้มีผลการสมรสสมบูรณ์ย้อนหลังไปถึงวันแสดงเจตนาเช่นนั้นได้

การจดทะเบียนสมรสซ้อน

เรื่องการจดทะเบียนสมรสซ้อน ไม่มีบทบัญญัติไว้ในกฎหมายโดยตรงว่าจะมีผลอย่างไร แต่ก็มีบทบัญญัติตามมาตราต่าง ๆ ในประมวลแพ่ง ฯ บรรพ ๕ เก็บมารวบรวมกันเข้าพร้อมกับคำพิพากษาฎีกา จะเห็นผลดังนี้

๑. เรื่องเงื่อนไขการสมรส มาตรา ๑๔๔๕ (๓) บัญญัติว่า "ชายหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่"

๒. มาตรา ๑๔๙๐ บัญญัติว่า การสมรสผิดบทบัญญัติมาตรา ๑๔๔๕ (๓) ให้ถือว่า เป็นโมฆะ"

๓. มาตรา ๑๔๘๘ บัญญัติว่า "บุคคลใดจะอ้างว่าการสมรสเป็นโมฆะ หรือ โมฆียะไม่ได้ นอกจากศาลพิพากษาว่าเป็นเช่นนั้น"

๔. ตาม คำพิพากษา ฎีกา ซึ่งใช้ เป็น บันทัดฐาน ในปัจจุบันมีว่า แม้ศาลจะพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะและถูกเพิกถอนแล้ว ก็ให้มีผลตั้งแต่วันพิพากษาถึงที่สุด

ทั้งมาตรา ๑๔๘๘ และคำพิพากษาฎีกานี้สำคัญมาก ในการตีปัญหาการสมรสซ้อนว่ามีผลอย่างไร

ดูตามข้อ ๑ และ ข้อ ๒ ข้างบน จะเห็นว่าการจดทะเบียนสมรสครั้งหลังย่อมตกเป็นโมฆะ แต่โมฆะในเรื่องการสมรสตามมาตรา ๑๔๘๘ ก็เป็นโมฆะชนิดพิเศษต่างจากนิติกรรมทั่วไป เพราะใครจะกล่าวอ้างเอาเองไม่ได้ว่าการสมรสเป็นโมฆะ นอกจากศาลจะพิพากษาว่าเป็นเช่นนั้น แปลว่าต้องมีการฟ้องร้องกันขึ้น และศาลพิพากษาว่าเป็นโมฆะเสียก่อน การจดทะเบียนสมรสซ้อนนั้นจึงจะเป็นโมฆะ และตามคำพิพากษาฎีกาโมฆะนั้นจะเริ่มมีผลในวันที่ศาลพิพากษา มิได้ย้อนหลังไปลบล้างวันจดทะเบียนสหรสซ้อนนั้น

ดังนั้นเมื่อปรากฏว่า ผู้ที่จดทะเบียนสมรสแล้ว ไม่ว่าชายหรือหญิง แอบไปจดทะเบียนสมรสซ้อนเข้าอีก ช่วงระยะเวลาที่อีกฝ่ายหนึ่งยังไม่รู้ หรือยังมิได้ฟ้องร้องให้เพิกถอน การสมรสนั้นก็สมบูรณ์ และเมื่อฟ้องร้องกันขึ้น ศาลสั่งให้เพิกถอนการจดทะเบียนครั้งหลัง การสมรสครั้งหลังจะจึงเป็นโมฆะ และโมฆะนั้นเริ่มมีผลตั้งต้นในวันที่ศาล

พิพากษา มิได้ย้อนหลังไปถึงวันจดทะเบียนสมรสซ้อนนั้น ดังนั้น การจดทะเบียน สมรส ซ้อนระหว่าง ที่ศาล ยังมิได้พิพากษาให้เป็นโมฆะ ย่อมสมบูรณ์ตลอดในช่วงระยะเวลานั้น และแม้ศาลพิพากษาให้การสมรสซ้อนเป็นโมฆะแล้ว ก็ยังไม่อาจลบล้างความสมบูรณ์ในระยะเวลาที่ล่วงมาแล้วได้ ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกับบุคคลที่สามเป็นสามีภรรยากันถูกต้องตามกฎหมายทุกประการ ผลของการสมรสซ้อนเป็นดังที่กล่าวนี้ เท่ากับกฎหมายเปิดช่องโหว่ให้ชายหญิงเล็ดลอดออกไปมีสามีภรรยาถูกต้องตามกฎหมายพร้อม ๆ กันหลายคนได้ ทั้งที่มาตรา ๑๔๕๑ บัญญัติไว้ว่า "บุคคลใดจดทะเบียนสมรสแล้วจะจดทะเบียนอีกไม่ได้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า การสมรสครั้งก่อนได้หมดไปแล้วเพราะ ตาย หย่า หรือศาลเพิกถอน"

สัมพันธ์แห่งสามีภรรยา

เมื่อชายหญิงทำการสมรสกันถูกต้องตามเงื่อนไขของกฎหมายดังกล่าวข้างต้นแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาก็เกิดขึ้นตามที่กฎหมายบัญญัติเป็นข้อผูกพัน ระหว่างกันไว้ดังต่อไปนี้

๑. มาตรา ๑๔๕๓ "สามีภรรยาจำต้องอยู่กินด้วยกันฉันท์สามีภรรยา"

หมายถึงการกินอยู่หลับนอนด้วยกัน การที่ฝ่ายใดไม่ยอมอยู่กินอย่างฉันท์สามีภรรยา เช่นจงใจละทิ้งไปเป็นเวลานาน ถือว่าประพฤติตนเป็นปรปักษ์ต่อการเป็นสามีภรรยา อีกฝ่ายหนึ่งอาจถือเป็นข้ออ้างฟ้องหย่าได้ แต่หากมีเหตุจำเป็น เช่นสามีมีอาชีพเดินเรือ หรือนักธุรกิจต้องเดินทางไปประกอบอาชีพอยู่เสมอ ๒-๓ เดือน จึงจะกลับมาอยู่กินหลับนอนกัน ก็คงถือว่าอยู่กินอย่างฉันท์สามีภรรยา

๒. มาตรา ๑๔๕๔ "สามีเป็นหัวหน้าในคู่ครองเป็นผู้เลือกที่อยู่และเป็นผู้อำนวยการในเรื่องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู"

คือสามีเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้มีอำนาจเลือกที่อยู่ และช่วยหาที่อยู่ เป็นฝ่ายอำนวยการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูบุตรภรรยา การเป็นหัวหน้าครอบครัว คลุมถึงการจัดการสินบริคณห์เพื่อผลดีแก่ครอบครัวด้วย เว้นแต่สัญญาก่อนสมรสให้ภรรยาเป็นผู้จัดการ

๓. มาตรา ๑๔๕๕ "ถ้าการอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่อนามัยหรือทำลายความผาสุกอย่างมากของสามี หรือภริยา ฝ่ายที่จะต้องรับอันตรายหรือความเสียหาย อาจร้องขอต่อศาลขอให้สั่งอนุญาตให้ตนอยู่ต่างหากในระหว่างที่เหตุนั้น ๆ ยังมีอยู่ก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ศาลจะกำหนดจำนวนค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ฝ่ายหนึ่งเสียให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งตามควรแก่พฤติการณ์ก็ได้"

ในการที่จะขอแยกกันอยู่ต่างหาก ต้องพิจารณาถึงเหตุนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างมากจริง ๆ เช่นหญิงเป็นวรรณโรคเรื้อรังในระยะอันตราย ชายย่อมร้องขอแยกกันอยู่ได้ หรือสามีเป็นฝ่ายทำลายความผาสุกของภรรยาอย่างมาก เช่นดื่มสุราเป็นอาจิณ เมาอาละวาดดุด่าระรานภรรยาอยู่เนืองนิจจนภรรยาเป็นโรคประสาท สุขภาพเสื่อมโทรม ภรรยาย่อมร้องขอแยกกันอยู่ได้ หรือกรณีภรรยามีโรคภัยไข้เจ็บอื่น ๆ ซึ่งแพทย์ลงความเห็นว่าการหลับนอนร่วมประเวณี จะเป็นอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพ และสามีก็อดทนไม่ได้ ภรรยาขอแยกกันอยู่ได้ เมื่อเหตุเช่นว่าผ่านพ้นไปแล้ว ก็ขอกลับ

มาอยู่กันดังเดิม ระหว่างนั้นศาลอาจกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูตามสมควรก็ได้

๔. มาตรา ๑๔๕๖ "ถ้าภริยาประกอบอาชีพอยู่แล้วก่อนสมรส ภริยาอาจประกอบวิชาชีพนั้นต่อไปได้ โดยมิต้องรับความยินยอมของสามี"

คำว่า "วิชาชีพ" หมายถึงวิชาความรู้แต่ละแขนงซึ่งต้องศึกษามาโดยเฉพาะ เช่นแพทย์ ทนายความ ครูเป็นต้น ถ้าภรรยาประกอบวิชาชีพเช่นนี้อยู่แล้วก่อนสมรสสามีไม่มีสิทธิห้าม แต่ถ้าไม่ใช่วิชาชีพ ต้องได้รับความยินยอมจากสามี การทำไร่ ทำนา ทำสวน ไม่ถือว่าวิชาชีพ

๕. มาตรา ๑๔๕๗ "ถ้าศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ภริยาหรือสามีย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์โดยอำนาจกฎหมาย

เมื่อผู้มีส่วนได้เสีย หรือพนักงานอัยการร้องขอ และถ้ามีเหตุสำคัญ ศาลจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ก็ได้"

คนไร้ความสามารถ หมายถึงบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ โดยสามีภรรยาหรือบิดา

มารดา หรือ ปู่ ย่า ตา ทวด หรือลูกหลาน เหลน ลื้อ ของคนวิกลจริต หรือพนักงานอัยการร้องขอให้ศาลสั่งให้เป็นเช่นนั้น จุดประสงค์เพื่อคุ้มครองคนวิกลจริตหรือคนบ้านั้น มิให้ทำนิติกรรมใด ๆ ไปโดยปราศจากความรู้สึกผิดชอบ ซึ่งจะเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของเขาเสียหาย ถูกทำลายหมดไป กฎหมายบัญญัติให้นิติกรรมที่คนวิกลจริตทำลงกับใคร ๆ นั้น ไม่สมบูรณ์ เป็นโมฆียะ อาจถูกบอกล้างได้

ผู้อนุบาล หมายถึงผู้แทนของคนวิกลจริต คือเป็นผู้ควบคุมดูแลและกระทำกิจการต่าง ๆ แทนคนวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้อนุบาลโดยอำนาจแห่งกฎหมายได้แก่บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือสามีภรรยาของเขา เว้นแต่ศาลจะสั่งให้เป็นบุคคลอื่น

คนเสมือนไร้ความสามารถ หมายถึงบุคคลที่ไม่สามารถจะจัดการทำงานของตนเองได้ เพราะกายพิการหรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบก็ดี เป็นคนติดสุรายาเมาก็ดี ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๔ แห่งประมวลกฎหมายแพ่ง ฯ บรรพหนึ่ง เมื่อบิดามารดา ปู่ ย่า ตายาย ลูกหลาน เหลน ลื้อ ผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ หรือพนักงานอัยการ

ก็ดีร้องขอต่อศาล ศาลจะสั่งให้บุคคลผู้นั้น เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ และสั่งให้ผู้นั้นอยู่ความพิทักษ์ก็ได้ ผลของคำสั่งก็คือ บุคคลผู้นั้นไม่สามารถทำนิติกรรมบางอย่างซึ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินของเขาเอง โดยปราศจากความยินยอมจากผู้พิทักษ์ ทั้งนี้เพื่อป้องกันทรัพย์สินของเขาซึ่งอาจถูกใช้จ่ายไปจนสิ้นเนื้อประดาตัวได้ นิติกรรมบางอย่างนั้นเช่น ทำสัญญากู้ยืม หรือรับประกัน ให้โดยเสน่หา หรือประนีประนอมยอมความในศาลเป็นต้น ดังบัญญัติไว้ในมาตรา ๓๕ บรรพหนึ่ง

ผู้พิทักษ์ คือผู้ที่จะให้ความยินยอมแก่คนเสมือนไร้ความสามารถ เพื่อทำนิติกรรมบางอย่างที่กฎหมายระบุไว้ในมาตรา ๓๕ นั้น ถ้าคนเสมือนไร้ความสามารทำนิติกรรมประเภท ที่กฎหมายห้าม ไว้นิติกรรมนั้นเป็น โมฆียะ อาจถูกบอกล้างได้ ใครจะเป็นผู้พิทักษ์ได้บ้าง ก็อยู่ในหลักเกณฑ์เดียวกับผู้อนุบาล คือบิดามารดา หรือสามีภรรยาของเขานั้นเอง เว้นแต่ศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น

โมฆะกรรมและโมฆียะกรรม

โมฆะกรรม คือการเสียเปล่า นิติกรรมที่เป็นโมฆะ คือนิติกรรมที่เสียเปล่าใช้ไม่ได้ ไม่มีผลทางกฎหมาย ไม่ทำให้คู่กรณีมีความผูกพันกันตามกฎหมาย คู่กรณีอยู่ในฐานะเดิมไม่เปลี่ยนแปลงเสมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น

นิติกรรมที่จะเป็นโมฆะได้แก่ นิติกรรมที่บกพร่องในการแสดงเจตนา เช่นแสดงเจตนาทำนิติกรรมไม่ตรงกับในใจจริง และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ถึงเจตนาแท้จริงที่ซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงนั้น หรือแสดงเจตนาลวงโดยสมรู้กับบุคคลที่สาม หรือสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรม นิติกรรมที่ทำไม่ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายบังคับไว้ นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ หรือเงื่อนไขเป็นการต้องห้ามตามกฎหมาย เป็นการพ้นวิสัยที่จะเป็นไปได้ หรือขัดต่อศีลธรรมอันดีหรือความสงบเรียบร้อยของประชาชน นิติกรรมที่เป็นโมฆะดังกล่าวนี้ เป็นการเสียเปล่าสำหรับคนทั่วไป ใครที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ย่อมยกขึ้นกล่าวอ้างได้ทุกเมื่อโดยไม่กำหนดอายุความ อ้างขึ้นเมื่อใด เป็นโมฆะเสียเปล่ามาตั้งแต่แรกเริ่มเลย แต่สำหรับเรื่องการสมรส คง

จะไม่ลืมว่าเป็นโมฆะชนิดพิเศษ คือใครจะกล่าวอ้างว่าการสมรสเป็นโมฆะหรือโมฆียะไม่ได้ นอกจากศาลจะสั่งว่าเป็นเช่นนั้น

โมฆียะกรรม คือนิติกรรมที่ทำขึ้นโดยมีเหตุบกพร่องบางประการ แต่ไม่ใช่นิติกรรมที่ใช้ไม่ได้เลยเสียทีเดียว กฎหมายให้ถือว่าสมบูรณ์จนกว่าจะถูกบอกล้าง

เหตุบกพร่อง ในนิติกรรมที่เป็นโมฆียะเช่น เนื่องจากบกพร่องใน เรื่องความ สามารถทำ นิติกรรมของผู้เยาว์หญิงมีสามี ซึ่งทำนิติกรรมบางอย่างโดยไม่ได้รับความยินยอมของบิดามารดา หรือสามี หรือทำนิติกรรมโดยสำคัญผิดหรือถูกข่มขู่เป็นต้น

ผู้มีสิทธิบอกล้าง ได้แก่คู่กรณีในการทำนิติกรรมนั้นเอง ผู้อนุบาล ผู้พิทักษ์ สามีของหญิง ผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์ ซึ่งอาจเป็นบิดามารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลอื่นที่ศาลตั้ง ทายาทผู้มีส่วนได้เสีย การบอกล้าง บอกด้วยปากเปล่าหรือทำเป็นเอกสารก็ได้ และห้ามบอกล้างเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่เวลาซึ่งอาจให้สัตยาบันได้ และเมื่อพ้นสิบปีนับแต่โมฆียกรรมเกิดขึ้น

การให้สัตยาบัน ภาษากฎหมายที่เรียกว่าสัตยาบัน หมายถึงผู้มีสิทธิบอกล้าง ไม่ใช้สิทธิบอกล้าง แต่กลับเห็นชอบ รับรองในนิติกรรมที่เป็นโมฆียะนั้น เมื่อให้สัตยาบันแล้ว นิติกรรมนั้นก็กลับสมบูรณ์ การให้สัตยาบันต้องกระทำภายหลังเวลาที่โมฆียะกรรมสิ้นสุดแล้ว เช่นผู้เยาว์จะให้สัตยาบันก็ต่อเมื่อพ้นจากการเป็นผู้เยาว์แล้ว คืออายุครบบรรลุนิติภาวะ หรือการถูกข่มขู่สิ้นสุดลงแล้ว

การให้สัตยาบันจะเป็นการให้โดยปริยายก็ได้ ถ้าคู่กรณีปฏิบัติการบางอย่างทั้งที่รู้ว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆียะ เช่นไปชำระหนี้ที่ค้างให้เจ้าหนี้ต่อไปอีก หรือไปเรียกทวงให้เขาชำระหนี้หรือรู้เหตุแห่งโมฆียะกรรมแล้ว ก็ไม่โต้แย้งหรือสงวนสิทธิว่าจะบอกล้างทีหลัง เฉยเสีย จนล่วงพ้นกำหนดบอกล้างเป็นต้น ถือว่าให้สัตยาบันโดยปริยายเป็นผลให้นิติกรรมสมบูรณ์เหมือนกับให้สัตยาบันโดยตรง

ถ้อยคำเหล่านี้ มีบทบัญญัติไว้ในกฎหมายแพ่ง ฯ บรรพ ๕ หลายแห่ง จึงให้คำอธิบายไว้ด้วย เพื่อประกอบความเข้าใจ เมื่ออ่านพบคำเหล่านี้

ทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา

ต่อจากความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาดังกล่าวแล้ว ก็มาถึง ความสัมพันธ์ ระหว่าง สามีภรรยาในเรื่อง ทรัพย์สิน ซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้ดังต่อไปนี้

ก. สัญญาก่อนสมรส และระหว่างสมรส

สัญญาก่อนสมรส

๑. ตามมาตรา ๑๔๕๘ กฎหมายยอมให้คู่สมรส ทำสัญญาก่อนสมรสในเรื่องทรัพย์สินได้ ถ้าไม่ได้ทำก็ต้องเป็นไปตามกฎหมายบัญญัติไว้ในหมวดนี้ และสัญญาที่ทำขึ้นต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ต้องไม่มีข้อกำหนดไว้ในสัญญาว่าให้ใช้กฎหมายของประเทศอื่นบังคับ ถ้าฝ่าฝืนข้อความนั้น ๆ เป็นโมฆะ

ตัวอย่างสัญญาก่อนสมรส เช่นทำสัญญากันไว้ว่า เมื่อมีที่ดินสินสมรสลงชื่อผู้ใดไว้แล้ว จะไม่มีการเรียกร้องให้ลงชื่ออีกฝ่ายหนึ่งในหนังสือสำคัญสำหรับที่ดิน หรือถ้าฝ่ายใดได้รับทรัพย์สมบัติโดยการยกให้หรือทางมรดก ให้

ตกเป็นสินส่วนตัวหรือสินเดิมของฝ่ายนั้น เช่นนี้ทำได้ แต่ถ้าจะทำสัญญากันว่า ถ้าสมรสแล้ว ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องไปทำงานลักลอบขนของหนีภาษี หรือจะต้องให้ภรรยาไปรับจ้างร่วมประเวณี หรือให้ชายขายตัวบำเรอหญิงอื่น เอาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัวจึงจะยอมให้ลงชื่อในสินบริคณห์ หรือสินสมรส เช่นนี้ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน จะทำสัญญาเช่นนี้ไม่ได้

ส่วนสัญญาที่ใช้กฎหมายประเทศอื่นบังคับ เช่นให้จัดสินบริคณห์ตามแบบกฎหมายประเทศอังกฤษ หรือกฎหมายสหรัฐ รัฐใดรัฐหนึ่ง บังคับทรัพย์สินระหว่าสามีภรรยาอย่างนี้ทำไม่ได้

๒. มาตรา ๑๔๕๙ กล่าวถึงข้อความในสัญญาก่อนสมรสว่าไม่มีผลเกี่ยวโยงถึงบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริต คือเขาไม่รู้ว่ามีสัญญาก่อนสมรสเช่นนั้น เข้าทำนิติกรรมขัดกับสัญญาก่อนสมรส ถ้าทำโดยสุจริต นิติกรรมของเขาใช้ได้ และมาตรานี้บัญญัติไว้อีกว่า เมื่อสมรสแล้วจะเปลี่ยน แปลงสัญญาก่อน สมรสไม่ได้ นอกจากได้รับอนุญาตจากศาลในกรณีกอร์ปด้วยเหตุผล

๓. มาตรา ๑๔๖๐ บัญญัติถึงสัญญาก่อนสมรสว่าเป็นโมฆะ ถ้า

(๑) มิได้ทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อคู่สมรส และพยานอย่างน้อยสองคน

(๒) ถ้าทำขึ้นแล้วต่อมามิได้สมรส

ทั้งนี้เป็นการกำหนดวิธีทำสัญญาว่าจะต้องทำอย่างไรจึงจะสมบูรณ์ ถ้าไม่ทำตามข้อ (๑) (๒) สัญญาเป็นโมฆะตลอดทั้งฉบับ ต่างกับมาตรา ๑๔๕๘ ซึ่งเป็นโมฆะเฉพาะข้อความนั้น ๆ

สัญญาระหว่างสมรส

ในมาตรา ๑๔๖๑ มีข้อความที่แสดงว่ากฎหมายยอมให้ สามีภรรยา ทำสัญญากัน ระหว่างเป็น สามีภรรยากันก็ทำได้ แต่เป็นสัญญาที่แตกต่างจากสัญญา ที่คนอื่นทำตรงที่ว่าจะบอกล้างสัญญานั้นในเวลาใด ขณะที่เป็นสามีภรรยากันก็ได้ หรือบอกล้างภายในหนึ่งปีนับแต่ขาดจากสามีภรรยากันแล้วก็ได้ แต่การบอกล้างนั้น ไม่มีผลให้บุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตต้องกระทบกระเทือนด้วย เช่น

สามีทำหนังสือสัญญายกรถยนต์สินเดิมของตน ให้เป็นสินส่วนตัวของภรรยา ภรรยาเอารถยนต์ไปขายให้คนภายนอก คนภายนอกซื้อไว้โดยสุจริต ต่อมาสามีบอกล้างสัญญาซื้อขาย คนภายนอกผู้ซื้อไว้โดยสุจริตไม่ต้องคืนรถยนต์นั้น

ข. ประเภททรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา

ตามกฎหมาย เรียกชื่อทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา ๔ อย่าง คือ สินบริคณห์ สินเดิม สินส่วนตัว และสินสมรส

๑. **สินบริคณห์** ตามมาตรา ๑๔๖๒ บัญญัติว่า "ทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา นอกจากที่แยกไว้ในสินส่วนตัว ย่อมเป็นสินบริคณห์

สินบริคณห์ คือสินเดิมและสินสมรส"

๒. **สินเดิม** ได้แก่ทรัพย์สิน ตามมาตรา ๑๔๖๓ ได้แก่ทรัพย์สิน

(๑) ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่แล้วก่อนสมรส

(๒) ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ได้มาระหว่าง เป็นสามี ภรรยาโดยทางพินัยกรรมหรือยกให้โดยเสน่หา เมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้นั้นแสดงว่าเป็นสินเดิม

๓. สินส่วนตัว ได้แก่ทรัพย์สินซึ่งบัญญัติไว้ใน มาตรา ๑๔๖๔ คือ

(๑) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรสและคู่สมรสได้ทำสัญญาก่อนสมรส แยกไว้เป็นสินส่วนตัว

(๒) ทรัพย์สินอันเป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัวตามฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบวิชาชีพของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

(๓) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มา ระหว่างเป็นสามีภรรยาโดยทางพินัยกรรม หรือยกให้โดยเสน่หา เมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้นั้นแสดงว่าเป็นสินส่วนตัว

(๔) ดอกผลของสินส่วนตัว

อนึ่ง สินส่วนตัว หรือสินเดิม ซึ่งได้ขายหรือแลกเปลี่ยน ทำลายไปหมด หรือแต่บางส่วน แต่ได้รับทรัพย์สินอย่างอื่นมาทดแทนแล้ว ตามมาตรา ๑๔๖๕ ให้เอาทรัพย์สินใหม่ที่ได้มานั้นแทนสินเดิม หรือสินส่วนตัวอันเก่าแล้วแต่กรณี

๔. สินสมรส ได้แก่ทรัพย์สินทั้งหมด ที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส นอกจากที่ระบุไว้ว่าเป็นสินเดิมหรือสินส่วนตัว ตามมาตรา ๑๔๖๓ หรือ ๑๔๖๔

ถ้ากรณีเป็นที่สงสัย ว่าทรัพย์สินอย่างหนึ่ง เป็นสินสมรสหรือมิใช่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นสินสมรส

ตามตัวบททุกมาตราที่กล่าวมาแล้วนี้ กฎหมายได้ระบุสภาพของทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา แยกออกเป็นประเภท ไว้ชัดแจ้ง แต่เนื่องจากมีผู้สงสัยไต่ถามเกี่ยวกับทรัพย์สินเหล่านี้อยู่บ่อย ๆ จึงขออธิบายเพิ่มเติม เฉพาะที่เห็นว่าสำคัญ และเพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจและจดจำคือ

สินส่วนตัว คือทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนสมรสและต้องทำสัญญาแยกเป็นสินส่วนตัว ถ้าไม่ตกลงกันไว้ว่าเป็นสินส่วนตัว มันจะกลายเป็นสินเดิม ที่ได้มาภายหลังสมรสเช่นมีผู้ยกเว้นให้ก็ต้องระบุว่าเป็นสินส่วนตัวขณะที่ให้ ถ้าไม่ระบุไว้ว่าเป็นสินส่วนตัวก็จะกลายเป็นสินสมรส สินสมรสเมื่อเวลาขาดจากสามีภรรยา จะต้องเอามาแบ่งกันตามส่วนที่กฎหมายกำหนด

คำว่า ดอกผล**หรือสินส่วนตัว** เช่นที่ดินสินส่วนตัวให้เขาเช่าไป ได้ค่าเช่ามา เงินให้เขากู้ได้ดอกเบี้ยมา ทั้งค่าเช่าและดอกเบี้ย เป็นดอกผลของสินส่วนตัว คำว่า

เครื่องมือเครื่องใช้ประกอบวิชาชีพ ของคู่สมรส ที่กฎหมายระบุว่าเป็นสินส่วนตัวเช่น เครื่องมือแพทย์เป็นต้น

สินเดิม ก็ต้องจำว่า มีสองอย่าง เหมือนสินส่วนตัว คือที่มีอยู่ก่อนสมรสอย่างหนึ่ง ได้มาภายหลังสมรสอย่างหนึ่ง ที่มีอยู่ก่อนสมรส เช่น ก. มีที่ดินอยู่แปลงหนึ่ง มีรถยนต์คันหนึ่ง มีเงินสดหมื่นบาทก่อนจดทะเบียนสมรส ทั้งที่ดิน รถยนต์ และเงินหมื่นบาท เป็นสินเดิมของ ก. มันเป็นของมันเองตามกฎหมาย ไม่ต้องไปจด ไปแจ้ง หรือสัญญากัน ส่วนที่ได้มาภายหลังเช่นมีผู้ยกให้ อย่างนี้ต้องระบุว่าให้เป็นสินเดิม มิฉะนั้นจะกลายเป็นสินสมรส

สินบริคณห์ คือสินเดิมและสินสมรส ก็ดูว่าสินเดิมคืออะไร สินสมรสคืออะไร เอามาระคนปนกันเข้า เรียกว่าสินบริคณห์

สินสมรส คือทรัพย์สินทั้งหมดที่ได้มาระหว่างสมรส นอกจากสินเดิม หรือสินส่วนตัว เช่นทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาทางมรดกตกทอด ได้รับทรัพย์ตามพินัยกรรม โดยได้รับเงินเดือน ค่าจ้างแรงงาน ได้รับทรัพย์โดยมีผู้ยกให้โดยเสน่หา หรือแม้กระทั่งขับรถชนกัน ถูก

ทำร้ายร่างกาย ฝ่ายผิดชำระค่าสินไหมทดแทนมา โดยปล้น ฉ้อโกง ยักยอก ถูกสลากกินแบ่ง กินรวบ เล่นการพนันได้ ค้าของเถื่อน รับจ้างร่วมประเวณี หรือทรยศคดโกงหักหลังใครเขามา เป็นสินสมรสทั้งสิ้น โดยไม่จำกัดว่าสามีหรือภรรยาเป็นฝ่ายได้ทรัพย์นั้นมา

นอกจากนี้ทรัพย์สินที่อยู่ในข่าย สงสัยว่าจะเป็นสินสมรสหรือมิใช่ กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นสินสมรส คำว่าสันนิษฐาน ตามศัพท์กฎหมาย ก็แปลว่า ยอมให้พิสูจน์โดยพยานหลักฐานว่า ความจริงเป็นอย่างอื่น

การเข้าชื่อเป็นเจ้าของร่วมในสินสมรส

สามีหรือภรรยามีสิทธิตามกฎหมาย ที่จะร้องขอ ให้ลงชื่อตนเป็นเจ้าของร่วมกันในเอกสารสิทธิ ของทรัพย์ สินสมรสได้ตามมาตรา ๑๔๖๗ บัญญัติ ว่า

"ถ้าทรัพย์สินใดซึ่งรวมอยู่ในสินสมรสเป็น จำพวกที่ระบุไว้ในมาตรา ๔๕๖ แห่งประมวลกฎหมายนี้ หรือที่มีเอกสารเป็นสำคัญ สามีหรือภริยาจะร้องขอให้ลงชื่อตนเป็นเจ้าของร่วมกันในเอกสารนั้นก็ได้"

ทรัพย์สินตามมาตรา ๔๕๖ หมายถึงอสังหาริมทรัพย์ เช่นที่ดิน เรือกสวน ไร่นา บ้าน ซึ่งในการซื้อขายต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และหมายถึงเรือกำปั่นหรือเรือมีระวางตั้งแต่หกตันขึ้นไป เรือกลไฟ หรือเรือยนต์มีระวางตั้งแต่ห้าตันขึ้นไป แพซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัย และสัตว์พาหนะด้วย

ทรัพย์สินที่มีเอกสารเป็นสำคัญได้แก่รถยนต์ เครื่องหมายการค้าเป็นต้น

ทรัพย์สินต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าหากเป็นสินสมรส สามีหรือภรรยามีสิทธิขอให้ลงชื่อตนเป็นเจ้าของร่วมในเอกสารนั้นได้

การจัดการสินบริคณห์

๑. สามีเป็นผู้จัดการสินบริคณห์

ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติ มาตรา ๑๔๖๘ ที่ว่า สามีเป็นผู้จัดการสินบริคณห์ เว้นแต่ในสัญญาก่อนสมรสจะได้กำหนดให้ภริยาเป็นผู้จัดการ หรือให้จัดการร่วมกัน"

หมายความว่า ตามหลักธรรมดาของกฎหมาย สามีเป็นผู้มีอำนาจจัดการสินบริคณห์ แต่มีข้อยกเว้นว่า ภรรยาจะเป็นฝ่ายจัดการหรือร่วมจัดการได้ ในกรณีที่ตกลงทำ

สัญญากันไว้ก่อนสมรสเช่นนั้น ถ้าไม่ได้สัญญากันไว้เช่นนั้น ก็เข้าหลักธรรมดา คือสามีเป็นผู้มีอำนาจจัดการ

๒. สามีมีสิทธิฟ้องคดีเพื่อประโยชน์แก่สินบริคณห์

สิทธิของสามีในการฟ้องคดีดังกล่าว มีอยู่ตามมาตรา ๑๔๖๙ ที่บัญญัติว่า "สามีมีสิทธิฟ้องคดีเกี่ยวกับการบำรุงรักษา หรือการใด ๆ เพื่อประโยชน์แก่สินบริคณห์ และถ้าภรรยาจะฟ้องคดีเช่นนี้ ต้องได้รับอนุญาตจากสามีก่อน เว้นแต่ในสัญญาก่อนสมรส กำหนดไว้เป็นอย่างอื่น และหนี้อันเกิดแต่การฟ้องคดีนั้นต้องใช้จากสินบริคณห์"

การฟ้องคดีเกี่ยวกับการบำรุงรักษา หรือการใด ๆ เพื่อประโยชน์แก่สินบริคณห์ เช่นฟ้องเรียกหนี้เงินกู้จากสินบริคณห์ เช่นลูกหนี้ผิดสัญญาเป็นต้น แต่ถ้าภรรยาฟ้องคดีเช่นนี้ ก็ต้องรับอนุญาตจากสามี ฟ้องไปเองตามลำพังไม่ได้ เว้นแต่ทำสัญญาก่อนสมรสไว้เป็นอย่างอื่น และหนี้อันเกิดฟ้องคดีนั้นต้องใช้จากสินบริคณห์ คือถือว่าเป็นหนี้ร่วมกัน

๓. ข้อจำกัดอำนาจของสามีในการจำหน่าย สินบริคณห์

บทบัญญัติในมาตรา ๑๔๗๓ จำกัดอำนาจสามีในการจำหน่ายสินบริคณห์ไว้บางประการดังนี้คือ

"นอกจากจะมีสัญญาก่อนสมรสไว้เป็นอย่างอื่น สามีมีอำนาจจำหน่ายสินบริคณห์ได้

แต่ในกรณีต่อไปนี้ สามีต้องได้รับความยินยอมจากภรรยาเสียก่อนคือ

(๑) สินเดิมของภรรยา

(๒) โอนโดยมีค่าตอบแทน ซึ่งสินสมรส อย่างใดที่ภรรยาได้มาโดยทางยกให้ หรือพินัยกรรม

(๓) ให้โดยเสน่ห์หา เว้นแต่การให้ตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางสมาคม

คำว่า จำหน่าย หมายถึงการโอนกรรมสิทธิ์ หรือความเป็นเจ้าของทรัพย์สินให้แก่ผู้อื่น ได้แก่การขาย การให้ การแลกเปลี่ยน ถ้าเป็นการขาย การแลกเปลี่ยนก็เรียกว่าโอนโดยมีค่าตอบแทน

การจำหน่ายสินเดิมของภรรยา การให้โดยเสน่ห์หา หรือการจำหน่ายสินสมรสที่ภรรยาได้มาโดยทางยกให้ หรือ

โดยพินัยกรรม สามีต้องรับความยินยอมจากภรรยา มิฉะนั้นภรรยามีอำนาจฟ้องคดีได้เอง ขอให้ทำลายการโอนนั้นได้

เรื่องการให้โดยเสน่หา กฎหมายระบุว่าให้ได้ตามควรในทางศีลธรรมอันดีหรือทางสมาคม อย่างไรเป็นการสมควรต้องพิจารณาตามฐานะความ สัมพันธ์ของ ผู้ให้ และผู้รับ ตลอดจนเหตุแห่งการให้ประกอบด้วย

นอกจากนี้ตามมาตรา ๑๔๗๔ บัญญัติไว้อีกว่า ถ้าสินบริคณห์มีชื่อภรรยาอยู่ด้วย การจำหน่ายสินบริคณห์นั้น ต้องให้ภรรยาเข้าชื่อด้วย

ความยินยอมและแบบพิธี

การให้ความยินยอมนั้น เมื่อฝ่ายใดต้องให้ความยินยอมหรือลงชื่อกับอีกฝ่ายหนึ่ง ในเรื่องจัดการทรัพย์สินแต่ไม่ให้ความยินยอม หรือไม่ยอมลงชื่อโดยปราศจากเหตุผล อีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลให้สั่งอนุญาตได้

การใดที่สามีภรรยากระทำโดยจะต้อง ับความยินยอมจากกัน ถ้าการนั้นกฎหมายบัญญัติให้ทำเป็นหนังสือหรือให้จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ความยินยอมต้องทำ

เป็นหนังสือ เรื่องที่ต้องทำเป็นหนังสือ เช่น สัญญากู้ ค้ำประกัน ฯลฯ เรื่องที่ต้องจดทะเบียน เช่น ซื้อขายที่ดิน บ้านเรือน เป็นต้น ฝ่ายที่ให้ความยินยอมต้องทำเป็นหนังสือ จะให้ด้วยวาจาไม่ได้

ภรรยามีอำนาจจัดการเกี่ยวกับสินบริคณห์ได้เพียงไร

ตามหลักกฎหมาย ถ้าเป็นเรื่องทำนิติกรรมเกี่ยวกับสินบริคณห์ต้องได้รับอนุญาตจากสามีก่อน ถ้าฝ่าฝืนกระทำไปโดยปราศจากความยินยอม นิติกรรมตกเป็นโมฆียะ ผลของโมฆียะคือสามีอาจบอกล้างได้ ยกเว้นต่อไปนี้เท่านั้น หญิงมีสามีสามารถทำนิติกรรมผูกพันสินบริคณห์ได้ โดยไม่ต้องรับอนุญาตจากสามี คือ

ก. ผูกพันธ์สินบริคณห์เฉพาะส่วนของตน

๑. ทำพินัยกรรม หญิงมีสามีอาจทำพินัยกรรมว่าด้วยส่วนของตนในสินบริคณห์ได้ โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากสามี (ตามมาตรา ๔๐ แห่งประมวลกฎหมายแพ่ง ฯ บรรพ ๑)

๒. หญิงมีสามี ได้รับ อนุญาตจาก สามีให้ ทำการ ค้าขาย เป็นส่วนหนึ่งต่างหาก จะทำนิติกรรมและอรรถคดี

ใด ๆ ภายในขอบเขตแห่งกิจการค้าขายอันนั้น ไม่จำเป็นต้องรับอนุญาตจากสามี การอนุญาตให้ค้าขาย อาจเป็นการอนุญาตโดยปริยายก็ได้ เช่นสามีรู้เห็นว่าภรรยาประกอบการค้าขายของตน แต่ไม่ทักท้วง ก็แปลว่าอนุญาตภรรยาทำนิติกรรมภายในขอบเขตแห่งกิจการค้า ไม่ต้องขออนุญาตสามี แม้จะฟ้องร้องคดี เช่นเรียกหนี้สิน หรือต่อสู้คดี ก็ไม่ต้องขออนุญาตสามี แต่อย่างไรก็ตาม ในข้อนี้หญิงมีสามีจะทำการผูกพันสินบริคณห์ได้ก็แต่เฉพาะเพียงที่เป็นส่วนของตนเท่านั้น (มาตรา ๔๑ ป.พ.พ. บรรพ ๑)

๓. กรณีดังกล่าวต่อไปนี้ หญิงมีสามีย่อมทำการผูกพันส่วนของตนในสินบริคณห์ ได้โดยไม่ต้องรับอนุญาตจากสามี คือ

(๑) เมื่อไม่เป็นการแน่นอนว่าสามียังมีชีวิตอยู่หรือตายแล้ว

(๒) เมื่อสามีได้สละละทิ้งตน

(๓) เมื่อสามีได้ถูกศาลสั่งแสดงให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ

(๔) เมื่อสามีวิกลจริต ต้องเข้าอยู่ในโรงพยาบาลเพื่อพิทักษ์รักษา

(๕) เมื่อสามีต้องคำพิพากษาลงอาญาจำคุกปีหนึ่งขึ้นไปหรืออาญาแรงกว่านั้น และกำลังรับโทษอยู่ (มาตรา ๓๙ ป.พ.พ. บรรพ ๑)

ข. กรณีหญิงมีสามีสามารถทำนิติกรรมผูกพันสินบริคณห์ทั้งหมดโดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากสามี มีอยู่กรณีเดียว คือ ตามมาตรา ๑๔๗๐ แห่ง ป.พ.พ. บรรพ ๕ คือ

"แม้สามีจะเป็นผู้จัดการสินบริคณห์ ภรรยายังมีอำนาจจัดการบ้านเรือน และจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวโดยควรแก่อัตภาพ ค่าใช้จ่ายเช่นนี้ย่อมผูกพันสินบริคณห์

ถ้าภรรยาจัดการดังกล่าวแล้ว เป็นที่เสียหายถึงขนาดสามีอาจจะร้องขอต่อศาลให้ห้าม หรือจำกัดอำนาจนี้เสียได้"

การจัดการบ้านเรือน เช่นซื้อข้าวปลาอาหาร ซ่อมแซมบ้าน ว่าจ้างคนใช้ คนทำสวน คนขับรถ ภรรยาทำได้โดยไม่ต้องรับอนุญาตจากสามี และค่าใช้จ่ายเช่นนี้

ผูกพันธ์สินบริคณห์ทั้งหมด ไม่เฉพาะส่วนของตน แต่ถ้าภรรยาจัดการเสียหายถึงขนาด เช่นต้องไปเป็นหนี้เป็นสินเขามามากมาย สามีอาจห้ามหรือจำกัดอำนาจลงได้

กรณีสามีหรือภริยาจัดการสินบริคณห์เสียหาย

"ถ้าสามีหรือภริยาซึ่งเป็นผู้จัดการสินบริคณห์ จัดการให้เกิดเสียหายถึงขนาด ไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง มีหนี้สินล้นพ้นตัว หรือทำหนี้สินเกินกึ่งหนึ่งของสินบริคณห์ อีกฝ่ายหนึ่งร้องขอต่อศาลสั่งให้ตนเป็นผู้จัดการได้" (มาตรา ๑๔๗๑)

การร้องขอต่อศาลขอแบ่งแยกสินบริคณห์

กรณีที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจัดการสินบริคณห์เสียหายแทนที่จะร้องขอเข้าเจ้าการเสียเองตามที่กล่าว อีกฝ่ายหนึ่งอาจขอแบ่งแยกสินบริคณห์เป็นส่วนของตนเสียเลยได้ โดยอาศัยมาตรา ๑๔๗๒ ซึ่งบัญญัติว่า "เมื่อเกิดพฤติการณ์ดังกล่าวในมาตราก่อน หรือปรากฏว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะทำความหายนะให้แก่สินบริคณห์ ฝ่ายที่มีสิทธิจะร้องขอตามมาตราก่อน หรือฝ่ายที่จะได้รับความเสียหายอาจร้องขอให้ศาลแบ่งสินบริคณห์ออกเป็นส่วนเสียก็ได้"

นอกจากสามีภรรยาจะมีสิทธิขอให้แบ่งแยกสินบริคณห์ออกเป็นส่วนดังกล่าวมาแล้ว สินบริคณห์อาจถูกแบ่งแยกได้อีก ๒ กรณี คือ เจ้าหนี้ขอให้แบ่งแยก เพื่อบังคับชำระหนี้เอาจากส่วนของลูกหนี้ และอีกกรณีหนึ่ง คือ สามีหรือภรรยาต้องคำพิพากษาให้ล้มละลาย

กรณีเจ้าหนี้ขอแบ่งแยกสินบริคณห์ก็คือสามีหรือภรรยาถูกยึดทรัพย์ตามคำพิพากษาของศาล และเจ้าหนี้ไม่ได้รับใช้หนี้เต็มจำนวน เจ้าหนี้อาจร้องขอต่อศาลให้แยกสินบริคณห์ออกเป็นส่วนของลูกหนี้ เพื่อดำเนินการไปตามคำพิพากษาได้

ส่วน กรณี ที่สามี หรือ ภรรยา ต้อง คำพิพากษา ให้ล้มละลายนั้น สินบริคณห์ย่อมแยกจากกันเอง โดยอำนาจกฎหมายนับแต่วันที่ศาลพิพากษาให้ล้มละลายนั้น

เมื่อแยกสินบริคณห์โดยกรณีใดก็ตาม ถ้าสามีหรือภรรยาร้องขอศาลอาจสั่งให้รวมกันได้อีก

สินบริคณห์เมื่อแยกแล้ว ส่วนที่แยกออกเป็นของสามีหรือภรรยาตกเป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น

เมื่อแยกทรัพย์สินเป็นส่วนตัวแล้ว ผลก็คือ

๑. สามีหรือภรรย่าต่างมีกรรมสิทธิ มีอำนาจจัดการและจำหน่ายสินส่วนตัวได้โดยลำพัง และถ้าภรรยาอนุญาตให้สามีจัดการสินส่วนตัวของตน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าภรรยายอมให้สามีเก็บดอกผลจากทรัพย์สินส่วนตัวนั้นมาใช้สอยในการบ้านเรือนได้

๒. กรณีที่สินบริคณห์ถูกแบ่งกันไปหมดแล้ว สามีหรือภรรยาต้องออกค่าใช้สอยสำหรับการบ้านเรือนตามส่วนมากและน้อยแห่งสินส่วนตัวของตน

ถ้าสามีหรือภรรยามีหนี้สินล้นพ้นตัว ฝ่ายหนึ่งต้องรับ ผิด ในหนี้ ที่ อีก ฝ่ายหนึ่งได้ ทำขึ้น เนื่อง ในการ ใช้สอยสำหรับการบ้านเรือนนั้น (เรื่องแบ่งแยกสินบริคณห์ทั้งหมดนี้มีปรากฏอยู่ในมาตรา ๑๔๘๓ ถึง ๑๔๘๗ แห่ง ป.พ.พ. บรรพ ๕)

อำนาจในการทำพินัยกรรม

"สามี หรือ ภรรยา ไม่มี อำนาจ ทำ พินัยกรรม ยก สินบริคณห์ให้ผู้อื่นเกินกว่าส่วนของตน" ตามมาตรา ๑๔๗๗ นี้ หมายความว่าทั้งสามีภรรยาต่างมีสิทธิทำพินัยกรรมยก

ทรัพย์สมบัติให้ใครก็ได้ แต่ต้องไม่เกินส่วนที่ตนมีสิทธิใน สินบริคณห์นั้น สามีภรรยาจะยึดทรัพย์กันไม่ได้

ทั้งนี้ก็โดยที่กฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๔๗๘ ว่า "ในระหว่างที่เป็นสามีภรรยากัน ฝ่ายใดจะยึดทรัพย์สินของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เว้นเสียแต่ค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ยังมิได้ชำระตามคำพิพากษาของศาล" มาตรานี้เป็นบทบังคับให้ยึดทรัพย์กันไม่ได้ นอกจากค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ค้างชำระ

ความรับผิดต่อบุคคลภายนอกในเรื่องหนี้

หนี้ของสามีภรรยา มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๔๗๙ ๑๔๘๒ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑. หนี้ที่สามีภรรยาก่อขึ้นเองเป็นส่วนตัว เช่นหนี้ที่มีมาก่อนสมรส หรือหนี้ที่มีขึ้นภายหลังสมรสแต่เป็นหนี้ที่ก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว หนี้เช่นนี้จะต้องรับผิดตามลำพังเป็นส่วนตัวแต่ฝ่ายเดียว และในการชำระหนี้ ให้ใช้ด้วยสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นก่อน เมื่อไม่พอจึงจากใช้จากสินบริคณห์ที่เป็นส่วนของฝ่ายนั้น

๒. ถ้าเป็นหนี้ร่วม สามีภรรยาต้องรับผิดใช้หนี้ร่วมกันโดยให้ใช้จากสินบริคณห์และสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย

หนี้ที่ถือว่าเป็นหนี้ร่วม คือหนี้ซึ่งก่อขึ้นระหว่างสมรส ดังต่อไปนี้

(๑) หนี้ค่าอุปการะเลี้ยงดู รักษาพยาบาลครอบครัว และการศึกษาของบุตรตามสมควร

(๒) หนี้เกี่ยวข้องกับสินบริคณห์

(๓) หนี้ที่เกิดจากการงานที่สามีภรรยาทำด้วยกัน

(๔) หนี้ที่สามี หรือภรรยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวแต่อีกฝ่ายหนึ่งให้สัตยาบัน

หนี้ค่าอุปการะเลี้ยงดู เช่น ค่าอุปโภค บริโภค ค่ายา ค่าหมอรักษาผู้คนในครอบครัว ค่าเช่าบ้าน ค่าการศึกษา เช่นค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ ตามควรแก่ฐานะ ถ้ามากเกินควร ส่วนที่เกินควร ไม่ควรถือว่าเป็นหนี้ร่วม

หนี้ที่เกี่ยวข้องสินบริคณห์ เช่นค่าภาษีอากร หนี้เงินกู้ยืม ซื้อที่ดิน หนี้เกิดจากการฟ้องคดี เพื่อประโยชน์แก่สินบริคณห์เป็นต้น

หนี้ที่เกิดจากการงานที่สามีภรรยาทำด้วยกัน เช่น ค้าขายด้วยกัน ทำไร่ด้วยกัน เป็นหนี้ค่าแรง ค่าซื้อสินค้าเป็นต้น

หนี้ที่สามีหรือภรรยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน เช่นสามีซื้อรถยนต์ให้นางบำเรอหรือให้ญาติพี่น้องของตน สามีต้องรับผิดแต่ผู้เดียว แต่ถ้าภรรยาให้สัตยาบัน ก็กลายเป็นหนี้ร่วม ภรรยาเป็นลูกหนี้ร่วมด้วย ให้สัตยาบันก็คือการแสดงการรับรองรับผิดในหนี้นั้นด้วย

เพิกถอนการสมรส

การสมรสที่ไม่ถูกต้องตามเงื่อนไขที่กล่าวมาแล้วตอนต้นซึ่งบางกรณีเป็นโมฆะ และบางกรณีก็เป็นโมฆียะนั้น อาจฟ้องขอให้เพิกถอนเสียได้

การฟ้องขอให้เพิกถอนการสมรสจะกระทำได้ภายในหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ดังต่อไปนี้

๑. การสมรสผิดบทบัญญัติมาตรา ๑๔๔๕ (๑) คือ ชายอายุต่ำกว่า ๑๗ ปีบริบูรณ์ หญิงอายุต่ำกว่า ๑๕ ปีบริบูรณ์ เมื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร้องขอ ศาลอาจสั่งให้เพิกถอนเสียได้ แต่บิดามารดาหรือผู้ปกครองที่ให้ความยินยอมแล้ว จะร้องขอไม่ได้ ถ้าศาลมิได้สั่งให้เพิกถอนจนกระทั่ง

ชายหญิงมีอายุครบตามมาตรานี้ หรือมีครรภ์ก่อนอายุครบกฎหมาย ให้ถือว่าการสมรสนั้นสมบูรณ์มาตั้งแต่เวลาสมรส (มาตรา ๑๔๘๙)

คำว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ตัวชายหรือหญิงเอง บิดามารดาหรือผู้ปกครอง ชายหญิงคู่สมรส ฝ่ายหนึ่งอายุครบ อีกฝ่ายหนึ่งไม่ครบ ฝ่ายที่อายุไม่ครบย่อมเป็นผู้เสียหาย เหล่านี้คือผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลเพิกถอน

การที่ใช้คำว่า อาจจะสั่งให้เพิกถอนเสียได้ หมายความว่า ไม่จำต้องสั่งให้เพิกถอนเสมอไป แล้วแต่ดุลยพินิจของศาลจะเห็นสมควร เช่นเห็นว่าอยู่กินกันมีความสุขราบรื่นดี ก็อาจไม่เพิกถอนได้ แต่ถ้าเป็นกรณี ชายหญิงมีอายุครบแล้ว หรือหญิงมีครรภ์ก่อนอายุครบ ศาลจะเพิกถอนไม่ได้เลย แม้จะร้องขอไว้ก่อนหน้านั้น

คำว่า สมบูรณ์มาแต่เวลาสมรส หมายถึงสมบูรณ์ในเงื่อนไขเรื่องอายุของคู่สมรส

๒. การสมรสผิดเงื่อนไข มาตรา ๑๔๔๕ (๒) คือการสมรส ระหว่างชายหญิง ที่เป็นญาติ สืบสายโลหิต ต่อกันเป็นพี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดา หรือร่วมทั้งบิดามารดาเป็นโมฆะ ผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลสั่งว่าเป็นโมฆะ และเพิก

ถอน ได้แก่บิดามารดาหรือตัวคู่สมรสนั้นเอง อนึ่ง ผู้ที่จะเสื่อมสิทธิ รับมรดก หรือทายาท อื่นที่ จะได้ ส่วนแบ่ง มรดกน้อยลง ถ้าไม่มีคำพิพากษาให้การสมรสเป็นโมฆะ ก็นับว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้วย

๓. การสมรสผิดบทบัญญัติมาตรา ๑๔๔๕ (๓) คือชายหญิงเป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่ ทำการสมรสกัน การสมรุสเป็นโมฆะ แต่ก็ต้องถือหลักว่าจะอ้างเอาเองว่าการสมรสเป็นโมฆะไม่ได้ ต้องมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร้องขอให้ศาลสั่งว่าเป็นเช่นนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือคู่สมรสเดิมนั้นเอง

๔. การสมรสผิดบทบัญญัติมาตรา ๑๔๔๕ (๕) คือเป็นกรณีที่ทำการสมรสโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต ผู้มีสิทธิร้องขอต่อศาล ได้แก่ตัวคู่สมรสนั้นเอง ผู้อนุบาลคนวิกลจริต ผู้มีสิทธิรับมรดกซึ่งส่วนแบ่งมรดกของตนจะลดน้อยลงเพราะการสมรสนั้น

๕. การสมรสผิดบทบัญญัติมาตรา ๑๔๔๕ (๔) ให้ถือว่าเป็นโมฆะ คือการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย ไม่ยินยอมเป็นสามีภรรยากัน เช่นสมรสกันหลอก ๆ

เพื่อเหตุอื่น เช่นบิดามารดาบอกว่าจะยกทรัพย์สมบัติให้เป็นต้น

ถ้าความยินยอมบกพร่อง เพราะสำคัญตัวผิดหรือมีการข่มขู่ กฎหมายถือว่าเป็นโมฆะ เมื่อผู้ให้ความยินยอมบกพร่องนั้นร้องขอ ศาลอาจสั่งให้เพิกถอนเสียได้

สำคัญตัวผิด เช่น ชายไปขอลูกสาวเขา แต่ถึงเวลาแต่งงาน เอาหลานมาให้แต่ง แต่ถ้าเห็นคนใช้ นึกว่าเป็นลูกสาวจึงขอแต่งงาน อย่างนี้ไม่ใช่สำคัญตัวผิด

ส่วนการข่มขู่ ต้องขนาดหนัก ร้ายแรงที่จะทำให้ผู้ถูกข่มขู่กลัวว่าจะเกิดภัยนั้น ๆ แก่ตนเอง แก่ชื่อเสียงวงศ์ตระกูลหรือทรัพย์สมบัติ และต้องพิจารณาถึงเพศ อายุ อนามัย ของผู้ข่มขู่ และผู้ถูกข่มขู่ด้วย เช่น ก. เป็นนักเลงมีอิทธิพลเคยฆ่าคนมาแล้ว เอาปืนขู่ ข. ว่าต้องจดทะเบียนสมรสกับลูกสาวตน มิฉะนั้นจะยิงทิ้งเสียเดี๋ยวนี้ ข. กลัวขนาดหนัก จึงยอมจดทะเบียนกับลูกสาว ก. ตรงข้ามถ้าเป็นเด็กเล็ก ๆ มาขู่ ข. ว่า ถ้าไม่แต่งงานกับพี่สาวของตนจะตีศีรษะให้แตก หรือ ค. เป็นเพื่อน ข. รูปร่าง น้ำหนักทัดเทียมพอเป็นคู่ต่อสู้กันได้ ขู่ ข. ว่าถ้าไม่แต่งงานกับ

น้องสาวตน จะเตะให้ตาย เช่นนี้ไม่เป็นภัยร้ายแรง น่ากลัวถึงขนาดที่จะยอมสมรสกับน้องสาว ค. ถ้ายอมสมรสกับเขาจะมาร้องขอให้ศาลเพิกถอนไม่ได้

อายุความที่ผู้ยินยอมสมรสโดยสำคัญตัวผิด หรือถูกข่มขู่ จะฟ้องคดี มีกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ทราบว่าสำคัญตัวผิด หรือเมื่อเหตุข่มขู่สิ้นไป มีโอกาสจะฟ้องคดีได้

ชายหรือหญิงยังไม่บรรลุนิติภาวะ สมรสโดยมิได้รับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง หรือโดยคำสั่งศาล บิดามารดาหรือผู้ปกครองเท่านั้น อาจร้องขอให้ศาลสั่งเพิกถอนการสมรสได้ เว้นแต่

ก. ล่วงพ้นหกเดือนนับแต่วันทราบการสมรส

ข. ชายหรือหญิงมีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์แล้ว

ค. เมื่อหญิงมีครรภ์แล้ว

ถ้าเข้ากรณีทั้งสามนี้ เป็นอันหมดสิทธิร้องขอให้เพิกถอน

ผลของการเพิกถอนสมรส

๑. ผลระหว่างคู่สมรส เหตุที่การสมรสถูกเพิกถอนไม่เป็นผลให้ชาย หรือหญิงผู้สมรสโดยสุจริตเสื่อมสิทธิ ที่ได้

มาเพราะการสมรสนั้น ตัวอย่างเช่น ของหมั้นที่ตกเป็นสินส่วนตัวของหญิงเมื่อทำการสมรสกัน ชายหรือหญิงที่ได้ค่าอุปการะเลี้ยงดูจากฝ่ายหนึ่งมาแล้วเป็นต้น ไม่ต้องคืนสิ่งที่ได้มา แต่ถ้าไม่สุจริตก็ต้องคืน

แต่ถ้าฝ่ายเดียวทำการโดยสุจริต ฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าทดแทนได้ ถ้าหญิงเป็นฝ่ายสุจริต อาจเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูได้อีกด้วย

๒. ผลระหว่างบุคคลภายนอก กฎหมายบัญญัติไว้ว่า เหตุที่การสมรสถูกเพิกถอน ไม่เป็นผลให้บุคคลภายนอกผู้ทำการ โดยสุจริตเสื่อมสิทธิ ที่ได้มาก่อนการเพิกถอนนั้น เช่นคนภายนอกไม่รู้ว่าการสมรสผิดเงื่อนไขอันจะเป็นเหตุให้ถูกเพิกถอน ทำสัญญาเช่าบ้านของหญิงกับชายสามีไว้ เมื่อการสมรสถูกเพิกถอน คนภายนอกผู้ทำสัญญาเช่าโดยสุจริต คงเช่าต่อไปได้จนครบสัญญา

๓. ให้ใช้บทบัญญัติว่าด้วยการขาดจากการสมรส คือเมื่อมีการเพิกถอนการสมรส ให้นำบทบัญญัติอันว่าด้วยการขาดการสมรส โดยการหย่าตามคำพิพากษาของศาลมาบังคับโดยอนุโลม การหย่าตามคำพิพากษาของศาลจะได้กล่าวต่อไปในเรื่องการขาดจากการสมรส

การขาดจากการสมรส

การขาดจากการสมรส คือการสิ้นสุดความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา กฎหมายบัญญัติไว้ว่า "ความตายหรือการหย่าเท่านั้นเป็นเหตุให้ขาดจากการสมรส"

ความตาย ไม่มีปัญหาอะไร เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตายย่อมถือว่าขาดจากการสมรส ส่วนการหย่ามีพิธีการแยกเป็น ๒ ประการคือ

๑. การหย่าที่จะทำได้ โดยความตกลงยินยอมทั้งสองฝ่าย

๒. โดยคำสั่งศาล

การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย ต้องทำเป็นหนังสือและมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน และเมื่อได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายนี้ การหย่าโดยความยินยอมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อสามีและภรรยาได้จดทะเบียนการหย่านั้นแล้ว

ส่วนการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล หมายความว่าไม่สามารถทำความตกลงยินยอมกันได้ ต้องฟ้องร้องต่อศาลให้มีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากสามีภรรยากัน เรียกว่า

เป็นการหย่าขาดโดยคำพิพากษาของศาล กรณีหลังนี้ ต้องมีมูลเหตุที่จะอ้างในการฟ้องร้องตามกฎหมายดังกล่าวต่อไปนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงจะนำคดีขึ้นฟ้องร้องได้ คือ

เหตุต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕๐๐ อนุมาตรา ๑–๙ ได้แก่

(๑) ภริยามีชู้ สามีฟ้องหย่าได้ แต่ถ้าสามีรู้เห็นเป็นใจหรือยินยอมให้ภรรยามีชู้ จะมาฟ้องหย่าไม่ได้ การมีชู้ต้องเป็นการที่ภรรยาสมัครใจร่วมประเวณีกับชายอื่น ถ้าถูกข่มขืน ไม่เรียกว่ามีชู้และเพียงแต่กอดจูบ หรือนัดแนะไปเที่ยวด้วยกัน ยังไม่มีการร่วมประเวณีก็ไม่ถือว่ามีชู้ แต่อาจถือเป็นเหตุฟ้องหย่าในเรื่องความประพฤติชั่วได้

(๒) สามีหรือภริยาประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง หรือทำร้ายร่างกายอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งถึงบาดเจ็บ หรือหมิ่นประมาทอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นการร้ายแรงอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

ความประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง เช่นเป็นนักเลงอันธพาลเล่นการพนัน ชนิดล้างผลาญทรัพย์สมบัติ หรือเป็นชู้กับภรรยาคนอื่นเป็นต้น การทำร้ายร่างกาย เมื่อมี

การทำร้ายถึงบาดเจ็บแล้ว ไม่ต้องพิจารณาว่าร้ายแรง หรือไม่ และต้องเป็นการจงใจทำร้าย และฝ่ายหนึ่งมิได้เป็นฝ่ายผิดที่ก่อให้เกิดเหตุนั้นขึ้น และการทำร้ายต้องมิใช่เป็นเรื่องป้องกันตัวพอสมควรแก่เหตุ ซึ่งกฎหมายอาญาถือว่าเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย การหมิ่นประมาทหมายถึงหมิ่น ประมาทใส่ความตาม ประมวลกฎหมาย อาญาและหมิ่นประมาททางด่าว่า หรือที่เรียกว่าสบประมาทในความผิดลหุโทษด้วย เช่นสามีไปเที่ยวพูดใส่ความภรรยาว่าภรรยาหรือพ่อตาแม่ยาย แอบไปเป็นชู้กับคนอื่น หรือเป็นชู้กับลูกเขยคือตนเอง เช่นนี้ถือว่าร้ายแรงมาก ส่วนการด่ากันด้วยคำหยาบ ที่เรียกว่าสบประมาทในความผิดลหุโทษนั้น ถ้าด่ากันสองต่อสอง ก็อาจไม่ร้ายแรง ถ้าต่อหน้าเพื่อนฝูง แขกเหรื่อ ถือว่าร้ายแรง อนึ่งการด่าว่าจะถือว่าร้ายแรงเป็นเหตุให้ฟ้องหย่าได้ ย่อมต้องพิจารณาตามนิสัย พื้นฐานของสามีภรรยานั้น ๆ ด้วย เช่นเคยด่าว่ากันอยู่เสมอเป็นประจำ ด่าเช้าด่าเย็น ก็ไม่น่าถือว่าร้ายแรงแต่ถ้าต่างฝ่ายได้รับการศึกษาอบรมมาดี การด่ากันด้วยคำหยาบคายเพียงครั้งเดียว น่าจะถือว่าร้ายแรงได้ ทั้งนี้

แล้วแต่กรณีจะพิจารณาว่าคนประเภทไหน ถือว่าร้ายแรงหรือไม่

(๓) สามี หรือ ภริยา จงใจละทิ้ง อีกฝ่ายหนึ่งไปเกินกว่าหนึ่งปี หรือไม่ให้ ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภรรยากันอย่างร้ายแรง จนอีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจอยู่กินเป็นสามีภรรยาต่อไป อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

การจงใจละทิ้ง คือตั้งใจ หรือเจตนาทอดทิ้ง ไปอยู่เสียที่อื่น ไม่กลับมาอยู่กินกันอย่างสามีภรรยา แต่ถ้าหากเป็นเพราะทนความทารุณของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ จึงหนีไป อย่างนี้ไม่เรียกว่าจงใจละทิ้ง

ในเรื่องอุปการะเลี้ยงดู ตามหน้าที่สามีเป็นผู้อำนวยการเรื่องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู เมื่อสามีไม่ประกอบอาชีพ ไม่หารายได้มาเลี้ยงดู ภรรยาฟ้องหย่าได้ การปล่อยให้อีกฝ่ายหนึ่งอดอยากยากแค้น โดยตนเองมีใช้จ่ายอย่างสบายก็เข้าข้อนี้

การทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภรรยากันอย่างร้ายแรงจนทนอยู่กินด้วยกันไม่ได้ เช่นอีกฝ่ายหนึ่งขับไล่

ไสส่งอีกฝ่ายหนึ่งเสมอ ญาติพี่น้องพูดจาถากถางอยู่เสมอ หรือการที่สามีไปติดพันหญิงอื่นไม่กลับบ้าน ไม่ยอมร่วมประเวณีกัน ถือว่าเป็นปฏิปักษ์อย่างร้ายแรง

(๔) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกฐานลักทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์โจรสลัด หรือปลอมแปลงเงินตรา หรือต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกในความผิดอย่างอื่น เกินกว่าสามปี อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

ในกรณีที่ถูกศาลลงโทษจำคุก ต้องเป็นเวลาที่คำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ถ้ากำลังอุทธรณ์ ฎีกา ยังฟ้องไม่ได้ และต้องเป็นโทษในคดี ที่กล่าวข้างต้น โดยไม่จำกัดว่าโทษมากน้อย สำหรับโทษความผิดอย่างอื่น ถ้าจำคุกเกิน ๓ ปี แล้วฟ้องหย่าได้ทั้งนั้น แต่ถ้าตนเองรู้เห็นเป็นใจในการทำผิดด้วย จะฟ้องหย่าไม่ได้

(๕) สามี หรือ ภริยา ที่ถูกศาลสั่งว่า เป็นคน สาบสูญ และศาลยังไม่เพิกถอนคำสั่งนั้น อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

การสาบสูญ คือสภาพของคนที่จากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ ไม่ส่งข่าวคราวและไม่มีใครทราบข่าวว่าเขายังมีชีวิต

หรือตายไป ต้องจากไป ๗ ปีนับแต่วันส่งข่าวครั้งสุดท้าย หรือ ๓ ปี ในกรณีพิเศษเช่นไปสงครามนับแต่สงครามสิ้นสุดลง หรือไปเรือ เรืออับปาง นับแต่อันตรายผ่านพ้นไปแล้ว เมื่อครบเวลานี้ ผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอ ศาลจะสั่งให้บุคคลเช่นนั้นเป็นคนสาปสูญได้ ผลของคำสั่งสาปสูญ คือให้ถือว่าผู้นั้นถึงแก่ความตาย เป็นการตายโดยสันนิษฐาน ทรัพย์สินของผู้สาปสูญจะเป็นกองมรดกตกทอดยังทายาท อำนาจปกครองบุตรสิ้นสุดลง แต่การสมรสยังไม่ขาดจากกัน ถ้าฝ่ายใดต้องการสมรสใหม่ก็ฟ้องหย่าได้ ถ้าภายหลังปรากฏว่า ผู้สาปสูญยังมีชีวิตอยู่ผู้นั้นเองหรือผู้มีส่วนได้เสียร้องขอต่อศาล ศาลจะต้องถอนคำสั่งสาปสูญ แต่คำสั่งนี้ไม่กระทบกระเทือนถึงความสมบูรณ์ใด ๆ ที่กระทำไปโดยสุจริตระหว่างศาลมีคำสั่งให้สาปสูญนั้น (เกี่ยวกับเรื่องสาปสูญมีบัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. บรรพ ๑ มาตรา ๖๔ ถึง ๖๗)

(๖) สามีหรือภริยา ที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ เพราะเหตุวิกลจริตตลอดมาเกินกว่าสามปี นับแต่วันศาลสั่ง และความวิกลจริตนั้น ไม่มีทางที่จะหายได้

ถึงขีดที่จะอยู่กินเป็นสามีภรรยากันต่อไปอีกไม่ได้แล้ว อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องอย่าได้

(๗) สามีหรือภริยา ผิดทัณฑ์บนที่ทำไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

ผิดทัณฑ์บน หมายถึงรับรองว่าจะไม่ประพฤติชั่วหรือเสียหาย เช่นทำหนังสือรับรองว่าจะไม่เสพสุรา เมาอาละวาดทุบตีภรรยา หรือรับรองว่าจะไม่เล่นการพนันล้างผลาญทรัพย์สมบัติเป็นต้น การรับรองว่าจะประพฤติดีไม่เข้าความหมายข้อนี้ เช่นทำหนังสือรับรองว่า จะเข้าวัดถือศีล เจริญวิปัสนากัมมัฏฐาน เป็นต้น รับรองกับเขาเช่นนี้แล้วไม่ทำ ไม่ถือว่าผิดทัณฑ์บน

๘. สามีหรือภรรยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรง อันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่ง และโรคนั้นไม่มีทางจะหายได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

โรคที่ไม่มีทางหายได้ เช่นโรคเรื้อน วรรณโรคในระยะอันตรายร้ายแรง และแพทย์ลงความเห็นว่าไม่มีทางจะหายได้

๙. สามีหรือภริยา มีอวัยวะสืบพันธุ์ไม่สมบูรณ์จนมิสามารถจะอยู่ด้วยกันฉันท์สามีภรรยาได้ตลอดกาล อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

ที่ว่าอวัยวะสืบพันธุ์ไม่สมบูรณ์ เช่นประสบอุบัติเหตุหรือเป็นโรค ได้รับการผ่าตัดจากแพทย์ อวัยวะสืบพันธุ์หายไปทั้งหมดหรือบางส่วน หรือเป็นเพราะเหตุอย่างอื่นทำให้ไม่สามารถร่วมประเวณีได้ และต้องเป็นอยู่ตลอดกาลไม่มีทางแก้ไขหรือรักษาให้หายได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

ผลเมื่อขาดจากการสมรส

เมื่อขาดจากการสมรสแล้ว ก็สิ้นความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา นับแต่เวลาที่ขาดจากการสมรส ถ้าจดทะเบียนการหย่าก็มีผลนับแต่เวลาจดทะเบียน ถ้าหย่ากันตามคำพิพากษาของศาล การขาดจากการสมรสมีผลนับแต่เวลาที่คำพิพากษาถึงที่สุด ศาลอ่านคำพิพากษาจบลงเวลาไหน ก็ถือว่าขาดจากกันเวลานั้น เฉพาะคู่สมรส แต่สำหรับกับบุคคลภายนอก ถือว่ามีผลนับแต่เมื่อไปจดทะเบียนการหย่ากันแล้ว

การปกครองบุตร

ถ้าสามีภรรยาตกลงหย่ากันเอง ก็แล้วแต่จะตกลงกันว่าฝ่ายใดจะปกครองบุตรคนไหน โดยทำเป็นเป็นหนังสือ ถ้ามิฉะนั้นกฎหมายให้บิดาเป็นผู้ปกครองบุตรทั้งหมด

ถ้าอย่ากันโดยคำพิพากษาของศาล ให้ฝ่ายชนะคดีได้ปกครองบุตรทั้งหมด เว้นแต่ศาลจะชี้ขาดให้อีกฝ่ายหนึ่งหรือบุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครอง (ตามมาตรา ๑๕๐๒)

การที่ศาลชี้ขาดเป็นอย่างอื่น คือมีอำนาจที่จะสั่งให้บุตรอยู่กับฝ่ายใด หรือกับญาติพี่น้องคนอื่นก็ได้ โดยเพ่งเล็งถึงความสุขและประโยชน์ของบุตรเป็นสำคัญ

ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร

กฎหมายระบุว่า ให้ต่างออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรโดยกำหนดไว้ในสัญญาหย่า หรือตามที่กำหนดไว้ในคำพิพากษาค่าอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรส ถ้าศาลชี้ขาดว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายรับผิดแต่ผู้เดียว และอีกฝ่ายหนึ่งยากจนลงไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส ศาลจะสั่งให้ฝ่ายที่รับผิดนั้นจ่ายค่าอุปการะ

เลี้ยงดูให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ตามสมควรแก่ฐานะของผู้รับและความสามารถของผู้ให้ก็ได้

ถ้าหย่ากันเพราะเหตุวิกลจริตของคู่สมรส ฝ่ายหนึ่งคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าอุปการะเลี้ยงดู ให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริตนั้น ตามควรแก่ความสามารถก็ได้

ถ้าฝ่ายที่ได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูสมรสใหม่ สิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูย่อมหมดไป

ค่าทดแทนจากภรรยาและชู้

กฎหมายให้สามีมีสิทธิ ได้ค่าทดแทนจากภรรยาและชู้ ในกรณีที่ศาลพิพากษาให้หย่ากันโดยภรรยามีชู้ ถ้าไม่มีคำพิพากษาให้หย่ากัน โดยเหตุภรรยามีชู้แล้วย่อมไม่เข้าข้อบัญญัติที่ให้สามีมีสิทธิได้รับค่าทดแทน (มาตรา ๑๕๐๕)

ถ้าตกลงทำหนังสืออย่ากันเอง โดยกล่าวในหนังสืออย่าว่าภรรยามีชู้สามีก็ไม่มีสิทธิได้ค่าทดแทนหรือภรรยามีชู้แต่ไม่ได้หย่ากัน สามีก็ไม่มีสิทธิได้ค่าทดแทนจากภรรยาหรือชู้เช่นเดียวกัน

สิทธิฟ้องร้อง

สิทธิฟ้องร้องโดยอาศัยเหตุในอนุมาตรา (๑) (๒) (๔) และ (๗) แห่งมาตรา ๑๕๐๐ หรือมาตรา ๑๕๐๕

ย่อมระงับไปเมื่อพ้นกำหนดสามเดือน นับแต่วันผู้กล่าวอ้างรู้หรือควรรู้ความจริง ซึ่งตนอาจยกขึ้นกล่าวอ้างอย่างไรก็ตามห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นกำหนดสองปี นับแต่วันเกิดเหตุนั้น

(อนุมาตรา (๑) (๒) (๓) (๔) และ (๗) แห่งมาตรา ๑๕๐๐ ขอให้ย้อนไปดูเรื่องเหตุหย่าตามอนุมาตรานั้น ๆ)

การแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา

ตามกฎหมายบัญญัติไว้ว่า เมื่อหย่ากันแล้วให้จัดการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา ดังนี้

ก. ถ้าเป็นการหย่ากันโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภรรยา ตามที่มีอยู่ ในเวลาที่จดทะเบียนการหย่า

ข. ถ้าเป็นการหย่ากันโดยคำพิพากษาของศาล คำพิพากษาส่วนที่บังคับทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา มีผลย้อนหลังไปถึงวันฟ้องหย่า คือให้แบ่งทรัพย์สินตามที่มีอยู่ในวันฟ้องหย่า

หลักเกณฑ์การแบ่งให้เป็นไปดังนี้

(๑) ให้คืนสินเดิมแก่คู่สมรสทั้งสองฝ่าย

(๒) ถ้าสินเดิมของฝ่ายใดขาดไป ให้เอาสินสมรสใช้สินเดิมเสียก่อน

(๓) ถ้าไม่มีสินสมรส หรือเอาสินสมรสใช้หมดแล้ว สินเดิมยังไม่ครบจำนวน ให้ชักสินเดิมของฝ่ายที่ยังเหลือมาก มาเฉลี่ยใช้ฝ่ายที่สินเดิมขาดตามส่วนมากและน้อย

แต่ถ้าฝ่ายใดจำหน่ายสินเดิมของตน เพื่อประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว หรือจงใจทำให้สูญหาย จะชักสินสมรสหรือเฉลี่ยสินเดิม ของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ (มาตรา ๑๕๑๔)

ถ้าฝ่ายใดจำหน่ายสิน เดิมของอีก ฝ่ายหนึ่ง เพื่อประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว โดยมิได้รับความยินยอมจากฝ่ายที่เป็นเจ้าของสินเดิม หรือจงใจทำให้สูญหายไป ให้ชักสินเดิมของฝ่ายนั้นใช้ให้เจ้าของ ถ้าสินเดิมไม่มี หรือมีไม่พอ ให้ชักสินส่วนตัวใช้ และจะชักสินสมรสหรือเอาสินเดิมของอีกฝ่ายหนึ่งมาเฉลี่ยใช้ไม่ได้ (ตามมาตรา ๑๕๑๕)

ถ้าสามีภรรยาขาดจากกัน และชายมีเรือนหอในที่ดินของฝ่ายหญิง ชายต้องรื้อเรือนนั้นไป แต่ถ้ารื้อไปจะเสียหายเกินกึ่งราคาของเรือนหอในขณะนั้น ให้นำมาตรา ๑๓๑๐ วรรค ๑ แห่งประมวลกฎหมายนี้มาบังคับโดย (คือเจ้าของที่ดินเป็นเจ้าของโรงเรือนแต่ต้องใช้ราคาเท่าที่ที่ดินมีราคาเพิ่มขึ้นเพราะการมีโรงเรือนนั้น)

การแบ่งสินสมรส ให้ชายหญิงได้ส่วนเท่ากัน เว้นแต่ชายหรือหญิง มีสินเดิมฝ่ายเดียว อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีสินเดิม ก็ให้ฝ่ายที่มีสินเดิมได้สองส่วน ฝ่ายที่ไม่มีสินเดิมได้หนึ่งส่วน

ในเรื่องหนี้สิน ให้แบ่งความรับผิดในหนี้ที่จะต้องรับผิดด้วยกัน ตามส่วนที่จะได้สินสมรส หนี้ที่จะรับผิดด้วยกันคือหนี้ร่วมที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น

บิดามารดากับบุตร

ปัญหาว่าเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของใคร เป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวโยงถึงสิทธิหน้าที่ระหว่างบิดามารดาที่ชอบด้วยกฎหมายของเด็กตลอด จนสิทธิ หน้าที่ในการ รับมรดกด้วย กฎหมายบัญญัติเรื่องบิดามารดากับบุตรไว้ดังนี้

๑. มารดากับบุตร

"บุตรเกิดจากหญิงที่ไม่ได้สมรสกับชาย ให้ถือว่าว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงนั้น"

มาตรา ๑๕๒๕ บัญญัติไว้เช่นนี้ หมายความว่า บุตรที่เกิดจากหญิงที่มิได้ทำการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย เด็กที่เกิดมาเป็นบุตรของมารดาเสมอ อำนาจปกครองก็ตกอยู่กับมารดา แม้ว่าความจริงมีบิดาเป็นผู้ให้กำเนิดก็ตาม กฎหมายถือว่าไม่เป็นบิดาเป็นบุตรกัน คงมีแต่มารดาเท่านั้น เป็นมารดาเป็นบุตรกันโดยชอบด้วยกฎหมาย

๒. บิดากับบุตร

กฎหมายบัญญัติว่า "เด็กเกิดแต่หญิงขณะเป็นภรรยาชายหรือภายในสามร้อยสิบวัน นับแต่ขาดจากการสมรส ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรของชายผู้เป็นสามี"

กรณีนี้คือบิดามารดาสมรสกัน โดยชอบด้วยกฎหมาย ขณะอยู่กินเป็นสามีภรรยามีเด็กเกิดมา ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาเสมอ และแม้จะเกิดในชั่วระยะเวลาสามร้อยสิบวันภายหลังขาดจากการสมรสแล้ว ก็ยังสันนิษฐานว่าเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดา แม้

ความจริงจะเกิดจากชายชู้ก็ตาม แต่ชายผู้สามีจะปฏิเสธไม่ยอมรับเด็กเป็นบุตรก็ได้ โดยฟ้องมารดากับเด็กร่วมกันเป็นจำเลย และพิสูจน์ว่าตน ไม่ได้อยู่ร่วม กับมารดาเด็ก ในระยะตั้งครรภ์ คือระยะ ๑๘๐ วัน ถึง ๓๑๐ วัน ก่อนเด็กเกิด หรือตนไม่อาจเป็นบิดาเด็กเพราะเหตุไม่สามารถอย่างอื่น เช่นอ้างพยานหลักฐานว่าตนอยู่ในต่างประเทศตลอดเวลา ไม่เคยกลับมาเมืองไทยเลยในระยะนั้น และตนไม่สามารถเป็นบิดาเด็ก เพราะเหตุไม่สามารถอย่างอื่นเช่นอวัยวะสืบพันธุ์พิการ ไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้หรือได้รับการผ่าตัดทำหมันแล้วเป็นต้น สามีจะฟ้องปฏิเสธการเป็นบิดาเด็กโดยอาศัยเหตุอย่างอื่น นอกจากที่กฎหมายกำหนดนี้ไม่ได้

ถ้าสามีพิสูจน์ได้ว่าเด็กเกิดในระยะน้อยกว่า ๑๘๐ วันภายหลังที่ทำการสมรส ก็ไม่ต้องนำพยานอื่นมาสืบประกอบอีกในข้อไม่รับเด็กเป็นบุตร

แต่ถ้าปรากฏว่าก่อนสมรส สามีร่วมประเวณีกับมารดาเด็กในระยะเวลาซึ่งหญิงอาจตั้งครรภ์ คือระยะ

๑๘๐ วัน ถึง ๓๑๐ ก่อนเด็กเกิด ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าสามีเป็นบิดาของเด็กนั้น

การฟ้องคดีไม่รับเด็กเป็นบุตร

ถ้าสามีฟ้องเอง ห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่สามีรู้หรือควรรู้ถึงการเกิดของเด็ก แต่ห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันเกิดของเด็ก (ตามมาตรา ๑๕๒๒)

ตามปรกติชายผู้เป็นสามีหญิงผู้เดียว เป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดีไม่รับเด็กเป็นบุตร

แต่กฎหมายมีข้อยกเว้นให้บุคคลอื่นเป็นผู้ฟ้องคดีได้ คือผู้ที่มีสิทธิได้รับมรดกร่วมกับเด็ก หรือผู้ที่จะเสียสิทธิรับมรดกเพราะการเกิดของเด็ก การฟ้องคดีของบุคคลดังกล่าวนี้ จะฟ้องได้ภายในเงื่อนไขดังนี้ คือ

๑. สามีตาย หรือ ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถก่อนพ้นกำหนดที่สามีจะพึงฟ้องได้

๒. ถ้าไม่ปรากฏว่าสามียังมีชีวิตอยู่หรือตาย หรือหาที่อยู่ไม่พบ

แต่ห้ามมิให้ฟ้องคดีเช่นนี้ เมื่อพ้นกำหนดสามเดือน นับแต่วันที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รู้หรือควรรู้ถึงการเกิดของเด็กนั้น

กฎหมายให้มีอายุความสามเดือน แต่ทั้งนี้จะต้องเข้าใจว่าจะบังเกิดมีการนับ อายุความ ได้ต่อเมื่อมีสิทธิ ฟ้องร้อง ฉะนั้นถ้าหากบิดาของเด็กยังมีชีวิตอยู่และรู้ที่อยู่และไม่ได้ถูกให้ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ผู้อื่นย่อมไม่มีสิทธิฟ้องคดี และไม่อาจนับอายุความได้

การอ้างว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย

การอ้างเพื่อโต้แย้งว่า เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย จะอ้างได้ตามมาตรา ๑๕๒๔ คือ "การอ้างว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย ย่อมพิสูจน์ได้จากทะเบียนคนเกิด

ถ้าไม่ปรากฏในทะเบียน พฤติการณ์เป็นที่รู้กันทั่วไปตลอดมาว่า เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายนั้น ให้พิจารณาจากข้อเท็จจริงที่แสดงความเกี่ยวข้องฉันท์บิดากับบุตร ซึ่งปรากฏในระหว่างตัวเด็กกับครอบครัวที่เด็กอ้างว่าตนสังกัดอยู่ เช่นบิดาให้การศึกษา ให้ความอุปการะเลี้ยงดู หรือ

ยอมให้เด็กนั้นใช้นามสกุลของตน หรือโดยเหตุประการอื่น ๆ"

เหตุประการอื่นเช่น บิดาไปอยู่ที่อื่น ได้ฝากฝั่งให้ให้ญาติของตนเลี้ยงดูเด็ก ให้ใช้นามสกุล หรือบิดาไปร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานแทนบุตร หรือเด็กอาจนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ว่า ตนเกิดจากหญิงขณะที่เป็นภรรยาชาย หรือเกิดภายใน ๓๑๐ วัน นับแต่มารดาขาดจากการสมรสจากชายสามี เป็นต้น

การจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตร

มาตรา ๑๕๒๗ วางข้อกำหนดไว้ว่า บิดาจะจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมของเด็กและมารดาเด็ก เด็กหรือมารดาเด็กอาจคัดค้านว่าผู้ร้องไม่ใช่บิดา ในกรณีเช่นนี้ การจดทะเบียนว่าเป็นบุตรต้องมีคำพิพากษาของศาล

เมื่อเจ้าหน้าที่ได้แจ้งความการขอจดทะเบียนไปยังเด็กและมารดาถ้าไม่คัดค้านภายในหนึ่งเดือน นับแต่วันรู้หรือควรรู้แจ้งความนั้น ให้ถือว่าเด็กและมารดาเด็กยินยอม

ถ้าเด็กหรือมารดาอยู่นอกประเทศไทย ให้ขยายกำหนดเวลานั้นเป็นหกเดือน

ตามที่กล่าวนี้เป็น วิธีการทางปฏิบัติ ว่าบิดามารดาจะรับเด็กที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้เป็นบิดา ปีนบุตรกันโดยชอบด้วยกฎหมายจะต้องทำอย่างไร

ข้อโต้แย้งการจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตร

ผู้มีส่วนได้เสียจะขอให้ ศาลถอนการ จดทะเบียน เด็กเป็นบุตร เพราะเหตุว่าผู้ขอให้จดทะเบียนนั้นมิใช่บิดาก็ได้ แต่ต้องฟ้องภายในสามเดือน นับแต่วันที่ทราบการจดทะเบียนนั้น อนึ่งห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นสิบปี นับแต่วันจดทะเบียน (มาตรา ๑๕๒๘)

หมายความว่าอายุความฟ้องคดีแบ่งเป็นสองระยะ ถ้ารู้เรื่องการจดทะเบียนตั้งแต่แรก ก็ให้ฟ้องภายในสามเดือน แต่ถ้ามารู้เมื่อพ้นสามเดือน ก็ให้โอกาสฟ้องได้ภายในอายุความสิบปี

การฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตร

การฟ้องขอให้รับเด็กเป็นบุตร ให้มีได้ในกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕๒๙ คือ

(๑) เมื่อมีการข่มขืนกระทำชำเรา ฉุดคร่า หรือหน่วงเหนี่ยวกักขังหญิงมารดา โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ในระยะซึ่งหญิงนั้นอาจตั้งครรภ์ได้

คำว่า "ระยะเวลาซึ่งหญิงอาจตั้งครรภ์" คือนับแต่วันเกิดของเด็กย้อนหลังไป ๑๘๐ ถึง ๓๑๐ วันที่มีการข่มขืนกระทำชำเรา หรือฉุดคร่า หรือกักขังหญิงนั้น

(๒) เมื่อมีการลักพาหญิงมารดาไปในทางชู้สาวหรือมีการล่อลวงร่วมประเวณีกับหญิงมารดา ในระยะซึ่งหญิงนั้นอาจตั้งครรภ์ได้ ในกรณีหลังต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือซึ่งบิดาทำไว้

การลักพา ต้องเป็นกรณีที่หญิงชายลักลอบพากันหนีไป การนัดกันไปหลับนอนตามโรงแรมหรือที่อื่น ชั่วครั้งชั่วคราวไม่ถือว่าลักพา

การล่อลวงร่วมประเวณี ต่างกับข่มขืนกระทำชำเรา เพราะการข่มขืนหญิงไม่ยินยอม แต่การล่อลวงเป็นเรื่องหญิงยินยอมให้ร่วมประเวณีด้วย แต่เป็นไปโดยถูกหลอกลวง เช่นชายหลอกว่า แล้วจะพาไปจดทะเบียนสมรส

หลอกว่าจะให้รถยนต์ ให้บ้าน ให้ข้าวของอย่างอื่น หญิงเชื่อจึงยินยอมให้ร่วมประเวณี

กรณีหลอกลวงต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ แปลว่าจะอ้างเอาว่าถูกหลอกลวงเฉย ๆ ไม่ได้ หนังสือนั้นเช่นจดหมายที่เขียนถึงกันมีข้อความที่พึงเล็งเห็นได้ว่า มีการหลอกลวงจนเสียเนื้อเสียตัวต่อกัน

(๓) เมื่อมีเอกสารแสดงชัดว่า เด็กนั้นเป็นบุตรของตน กรณีนี้ เช่นชายหญิงได้เสียเป็นสามีภรรยา มีบุตรด้วยกัน ชายทำหนังสือรับรองจะเลี้ยงดูบุตรที่เกิดใหม่นั้นเป็นต้น

(๔) เมื่อบิดามารดาได้ อยู่กิน ด้วยกัน อย่างเปิดเผยในระยะเวลาซึ่งหญิงมารดาอาจตั้งครรภ์ได้

ระยะเวลาที่หญิงอาจตั้งครรภ์ ตามกฎหมายก็คือ ๑๘๐ ถึง ๓๑๐ วันก่อนเด็กเกิด

การอยู่กินด้วยกันอย่างเปิดเผย หมายความว่าแสดงต่อสังคมว่าตนมีฐานะเป็นสามีภรรยา โดยไม่ปิดบังใคร ไม่ใช่หมายความว่าหลับนอนด้วยกันต่อหน้าคนอื่น ๆ

(๕) เมื่อมีพฤติการณ์ที่รู้กันทั่วไปตลอดมาว่าเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย

เช่นอยู่ด้วยกันฉันท์บิดากับบุตร บิดาส่งเสียอุปการะเลี้ยงดูอย่างบุตรของตนเป็นที่รู้เห็นกันในสายตาของคนอื่น

ในการฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรนี้ มาตรา ๑๕๒๙ วรรคสองนั้น บัญญัติว่า "ถ้าปรากฏว่าในระยะเวลาตั้งครรภ์หญิงมารดาได้ร่วมประเวณีกับชายอื่น หรือสำส่อนในทางประเวณีเป็นที่รู้กันทั่วไป หรือชายไม่อาจเป็นบิดาเด็กได้ ให้ยกฟ้องเสีย"

คือให้ศาลยกฟ้อง ถ้าปรากฏทางพยานหลักฐานว่าหญิงมีความประพฤติเหลวไหลเช่นที่กล่าวนั้น

ผู้มีสิทธิฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตร

ในระหว่างที่เด็กเป็นผู้เยาว์ ให้ผู้แทนโดยชอบธรรมของเด็กเป็นผู้ฟ้องแทน หรือถ้าเด็กจะฟ้องเองก็ต้องฟ้องภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่รู้ หรือควรรู้เหตุที่อาจขอรับเด็กเป็นบุตร อนึ่งห้ามมิให้ฟ้องคดีเช่นนี้ เมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันที่เด็กนั้นตาย

บุตรเกิดนอกสมรสจะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายอย่างไร

เป็นไปได้ ๓ ทาง ตามหลักในมาตรา ๑๕๒๖ คือ

๑. เมื่อบิดามารดาสมรสกันตามกฎหมาย บุตรที่เกิดก่อนเวลาสมรสกลายเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย

๒. บิดาไม่ได้สมรสกันตามกฎหมาย แต่บิดาจดทะเบียนเด็กเป็นบุตร

๓. เมื่อศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร ในกรณีที่มีการฟ้องร้องขอให้รับเด็กเป็นบุตร และศาลได้พิพากษาให้เด็กเป็นบุตร

นอกจากนี้ บุตรที่เกิดระหว่างสมรส ซึ่งถูกเพิกถอนภายหลังให้ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย(มาตรา๑๕๓๒)

การเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายมีผลตั้งแต่เมื่อไร

๑. ถ้าบิดามารดาสมรสกันภายหลัง ให้มีผลนับแต่วันสมรส

๒. ถ้าบิดาจดทะเบียนเด็กเป็นบุตร ให้มีผลนับแต่วันจดทะเบียน

๓. ถ้ามีคำพิพากษาว่าเป็นบุตร ให้มีผลนับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุด แต่จะอ้างเป็นเหตุเสื่อมสิทธิของบุคคล

ภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่จะจดทะเบียนเด็กเป็นบุตรตามคำพิพากษาแล้ว (มาตรา ๑๕๓๐)

ตามมาตรา ๑๕๓๑ บัญญัติบังคับไว้ว่า การจดทะเบียนเด็กเป็นบุตร เมื่อจดแล้ว จะถอนไม่ได้

อำนาจปกครองของบิดามารดา

ตามกฎหมายบัญญัติว่า บุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา และอำนาจปกครองตกอยู่แก่บิดา ยกเว้นแต่กรณีต่อไปนี้อำนาจปกครองจึงจะตกอยู่แก่มารดาคือ ตามมาตรา ๑๕๓๘

๑. บิดาตาย

๒. ไม่แน่นอนว่าบิดามีชีวิตอยู่หรือตาย

๓. บิดาถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ

๔. บิดามีจิตฟั่นเฟือนต้องรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล

๕. บุตรเกิดนอกสมรส และบิดามิได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย

๖. ศาลสั่งให้อำนาจปกครองอยู่แก่มารดา

และมาตรา ๑๕๔๐ บัญญัติว่า เมื่อบุคคลใดมีบุตรติดมา ได้สมรสกับบุคคลอื่น อำนาจปกครองบุตรอยู่กับผู้ที่บุตรติดมา

สิทธิและหน้าที่ของบิดามารดาและบุตร

ก. สิทธิและหน้าที่ทั่วไป

๑. บุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย มีสิทธิใช้นามสกุลและรับมรดกได้ (ตามมาตรา ๑๕๓๓)

๒. ผู้ใดจะฟ้องบุพการีของตน เป็นคดีแพ่ง หรือคดีอาญาไม่ได้แต่เมื่อผู้นั้นร้องขอ พนักงานอัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้ (ตามมาตรา ๑๕๓๔)

ผู้บุพการี คือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป ได้แก่ บิดามารดา ปู่ย่า ตา ทวด หมายถึงผู้บุพการีโดยชอบด้วยกฎหมาย

๓. บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา (มาตรา ๑๕๓๕)

การให้อุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา กฎหมายไม่ได้วางเงื่อนไขว่าบิดามารดาจะต้องมีฐานะอย่างไร แต่บิดามารดา

จะเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากบุตรได้ก็จะต้องเป็นผู้ไร้ทรัพย์สิน และไม่สามารถหาเลี้ยงตนเองได้

๔. บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์

บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตร ซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว แต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้

ข. ขอบเขตอำนาจปกครองของบิดามารดา

อำนาจปกครองมีขอบเขตดังต่อไปนี้

๑. ผู้ใช้อำนาจปกครองมีสิทธิ (ตามมาตรา ๑๕๓๙)

ก. กำหนดที่อยู่ของบุตร

ข. ทำโทษบุตรตามสมควร เพื่อว่ากล่าวสั่งสอน เช่น เฆี่ยนตี หรือกักขัง ถ้าหากไม่เป็นการเกินสมควร ผู้ใช้อำนาจปกครองทำได้

ค. ให้บุตรทำงานตามสมควร แก่ความสามารถและฐานานุรูป

ง. เรียกบุตรคืนจากผู้ ซึ่งกักบุตรไว้ โดยมิชอบด้วยกฎหมาย

๒. ผู้ใช้ อำนาจ ปกครอง เป็นผู้แทน โดยชอบธรรม ของบุตรพูดให้เข้าใจง่าย คือเป็นตัวแทนหรือผู้แทนของบุตร ในการเป็นตัวแทน ผู้ใช้อำนาจปกครองย่อมทำทุกอย่างนอกจากที่กฎหมายห้ามไว้

ถ้าบุตรยังไม่บรรลุนิติภาวะ ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ผู้ใช้อำนาจปกครองย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ แล้วแต่กรณี (ตามมาตรา ๑๕๔๑)

คำบอกกล่าวที่ผู้ใช้อำนาจปกครองแจ้งไปหรือรับแจ้งมา ให้ถือว่าเป็นคำบอกกล่าวที่บุตรได้แจ้งไปหรือรับแจ้งมา (ตามมาตรา ๑๕๔๑)

เช่นบอกให้ลูกหนี้ของบุตรชำระหนี้เป็นต้น ถือเสมือนบุตรบอกเอง

๓. อำนาจในการจัดการทรัพย์สินของบุตร

อำนาจปกครองนั้น รวมทั้งการจัดการ ทรัพย์สิน ของบุตรด้วย และให้จัดการทรัพย์สิน ดังต่อไปนี้

๑. ให้ จัดการ ทรัพย์สิน ด้วยความ ระมัด ระวัง เช่นวิญญูชนจะพึงกระทำ คือคนธรรมดามีความระมัดระวังใน

การจัดการทรัพย์สินอย่างไร ผู้ใช้อำนาจปกครองก็ต้องใช้ความระมัดระวังเช่นนั้น มิฉะนั้นเมื่อเกิดความเสียหายขึ้น ผู้ใช้อำนาจปกครองต้องรับผิดชดใช้ความเสียหาย

๒. การทำหนี้ที่บุตรจะต้องกระทำเองจะต้องได้รับความยินยอมจากบุตรเสียก่อนจึงจะทำได้ (ตามมาตรา ๑๕๔๔)

หนี้ชนิดนี้คือหนี้ที่มีสภาพเป็นการกระทำ ซึ่งลูกหนี้จะต้องกระทำการชำระหนี้ด้วยตนเอง เช่นบุตรเป็นนักร้อง ผู้ใช้อำนาจปกครอง จะทำสัญญารับจ้าง ร้องเพลง แทนบุตรโดยไม่ถามความสมัครใจจากบุตรไม่ได้

๓. ถ้าบุตรมีเงินได้ ให้ใช้เงินนั้นเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูและการศึกษาก่อน ส่วนที่เหลือ ผู้ใช้อำนาจปกครองจะเอาใช้ตามสมควรก็ได้ เงินได้เช่นนี้ เช่นกำไร ค่าเช่าดอกเบี้ยเป็นต้น แต่ถ้าเป็นเงินที่เกิดจากทรัพย์สินโดยทางยกให้โดยเสน่หาหรือพินัยกรรมซึ่งมีเงื่อนไขว่า มิให้ผู้ใช้อำนาจปกครองได้ประโยชน์จากทรัพย์สินนั้น ผู้ปกครองเอาไปใช้ไม่ได้ (ตามมาตรา ๑๕๔๕)

ข้อจำกัดอำนาจของผู้ปกครองในการทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินของเด็ก

มาตรา ๑๕๔๖ ห้ามผู้ใช้อำนาจปกครองทำนิติกรรมบางอย่าง คือ นิติกรรมอันเกี่ยวกับทรัพย์สินของเด็กดังต่อไปนี้ ผู้ปกครองจะทำไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะอนุญาต

(๑) ขาย แลกเปลี่ยน หรือจำนองอสังหาริมทรัพย์

(๒) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินกว่าสามปี

(๓) ให้กู้ยืนเงิน

(๔) ปราณีประนอมยอมความ

(๕) ให้โดยเสน่หา เว้นแต่จะเอาเงินได้ของเด็กให้แทนเด็กเพื่อการศาสนา หรือการสมาคมตามประเพณีพอควรแก่ฐานานุรูปของเด็ก

(๖) ไม่รับมรดกหรือพินัยกรรม หรือการให้โดยเสน่หาซึ่งมีเงื่อนไขหรือค่าภาระติดพัน

(๘) มอบข้อพิพาทให้อนุกาโตุลาการวินิจฉัยคดี

นิติกรรมเหล่านี้ล้วนแต่มีผลสำคัญ อาจทำให้กองทรัพย์สินของบุตรเสียหายหรือขาดประโยชน์ กฎหมายจึงให้ศาลควบคุมระมัดระวังโดยการเป็นผู้ให้อนุญาต และศาล

จะอนุญาตก็ต่อเมื่อจำเป็นจริง ๆ หรือเด็กจะได้รับประโยชน์เท่านั้น

นอกจากนี้ ถ้าในกิจการใด ประโยชน์ของผู้ใช้อำนาจปกครองขัดกับประโยชน์ของผู้เยาว์ ผู้ใช้อำนาจปกครองต้องได้รับอนุญาตจากศาลจึงจะทำกิจการนั้นได้ มิฉะนั้นเป็นโมฆะ (ตามมาตรา ๑๕๔๗).

การแต่งตั้งบุคคลอื่น นอกจากผู้ใช้ อำนาจปกครอง เป็นผู้จัดการทรัพย์สินให้ผู้เยาว์

มาตรา ๑๕๔๘ บัญญัติว่า "บุคคลใดจะโอนทรัพย์สินให้ผู้เยาว์ โดยพินัยกรรมหรือโดยเสน่หามีเงื่อนไขว่าให้บุคคล อื่นนอกจากผู้ ใช้อำนาจปกครอง เป็นผู้จัด การจนกว่าผู้เยาว์จะบรรลุนิติภาวะก็ได้ ผู้จัดการนั้นต้องเป็นผู้ซึ่งผู้โอนระบุชื่อไว้หรือถ้ามิได้ระบุไว้ก็ให้ศาลสั่ง แต่การจัดการทรัพย์สินนั้นจะต้องอยู่ใต้บังคับแห่งประมวลกฎหมายนี้มาตรา ๖๐,๖๑ และ ๖๓"

(มาตรา ๖๐ เป็นเรื่องเกี่ยวแก่การที่ศาลจะสั่งให้ผู้จัดการนี้ให้หลักประกันในการจัดการทรัพย์สิน ให้รายงานเกี่ยวกับทรัพย์สิน ให้ถอดถอนผู้จัดการ เมื่อมีเหตุสมควร

มาตรา ๖๑ คือศาลอาจสั่งให้ผู้จัดการได้รับสินจ้างได้

มาตรา ๖๓ ให้จัดการทรัพย์สินตามลักษณะของกฎหมายที่ว่าด้วยตัวการตัวแทนในบรรพ ๓)

การถอนอำนาจปกครองของบิดามารดา

บิดามารดาซึ่งมีอำนาจปกครองบุตร อาจถูกศาลสั่งให้เพิกถอนอำนาจปกครองทั้งหมดหรือบางส่วนได้ (ตามมาตรา ๑๕๕๒) คือ "ถ้าผู้ใช้อำนาจปกครองเป็นผู้ไร้ความสามารถโดยคำสั่งศาลก็ดี ใช้อำนาจเกี่ยวแก่ตัวเด็กโดยมิชอบก็ดี ประพฤติชั่วร้ายก็ดี ในกรณีเหล่านี้ ศาลจะสั่งเอง หรือจะสั่งเมื่อญาติสนิทของเด็กหรือพนักงานอัยการร้องขอ ให้ถอนอำนาจปกครองเสียบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้

ถ้าผู้ใช้อำนาจปกครองล้มละลายก็ดี หรือจัดการทรัพย์สินของเด็กในทางที่ผิดจนอาจเป็นภัยก็ดี ศาลจะสั่งตามวิธีในวรรคก่อน ให้ถอนอำนาจจัดการทรัพย์สินเสียก็ได้"

ผู้ถูกถอนอำนาจปกครองบางส่วนหรือทั้งหมดนั้น ถ้าเหตุดังกล่าวในมาตราก่อนสิ้นไปแล้ว และเมื่อตนเองก็ดี

หรือญาติสนิทของเด็กก็ดีร้องขอ ศาลจะสั่งให้มีอำนาจปกครองดังเดิมก็ได้ (มาตรา ๑๕๕๓) และการที่ผู้ใช้อำนาจปกครองถูกถอนอำนาจปกครองบางส่วนหรือทั้งหมดไม่เป็นเหตุให้ผู้นั้นพ้นจากหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูเด็กตามกฎหมาย (มาตรา ๑๕๕๔) หมายความว่าหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูเคยมีอยู่อย่างไรก็ไม่เปลี่ยนแปลง

หน้าที่ของผู้ใช้อำนาจปกครองเมื่อสิ้นอำนาจปกครอง

มาตรา ๑๕๔๙ บัญญัติว่า "เมื่ออำนาจปกครองสิ้นไปแล้ว ผู้ใช้อำนาจปกครองต้องรีบส่งมอบทรัพย์สินที่จัดการและบัญชีในการนั้นให้เด็ก และถ้ามีเอกสารเกี่ยวกับเรื่องจัดการทรัพย์สิน ก็ให้ส่งมอบพร้อมกับบัญชี"

ในการส่งมอบนั้น ถ้าเด็กบรรลุนิติภาวะแล้วและไม่ใช่เป็นคนไร้ความสามารถ ก็ส่งมอบแก่เด็กเองหรือตัวแทนที่เด็กแต่งตั้ง ถ้าเด็กยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือเป็นคนไร้ความสามารถ ก็ต้องส่งมอบแก่ผู้อนุบาล หรือผู้ใช้อำนาจปกครองที่ศาลตั้งใหม่

การให้สัตยาบันการจัดการทรัพย์สิน

มาตรา ๑๕๕๐ ระบุว่า "เด็กผู้บรรลุนิติภาวะแล้วจะให้สัตยาบันการจัดการทรัพย์สินของตนได้ ก็ต่อเมื่อได้รับมอบทรัพย์สินบัญชีและเอกสารตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕๕๙"

การให้สัตยาบัน คือการรับรองว่าการจัดการทรัพย์สินไม่ผิด ผู้ใช้อำนาจปกครองไม่ต้องรับผิด

อายุความเกี่ยวกับการฟ้องคดีให้รับผิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สิน

การฟ้องคดี เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินระหว่างเด็กกับผู้ใช้อำนาจปกครองนั้น ห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่เวลาที่อำนาจปกครองสิ้นไป

ถ้าอำนาจปกครองสิ้นไปขณะเด็กยังเป็นผู้เยาว์อยู่ ให้เริ่มนับ อายุความในวรรคก่อน ตั้งแต่ เวลา ที่เด็ก บรรลุ นิติภาวะ หรือเมื่อมีผู้แทนโดยชอบธรรมขึ้นใหม่" (มาตรา ๑๕๕๑)

อายุความตามมาตรานี้ เกี่ยวกับความรับผิดในการจัดการทรัพย์สิน เช่นผู้ใช้อำนาจปกครองจัดการโดยประมาท

เลินเล่อเป็นเหตุให้เกิดเสียหายแก่เด็ก ถ้าเป็นความรับผิดทางอื่นเช่นแกล้งทำลายทรัพย์สินของเด็ก หรือจงใจเอาทรัพย์ของเด็ก ไม่นับอายุความตามนี้

ความปกครอง

๑. การตั้งผู้ปกครอง

" บุคคล ที่ยังไม่ บรรลุ นิติภาวะ และไม่มี บิดามารดาหรือบิดมารดาถูกถอนอำนาจปกครองเสียแล้วนั้น จะจัดให้มีผู้ปกครองขึ้นระหว่างที่เป็นผู้เยาว์ก็ได้

ใน กรณี ที่ผู้ใช้ อำนาจ ปกครอง ถูกถอน อำนาจ ตามมาตรา ๑๕๕๒ จะตั้งผู้ปกครองเพื่อจัดการทรัพย์สินเป็นพิเศษก็ได้" (มาตรา ๑๕๕๕)

ตามที่กล่าวนี้ แสดงว่าการตั้งผู้ปกครองนั้นสำหรับเฉพาะบุคคลที่เป็นผู้เยาว์ และจะตั้งได้ต่อเมื่อผู้เยาว์ไม่มีบิดาและมารดาทั้งสองคน หากมีบิดาและมารดาอยู่ แม้แต่คนเดียวก็ตั้งไม่ได้ จะตั้งได้ก็ต่อเมื่อมีการถอนอำนาจปกครอง สำหรับบุคคลบรรลุนิติภาวะ จะมีการตั้งผู้ปกครองสำหรับบุคคลนั้นไม่ได้ บุคคลวิกลจริต หรือถูกศาลสั่งให้

เป็นคนไร้ความสามารถ จะมีการตั้งก็เป็นผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์จะตั้งผู้ปกครองไม่ได้

๒. วิธีการตั้งผู้ปกครอง

การตั้งผู้ปกครองมีสองทาง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕๕๕ คือ

ก. ตั้งโดยพินัยกรรมของบิดาหรือมารดาที่ตายทีหลัง ทำหนังสือระบุไว้ว่าตั้งใครเป็นผู้ปกครอง

ข. ตั้งโดยศาล เมื่อมีญาติของผู้เยาว์หรือพนักงานอัยการร้องขอ ศาลจะตั้งบุคคลที่ผู้ร้องระบุชื่อไว้ให้เป็นผู้ปกครองก็ได้ แล้วแต่ศาลจะใช้ดุลยพินิจเห็นสมควร แต่ถ้าไม่มีผู้ร้องขอ ศาลจะตั้งเองไม่ได้

๓. บุคคลที่จะพึงแต่งตั้งเป็นผู้ปกครอง

ตามมาตรา ๑๕๕๗ ระบุว่า "บุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว อาจถูกตั้งให้เป็นผู้ปกครองได้ เว้นแต่

(๑) ผู้ซึ่งศาลสั่งว่าเป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ

(๒) ผู้ล้มละลาย

(๓) ผู้ซึ่งประพฤติชั่วร้าย ไม่เหมาะที่จะปกครองผู้เยาว์ หรือทรัพย์สินของผู้เยาว์

(๔) ผู้ซึ่งมีหรือเคยมีคดีในศาลกับผู้เยาว์ หรือญาติสนิทของผู้เยาว์

(๕) ผู้ซึ่งบิดาหรือมารดาที่ตายที่หลัง ได้ระบุชื่อห้ามไว้มิให้เป็นผู้ปกครอง

ผู้ซึ่งมีลักษณะเข้าข้อยกเว้นในข้อหนึ่งข้อใด ดังกล่าว ศาลจะตั้งเป็นผู้ปกครองไม่ได้เลย ส่วนบุคคลที่ไม่ต้องด้วยข้อยกเว้นนี้ ศาลจะตั้งหรือไม่ก็ได้แล้วแต่ศาลจะใช้ดุลยพินิจเห็นสมควร

จำนวนผู้ปกครอง ตามธรรมดาตั้งผู้ปกครองเพียงคนเดียว แต่กรณีพิเศษ ตั้งหลายคนให้ทำงานร่วมกันก็ได้ หรือกำหนดอำนาจให้ไว้เฉพาะคนหนึ่ง ๆ ก็ได้ เช่นเด็กมีทรัพย์สมบัติมาก รายได้มาก ถ้าตั้งคนเดียวเป็นผู้ปกครองน่ากลัวจะเบียดบังทรัพย์ของเด็ก หรือแสวงหาประโยชน์จากทรัพย์สินของเด็ก ก็ควรตั้งผู้ปกครองหลายคน (ตามมาตรา ๑๕๕๙)

การเริ่มต้นการเป็นผู้ปกครอง ความเป็นผู้ปกครองให้เริ่มแต่วันทราบคำบอกกล่าวการตั้ง(ตามมาตรา๑๕๖๐)

แปลว่าผู้ปกครองผู้เยาว์นั้น พอได้ทราบคำบอกกล่าวการแต่งตั้งก็เป็นผู้ปกครองเลย และเมื่อไม่สมัครใจเป็นผู้ปกครองก็ลาออกได้ (ตามมาตรา ๑๕๗๓)

๔. อำนาจและหน้าที่ของผู้ปกครอง

ก. ตอนเริ่มเข้าเป็นผู้ปกครอง คือ

๑. ผู้ปกครองต้องรีบทำบัญชีทรัพย์สินของผู้อยู่ในปกครองให้เสร็จภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันทราบการตั้ง แต่ผู้ ปกครอง จะร้องต่อศาล ก่อนสิ้น กำหนด ขอให้ยืดเวลาก็ได้

บัญชีนั้นต้องทำต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคน ซึ่งต้องเป็นญาติสนิทของผู้อยู่ในปกครอง ถ้าหาญาติสนิทไม่ได้จะให้ผู้อื่นเป็นพยานไม่ได้ (มาตรา ๑๕๖๑)

๒. ให้ผู้ปกครองยื่นสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องต่อศาลฉบับหนึ่งภายในสิบวันนับแต่วันที่ได้ทำบัญชีทรัพย์สินเสร็จแล้ว และศาลจะสั่งให้ผู้ปกครองชี้แจงเพิ่มเติมหรือให้นำเอกสารมาประกอบเพื่อแสดงให้เห็นว่า บัญชีถูกต้องแล้วก็ได้”

เมื่อศาลเห็นว่าบัญชีถูกต้องแล้ว ให้แจ้งให้ผู้ปกครองทราบ ถ้าศาลมิได้แจ้งให้ทราบภายในสิบห้าวันนับแต่วันยื่นบัญชีหรือวันชี้แจงเพิ่มเติม หรือนำเอกสารยื่นประกอบให้ถือว่าบัญชีนั้นถูกต้องแล้ว

ถ้าผู้ปกครองมิได้ทำบัญชีขึ้นภายในเวลาและตามแบบที่กำหนดไว้หรือศาลไม่พอใจในบัญชีนั้น เพราะเหตุเลินเล่ออย่างร้ายแรงหรือไม่สุจริต หรือเห็นได้ชัดว่าผู้ปกครองหย่อนความสามารถ ศาลจะสั่งถอนผู้ปกครองนั้นเสียก็ได้"

เกี่ยวกับหนี้ ตามมาตรา ๑๕๖๔ บัญญัติว่า "ถ้ามีหนี้เป็นคุณแก่ผู้ปกครอง แต่เป็นโทษต่อผู้อยู่ในปกครอง หรือเป็นคุณแก่ผู้อยู่ในปกครอง แต่เป็นโทษต่อผู้ปกครอง ให้ผู้ ปกครอง แจ้งข้อ ความนั้น ต่อศาล ก่อน ลงมือ ทำบัญชีทรัพย์สิน

ถ้าผู้ปกครองรู้ว่ามีหนี้เป็นคุณแก่ตน แต่เป็นโทษต่อผู้อยู่ในปกครองและมิได้แจ้งข้อความนั้นต่อศาล หนี้ของผู้ปกครองนั้นย่อมสูญไป

ถ้าผู้ปกครองรู้ว่ามีหนี้เป็นโทษแก่ตน แต่เป็นคุณแก่ผู้อยู่ในปกครอง และมิได้แจ้งข้อความนั้นต่อศาล ศาลจะสั่งถอนผู้ปกครองเสียก็ได้

ก่อนที่ศาลยอมรับบัญชี ผู้ปกครองจะทำกิจการใดมิได้ เว้นแต่จะเป็นการเร่งร้อนและจำเป็น แต่ทั้งนี้จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริตไม่ได้

การเร่งร้อนเช่นบ้านทรุดโทรมกำลังจะพัง หรือลูกหนี้กำลังจะย้ายทรัพย์ก็ฟ้องเรียกหนี้ได้ และกิจการที่คนภายนอกกระทำกับผู้ใช้อำนาจปกครอง โดยไม่รู้ว่าศาลยังไม่ได้รับบัญชี คนภายนอกที่ไม่รู้ กระทำนิติกรรมด้วยโดยสุจริต ก็ต้องมีผลผูกพันตามกฎหมาย

ข. ตอนที่ศาลยอมรับบัญชี

๑. เมื่อศาลยอมรับบัญชีแล้ว ก็มีผลให้ผู้ปกครองกระทำการตามอำนาจหน้าที่ได้

ในการจัดการทรัพย์สินนั้น ถ้าศาลเห็นเองหรือมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือพนักงานอัยการร้องขอ ศาลอาจสั่งให้ผู้ปกครอง

(๑) หาประกันอันสมควร ในการจัดการ ทรัพย์สินของผู้อยู่ในปกครอง ตลอดการมอบคืนทรัพย์สินนั้น

(๒) แถลงถึงความเป็นอยู่แห่งทรัพย์สินของผู้อยู่ในปกครอง

๒. ในระหว่างปกครอง ถ้าผู้อยู่ในปกครองได้รับทรัพย์สินอันมีค่ามาโดยทางมรดกหรือยกให้ ให้นำมาตรา ๑๕๖๑ ถึงมาตรา ๑๕๖๕ มาบังคับโดยอนุโลม (คือให้ทำบัญชี ดังที่กล่าวแล้ว)

๓. ให้ผู้ปกครองทำบัญชีทรัพย์สิน ส่งต่อศาลปีละครั้งนับแต่วันเป็นผู้ปกครอง แต่เมื่อศาลรับบัญชีปีแรกแล้วจะสั่งให้ส่งบัญชีเช่นว่านั้น ในระยะเวลาเกิน กว่าหนึ่งปีก็ได้" (มาตรา ๑๕๖๗)

สิทธิและหน้าที่ของผู้ปกครอง

ผู้ปกครองมีสิทธิ และหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใช้อำนาจปกครองคือ

๑. ต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่ผู้อยู่ในปกครอง

๒. มีสิทธิกำหนดที่อยู่ของผู้อยู่ในปกครอง

๓. ทำโทษตามสมควรเพื่อว่ากล่าวสั่งสอน

๔. เรียกผู้อยู่ในปกครองคืนจากบุคคลอื่น ซึ่งกักบุตรไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย

และมาตรา ๑๕๖๙ บัญญัติว่า "ผู้ปกครองเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้อยู่ในปกครอง

ให้นำมาตรา ๑๕๔๒ ถึง ๑๕๔๘ มาบังคับแก่ผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครองโดยอนุโลม

มาตราต่าง ๆ ข้างบนนี้ ขอให้ย้อนดูเรื่องผู้ใช้อำนาจปกครองที่อธิบายไว้ข้างต้น

การจัดการ เกี่ยวกับเงิน ได้ของ ผู้อยู่ใน ปกครอง นั้น มาตรา ๑๕๗๐ บัญญัติว่า ผู้ปกครองย่อมใช้ตามสมควรเพื่อการอุปการะเลี้ยงดู และการศึกษาของผู้อยู่ในปกครอง ถ้ามีเหลือให้ใช้แสวงหาประโยชน์เฉพาะเรื่องต่อไปนี้

(๑) ซื้อพันธบัตรรัฐบาลไทย

(๒) รับจำนำอสังหาริมทรัพย์ในลำดับแรก แต่จำนวนเงินที่รับจำนองต้องไม่เกินกึ่งราคาตลาดของอสังหาริมทรัพย์นั้น

(๓) ฝากประจำในธนาคารที่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทยให้ประกอบกิจการในราชอาณาจักร

(๔) ฝากคลังออมสินของรัฐบาลไทย

(๕) ลงทุนอย่างอื่น ซึ่งศาลอาจ อนุญาตเป็น พิเศษ และมาตรา ๑๕๗๑ บัญญัติว่า "ถ้าผู้อยู่ในปกครองรู้จักผิดชอบและมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบห้าปี เมื่อผู้ปกครองจะทำกิจการใดที่สำคัญให้ปรึกษาหารือผู้อยู่ในปกครองก่อนเท่าที่จะทำได้ แต่การที่ผู้อยู่ในปกครองยินยอม หาคุ้มผู้ปกครองให้พ้นจากความรับผิดไม่"

ความรับผิดในที่นี้ หมายถึงควารับผิด ในฐานะ ไม่จัดการทรัพย์สินด้วยความระมัดระวังเช่นวิญญูชนจะพึงระวัง

การสิ้นสุดแห่งความปกครองและความเป็นผู้ ปกครอง

๑. สิ้นสุดลงเมื่อผู้อยู่ในปกครองตาย หรือบรรลุนิติภาวะ (ตามมาตรา ๑๕๗๒)

๒. สิ้นสุดลงเมื่อผู้ปกครองตาย ไร้ความสามารถ เสมือนไร้ความสามารถ ลาออก หรือถูกถอนโดยคำสั่งของศาล (ตามมาตรา ๑๕๗๓)

๓. ศาลสั่งให้ถอน ตามมาตรา ๑๕๗๔ ที่ว่า "ถ้าผู้ปกครองละเลยไม่ทำการตามหน้าที่ก็ดี ประพฤติมิชอบให้

เห็นว่าไม่สมควรแก่หน้าที่อันต้องไว้ใจก็ดี หรือล้มละลายก็ดี ให้ศาลสั่งถอนผู้ปกครองเสีย

ถ้าผู้ปกครองหย่อนความสามารถในหน้าที่ ถึงแม้ว่าจะมิถึงกระทำผิดก็ดี เมื่อประโยชน์ของผู้อยู่ในปกครองน่าจะเป็นอันตราย ศาลจะสั่งให้ถอนผู้ปกครองเสียก็ได้

ในการร้องขอถอนผู้ปกครองนั้น ถ้าผู้อยู่ในปกครองซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบห้าปี หรือญาติสนิทของผู้อยู่ในปกครอง หรือพนักงานอัยการจะเป็นผู้ร้องขอก็ได้ (ตามมาตรา ๑๕๗๕)

และมาตรา ๑๕๗๖ บัญญัติว่า "ในระหว่างพิจารณาคำร้องขอถอนผู้ปกครอง ศาลจะตั้งผู้จัดการชั่วคราว ให้จัดการทรัพย์สินของผู้อยู่ในปกครองแทนผู้ปกครองก็ได้

ในการร้องขอถอน ผู้ปกครองนั้น ถ้าผู้อยู่ในปกครองซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบห้าปี หรือญาติสนิทของผู้อยู่ในปกครองหรือพนักงานอัยการจะเป็น ผู้ร้องขอก็ได้ (ตามมาตรา ๑๕๗๕)

และมาตรา ๑๕๗๖ บัญญัติว่า "ในระหว่างพิจารณาคำร้องขอถอนผู้ปกครอง ศาลจะตั้งผู้จัดการชั่วคราว ให้จัดการทรัพย์สินของผู้อยู่ในปกครองก็ได้

และถ้าความปกครองหรือความเป็นผู้ปกครองสุดสิ้นลงให้ผู้ปกครอง หรือทายาทรีบส่งมอบทรัพย์สินที่จัดการแก่แก่ผู้อยู่ในปกครองหรือทายาท หรือผู้ปกครองคนใหม่ และให้ทำบัญชีในการจัดการทรัพย์สิน ส่งมอบภายในเวลาสองเดือน และถ้ามีเอกสารเดียวกับเรื่องจัดการทรัพย์สินนั้น ก็ให้ส่งมอบพร้อมกับบัญชี แต่เมื่อผู้ปกครองหรือทายาทร้องขอ ศาลจะสั่งให้ยืดเวลาก็ได้ (ตามมาตรา ๑๕๗๗)

ให้นำมาตรา ๑๕๕๐ และ ๑๕๕๑ มาบังคับโดยอนุโลม (มาตรา ๑๕๕๐ เกี่ยวกับการที่เด็กบรรลุนิติภาวะให้สัตยาบันการจัดการทรัพย์สิน และอายุความฟ้องคดีเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สิน มีกล่าวไว้ข้างต้นแล้ว)

การคิดดอกเบี้ย ตามมาตรา ๑๕๗๘ บัญญัติว่า "นับแต่วันส่งมอบบัญชี ให้เริ่มคิดดอกเบี้ยในจำนวนเงินซึ่งผู้ปกครอง หรือผู้อยู่ในปกครยงจะต้องคืนให้แก่กัน

ถ้าผู้ปกครองใช้เงินของผู้อยู่ในปกครองแล้ว ให้เสียดอกเบี้ยในจำนวนเงินนับตั้งแต่วันใช้เป็นต้นไป

มาตรา ๑๕๗๙ มีว่า "ผู้อยู่ในปกครองมีบุริมสิทธิเหนือทรัพย์สินทั้งหมดของผู้ปกครองเพื่อชำระหนี้ ซึ่งค้างอยู่แก่ตน

บุริมสิทธินี้ ให้อยู่ในลำดับที่หก ถัดจากบุริมสิทธิสามัญอย่างอื่น ตามมาตรา ๒๕๓ แห่งประมวลกฎหมายนี้"

คำว่า "บุริมสิทธิ" ภาษากฎหมาย คือสิทธิของเจ้าหนี้ในการที่จะได้รับชำระหนี้จาก ลูกหนี้ก่อนเจ้า หนี้อื่น บุริมสิทธิสามัญตามมาตรา ๒๕๓ มีเพียง ๕ ลำดับ คือ ๑. ค่าใช้จ่ายเพื่อประโยชน์ร่วมกัน ๒. ค่าปลงศพ ๓. ค่าภาษีอากร ๔. ค่าจ้างคนใช้คนงาน ฯลฯ ๕. ค่าเครื่องอุปโภคบริโภคอันเป็นประจำวัน ผู้อยู่ในปกครองมีสิทธิรับชำระหนี้จากผู้ปกครอง เมื่อชำระหนี้ ๕ ลำดับนั้นแล้ว หลังจากนี้จึงใช้คำว่าบุริมสิทธิลำดับที่หก

ผู้ปกครองไม่มีสิทธิจะได้รับบำเหน็จ เว้นแต่จะได้กำหนดไว้ในการตั้งหรือตามคำสั่งศาล โดยพิเคราะห์ถึง

รายได้และความเป็นอยู่ของผู้ปกครอง และผู้อยู่ในปกครอง (มาตรา ๑๕๘๐

และมาตรา ๑๕๘๑ บัญญัติว่า "ถ้าศาลสั่งให้บุคคลใดนอกจากที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๔๕๗ และ ๑๕๔๑ เป็นคนไร้ความสามารถ และเมื่อได้มีผู้อนุบาลแล้ว ให้นำบทบัญญัติ ว่าด้วย ความ ปกครองมา บังคับโดย อนุโลม" ด้วย

บุตรบุญธรรม

เรื่องบุตรบุญธรรม กฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕๘๒ ถึงมาตรา ๑๕๙๓ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ บรรพ ๕ ขอกล่าวรวมกันทั้งหมดโดยสังเขปดังนี้

ผู้ที่จะเป็นผู้รับบุตรบุญธรรม จะต้องอยู่ในเกณฑ์ดังนี้ คือ

๑. มีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปี และต้องมีอายุแก่กว่าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมไม่น้อยกว่า ๑๕ ปี

๒. ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ

๓. ถ้ามีคู่สมรสอยู่ จะต้องได้รับความยินยอมของคู่สมรส เว้นแต่คู่สมรสวิกลจริต หรือสูญหายไปไม่น้อยกว่า ๑ ปี

ผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรม จะต้องอยู่ในเกณฑ์ดังนี้คือ

๑. ถ้ายังไม่บรรลุนิติภาวะ จะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองก่อน และถ้าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมมีอายุ ๑๕ ปีแล้ว ตัวผู้นั้นต้องยินยอมด้วย

๒. ถ้ามีคู่สมรสอยู่จะต้องได้รับความยินยอมของคู่สมรส เว้นแต่คู่สมรสวิกลจริต หรือสูญหายไปไม่น้อยกว่า ๑ ปี

แบบพิธีของการรับบุตรบุญธรรม ต้องไปจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว

สิทธิหน้าที่ของบุตรบุญธรรมกับผู้รับบุตรบุญธรรม ก็เหมือนกับสิทธิและหน้าที่ของบิดามารดากับบุตร แต่ในกรณีที่ผู้รับบุตรบุญธรรมไม่สามารถจะอุปการะบุตรบุญธรรมได้ต่อไป บิดามารดาของบุตรบุญธรรมต้องช่วยเหลือให้อุปการะเลี้ยงดูแก่บุตรของตนแทนผู้รับบุตรบุญธรรม

ฐานะของบุตรบุญธรรม มีฐานะอย่างเดียวกับบุตรชอบด้วยกฎหมายของผู้รับบุตรบุญธรรมนั้น แต่ไม่สูญสิทธิและหน้าที่ในครอบครัวที่ให้กำเนิด และบิดามารดาโดยกำเนิดหมดอำนาจปกครองนับ แต่เวลาที่เด็ก เป็นบุตรบุญ-ธรรมแล้ว

มรดกของบุตรบุญธรรม การรับบุตรบุญธรรมไม่ก่อให้เกิดสิทธิรับมรดกของบุตรบุญธรรม แต่ถ้าบุตรบุญธรรมไม่มีคู่สมรสตายลง หรือผู้สืบสันดานของบุตรบุญธรรมตายก่อนผู้รับบุตรบุญธรรม บรรดาทรัพย์สินซึ่งผู้รับบุตรบุญธรรมได้ให้แก่บุตรบุญธรรม และซึ่งยังคงรูปเดิมอยู่ ให้กลับคืนมาเป็นของผู้รับบุตรบุญธรรม

การสิ้นสุดของการรับบุตรบุญธรรม

๑. โดยตกลงยินยอมเลิกการรับบุตรบุญธรรม และนำการเลิกนั้นไปจดทะเบียน

๒. โดยฟ้องขอให้เพิกถอนในกรณีต่อไปนี้

ก. ฝ่ายหนึ่งประพฤติชั่วร้าย หรือหมิ่นประมาทข้อร้ายแรงต่ออีกฝ่ายหนึ่ง หรือต่อบุพการีของเขา

ข. ฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง

ค. ฝ่ายหนึ่งจงใจละทิ้งอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินกว่า ๑ ปี

ง. ฝ่ายหนึ่งต้องคำพิพากษาให้จำคุกเกินกว่า ๓ ปี

จ. ผู้รับบุตรบุญธรรม ทำผิดหน้าที่บิดามารดาอย่างมาก บุตรบุญธรรมอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี จะฟ้องขอเลิกการรับบุตรบุญธรรมเองไม่ได้ ต้องได้รับความยินยอมจากผู้มีสิทธิให้ความยินยอมในการรับบุตรบุญธรรม แต่พนักงานอัยยการจะฟ้องคดีแทนบุตรบุญธรรมก็ได้

อายุความฟ้องขอเลิกรับบุตรบุญธรรม ห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่วันที่รู้ หรือควรรู้เหตุแห่งการเลิกนั้น หรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่เหตุนั้นเกิดขึ้น

การเลิกรับบุตรบุญธรรมโดยคำพิพากษาของศาล มีผลแต่เวลาที่คำพิพากษาถึงที่สุด แต่ยังจะเอาผลนี้อ้างกับคนภายนอกไม่ได้ เว้นแต่จดทะเบียนแล้ว

เมื่อการรับบุตรบุญธรรมเลิกแล้ว บุตรบุญธรรมกลับสู่ฐานะอย่างสมบูรณ์ในครอบครัวเดิม แต่ไม่เป็นเหตุเสื่อมสิทธิที่บุคคลภายนอกได้ไว้ก่อนโดยสุจริต

ค่าอุปการะเลี้ยงดู

ผู้มีสิทธิที่จะได้ค่าอุปการะเลี้ยงดู คือ

๑. บิดามารดา ในกรณีที่บุตรทอดทิ้ง

๒. สามีหรือภรรยา ในกรณีที่หย่าขาดจากกันหรือแยกกันอยู่และอีกฝ่ายหนึ่งไม่ส่งเสียเลี้ยงดู

๓. บุตร ในกรณีที่บิดามารดาทอดทิ้ง

ผู้ที่จะเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ต้องปรากฏว่า

๑. เป็นผู้ที่ไร้ทรัพย์สิน และไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้

๒. การเป็นผู้ไร้ทรัพย์สิน และไม่สามารถเลี้ยงตนเองได้ เกิดจากการทอดทิ้งหรือหย่าขาดของอีกฝ่ายหนึ่งที่สามารถให้อุปการะเลี้ยงดูได้

การเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูอาจตกลงกันเองได้ หรือจะร้องขอให้ศาลบังคับก็ได้

ปฏิเสธการเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้

ผู้ที่จะต้องเสียค่าอุปการะเลี้ยงดู อาจปฏิเสธ ได้ในเมื่อสามารถพิสูจน์ว่า

๑. ตนมีหนี้สินมากมาย ไม่สามารถให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ หรือ

๒, เมื่อให้อุปการะเลี้ยงดูแล้ว ภายหลังปรากฏว่าอีกฝ่ายหนึ่งสามารถเลี้ยงตนเองได้ หรือ

๓. เมื่อให้อุปการะเลี้ยงดูแล้ว ภายหลังตนเองต้องยากจนลง

ในกรณีดังกล่าวนี้ ให้ผู้ให้อุปการะเลี้ยงดูขอให้ศาลสั่งเลิกการอุปการะเลี้ยงดูได้

สิทธิในการรับค่าอุปการะเลี้ยงดู เป็นสิทธิเฉพาะตัว จะรับมรดกกันไม่ได้ และเจ้าหนี้จะยึดเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูก็ไม่ได้ด้วย

(จบคำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕)

บุญเรือน สิทธิไชย น.บ.

๗ ซอยร่วมมิตร์ ถนนดินแดง

พระนคร

ธรรม๙

คติในพระศาสนา

พระธรรมปัญญาบดี วัดสามพระยา

เรียบเรียง

คำสอนในทางพระพุทธศาสนา ย่อมเพียงพอแก่สันดานของสัตว์โลกไม่เฉพาะยุคใดยุคหนึ่ง หรือสมัยใดสมัยหนึ่งเพียงพอทุกยุคทุกสมัยทีเดียว นอกจากนั้นยังเพียงพอที่จะอำนวยประโยชน์ทั้ง ๓ ชั้นคือ ประโยชน์ชาตินี้ ประโยชน์ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งซึ่งได้แก่พระนิพพาน แก่สัตว์โลกอีกโสดหนึ่งด้วย เพราะเหตุดังนั้นจึงหาญพูดได้เต็มคำว่า พระพุทธศาสนาเป็นที่รวมคำสอนเฉพาะที่ถูกต้องของลัทธิอื่นศาสนาอื่นไว้หมด แม้จะปรากฏว่า พระพุทธศาสนาเกิดก่อนศาสนาอื่นเป็นอันมากก็ดี เหมือนรอยเท้าช้างเป็นที่ลงรวมรอยเท้าสัตว์อื่น ๆ ที่เดินบนพื้นปฐพีฉะนั้น อันนี้นับเป็นข้ออัศจรรย์ของพุทธศาสนาเป็นอย่างวิเศษสุด เป็นสิ่งที่ยังไม่เคยมีมาในโลก

เป็นสิ่งที่ก่อความภูมิใจให้แก่ชาวพุทธศาสนิกทั่วไป ทั้งในประเทศและนอกประเทศ

เมื่อจะพูดให้ย่อที่สุดเท่าที่จะย่อได้แล้ว คำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงสอนเพื่ออะไร ? ต่อข้อถามข้อนี้ จะมีท่านผู้รู้ให้คำตอบอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยยึดเอาคลองธรรมเป็นหลักแล้ว คำตอบนั้นจะแตกต่างห่างกันอย่างไรก็ตาม จะไม่มีผู้ใดอาจคัดค้านได้ว่าเป็นคำตอบไม่ถูกต้อง ต่างจะต้องยอมรับว่าถูกต้องเหมือนกันหมด เช่นจะมีคำตอบว่า คำสอนในทางพระพุทธศาสนาสอนเพื่อให้ละชั่วประพฤติดี หรือว่าจะสอนให้ได้รับความสุข หรือว่าสอนเพื่อให้บรรลุความหลุดพ้น ฯลฯ ก็ว่าได้ทั้งนั้น และคำตอบเหล่านี้ผิดหรือ ? ใครเล่าจะกล้ายืนยันได้ว่าผิด เพราะแม้คำตอบตามตัวอักษรจะผิดแผกกัน แต่ทุกคำตอบยึดเอาคลองธรรมเป็นหลักในการตอบทั้งนั้น

แต่คำตอบของข้าพเจ้าในเรื่องนี้ ข้าพเจ้ารักที่จะตอบว่าคำสอนในทางพระพุทธศาสนาท่านสอนเพื่อดับร้อน อันนี้เป็นความประสงค์ชั้นยอดสุดของคำสอน เมื่อข้าพเจ้าตั้งหลักเกณฑ์ขึ้นตามใจรักของข้าพเจ้าเช่นนั้นแล้ว ก็ใคร่

ขอวิงวอนให้ท่านผู้รู้พิสูจน์หลักเกณฑ์นี้ด้วยวิจารญาณต่อไป แต่เพื่อให้เห็นแนวทางพิสูจน์ของข้าเจ้าไว้บ้าง จึงใคร่จะขอพูดเป็นแนวทางสำหรับประดับสติปัญญาดังต่อไปนี้

ย่อมเป็นที่รับรองต้องกันในวงผู้รู้ทั่วไปว่า คำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นแบบบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง หรือจะพูดตามโวหารสมัยใหม่สักหน่อยก็ว่า เป็นแบบครบรูป หมายความว่าสามารถอำนวยประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ชาตินี้ ประโยชน์ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือ พระนิพพาน โดยครบถ้วนไม่มีใครสามารถจะตัดออกหรือเพิ่มเข้าอีกได้แล้ว ถ้าตัดออกเป็นขาด ถ้าเพิ่มเข้าเป็นเกิน เมื่อเป็นที่รังรองต้องกันเช่นนี้แล้ว ข้อที่จะพิสูจน์ของข้าพเจ้าก็ง่ายขึ้น ง่ายในการที่จะพูด และง่ายในการที่จะเข้าใจ

สมมุติเป็นข้อปุจฉาถามขึ้นก่อนว่า อะไรเป็นของร้อน ? ข้าพเจ้าขอให้คำตอบตามแนวประโยชน์ทั้ง ๓ ดังกล่าวไว้ว่า ความขาดแคลน ทางปัจจัยเครื่องอาศัย ของชีวิต ๔ อย่างคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค กล่าวย่อว่า ความมีไม่พอ เป็นความร้อนในโลกนี้

ไฟนรก (หมายถึงอบายภูมิ ๔) เป็นความร้อนในโลกหน้า กิเลสทุกประเภทเป็นความร้อนในโลกทั้งมวล ตามคำตอบของข้าพเจ้านี้ ดูจะเป็นปัญหาต่อไปอยู่ข้อเดียวคือข้อต้น ส่วนข้อที่ว่าไฟนรกเป็นของร้อน หรือข้อที่ว่ากิเลสเป็นของร้อน ดูไม่เป็นปัญหา ต่างก็รู้กันอยู่ทั่วไป ฉะนั้น ข้าพเจ้าจะพิสูจน์ในข้อต้นก่อน

ความมีไม่พอ เป็นความเดือดร้อนจริง ๆ เช่น ได้หรือมีอาหารไม่พอแก่ความต้องการของร่างกาย ความหิวกระหายก็บังเกิด อย่างนี้เดือดร้อนหรือไม่ ต้องยอมรับกันตามความจริงว่าเดือดร้อน และความเดือดร้อนชนิดนี้แสร้งให้เกิดขึ้นโดยมารยาทก็หามิได้ มันเกิดของมันเองตามธรรมชาติ ความเดือดร้อนชนิดนี้ จะหมดสิ้นได้ก็ต้องอาศัยวิธีแก้คือ **สร้างความมีให้พอ** เมื่อความมีพอแล้ว ความเดือดร้อนเพราะเหตุนี้หามีไม่ ก็วิธีสร้างความมีให้พอนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ มีชื่อเรียกตามที่โบราณบอกไว้ว่า "หัวใจเศรษฐี" มีอยู่ ๔ อักขระด้วยกัน คือ อุ, อา, ก, ส, หัวใจเศรษฐีนี้ ถ้าใครภาวนา คือ ทำให้เป็นจริง ๆ ตามคาถานั้นแล้ว เป็นเศรษฐีทุกคน แก้ความจนหรือความไม่พอเสียได้

อุ. อุฏฐานสัมปทา หมั่นทำหมั่นหาให้สำเร็จเป็นกอบเป็นกำ เป็นล่ำ เป็นสัน หยิบหย่งหรือจับจดไม่ได้ ต้องทำจริง ๆ อา, อารักขสัมปทา รู้จักรักษาสิ่งที่ได้มาเพราะความหมั่นอย่าให้สูญหาย อย่าให้เสียหาย ก. กัลยาณมิตตา คบคนดีเป็นมิตร อย่าคบคนชั่วเป็นมิตร เพราะข้อนี้จะนำให้วิบัติ ส. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบพอแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ คำสอนทั้ง ๔ ข้อนี้เพียงพอที่จะดับความร้อนอันเกิดจากความไม่มี พอได้จริง ๆ คำสรรเสริญที่ว่า "สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงฉลาดในประโยชน์ทั้ง ๓" นั้น ไม่ใช่เป็นถ้อยคำเพื่อประดับพระพุทธองค์ให้เพริศพริ้งเท่านั้น เป็นถ้อยคำที่มีความจริงโดยประการทั้งปวง

เมื่อข้าพเจ้า ได้พิสูจน์แล้วว่าคำสอน ในทางพระพุทธศาสนา ท่านสอนเพื่อให้ดับความร้อน แม้ความร้อนนั้นจะเป็นความร้อนในโลกนี้ ก็สามามารถที่จะดับเสียได้โดยไม่ยากนัก เช่นนี้แล้วบทพิสูจน์ในเรื่องต่อไปแทบจะไม่ต้องพูดถึงก็ได้ แต่เพื่อจะให้ครบครัน สมควรจะได้พูดไว้บ้างพอเป็นพื้นจพิจารณากันดู ถ้าเราจะลองเอาคำที่พูด

ไว้ข้างต้นมาเรียงอีกครั้งว่า "ความมีไม่พอ" เป็นเหตุให้เดือดร้อน และเดือดร้อนจริง ๆ ด้วย และคราวนี้ลองพูดกลับกันเสียงบ้างจะเป็นอย่างไร คือกลับเป็นว่า ความพอไม่มี กลับตัวอักษรนิดเดียวเท่านั้น ความเดือดร้อนกลายเป็นใหญ่โตขึ้นหลายร้อยเท่าทีเดียว เดือดร้อนใหญ่โตอย่างไร อย่างนี้คือว่าความมีไม่พอ มีทางแก้ให้ถึงจุดอิ่มได้ง่าย เพราะมีจุดอิ่มอยู่ในตัวของมันเอง เช่นตุ่มน้ำก้นไม่ทะลุ ย่อมมีกำหนดที่จะใส่น้ำให้เต็มได้ แม้จะใหญ่โตเท่าไรก็ตาม ฉันใดก็ฉันนั้น แต่ความพอไม่มี นี้ยากมากมันไม่มีจุดอิ่มลงที่ตรงไหน เหมือนเพลิงไม่พอด้วยเชื้อหรือตุ่มน้ำที่ก้นทะลุ จุดอิ่มไม่มีเสียแล้ว ใครเล่าจะบันดาลให้เต็มได้ การได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ขอรวมเรียกว่าลาภ คืออยู่เพราะได้อาศัยแต่มุมซ่อนของลาภนั้นเอง อาจเป็นปัจจัยให้เกิดละโมภขึ้นได้ในทันทีเหมือนกัน เมื่อความละโมภเกิดขึ้นแล้ว ความพอไม่มีก็เดินตามกันมาเป็นแถว จะนับว่ามีจำนวนเท่าใดก็ถึงขนาดเหลือนับทีเดียว ข้าพเจ้าใคร่ขอพูดแทรกลงตรงนี้สักหน่อยว่า ความละโมภนั้นตามแนวประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึงความอยากได้ในสิ่งที่ผิด

ทาง ความอยากได้ในสิ่งที่ชอบหาเป็นความละโมภไม่ความพอไม่มี อยู่ในระดับความละโมภที่ว่าก่อความเดือดร้อนขึ้นหลายร้อยเท่า จากความเดือดร้อน ที่เกิดเพราะความมีไม่พอนั้น ก็เพราะว่าก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนไม่จบนั้นอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ซึ่งปริมาณไม่ถูกว่ามีจำนวนเท่าใด เพราะความอยากได้ผิดทางเช่นนี้ มักก่อให้เกิด ความมีไม่พอแก่ผู้อื่น สุดที่จะนับทีเดียว ความพอไม่มีเกิดจากอะไรเล่า ตอบได้ง่ายนิดเดียว เกิดจากความละโมภอันเป็นตัวกิเลส และกิเลสตัวนี้แหละจะเป็นตัวก่อไฟนรกในโลกหน้าเพื่อเผาตัวผู้มีกิเลสด้วย ก็ความละโมภอันเป็นตัวก่อให้เกิดความเดือดร้อนและไฟนรกนั้น จะดับได้อย่างไร พระพุทธองค์ทรงสอนวิธีแก้ไขไว้พร้อมเสร็จ กล่าวคือ ต้องแก้ด้วยสัมมาชีพและความสันโดษร่วมกันไป คำว่าสันโดษ แปลว่าความยินดีในทรัพย์สินของตน หรือความยินดีในทรัพย์สินที่ตนมีเป็นคนละอย่างกับความเกียจคร้านทีเดียว ความมีไม่พอมักเกิดแก่คนเกียจคร้าน ความพอไม่มี มักเกิดแก่คนไม่

สันโดษ ต่างกันเช่นนี้ ความหมั่นความขยันในการแสวงหาทรัพย์สินเพื่อตน ตามแนวประโยชน์ในปัจจุบันจะนับว่าเป็นความไม่สันโดษหาได้ไม่ เพราะถ้าจะว่าเป็นความไม่สันโดษ ก็ค้านกับอุฏฐานสัมปทา ที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ เพราะเหตุดังนั้นจึงรวมพูดได้ว่า สัมมาชีพและสันโดษ เป็นธรรมะสำหรับดับความร้อนอันเกิดจาก ความละโมภ หรือความพอไม่มี และเป็นเครื่องดับไฟนรกเสียได้ด้วยตามบทพิสูจน์ดังพูดมานี้ เพื่อให้เห็นว่าธรรมะของพระพุทธองค์ดับความร้อนเพราะกิเลสในปัจจุบัน และดับไฟนรกได้ด้วย ดังกล่าวมาพอเป็นอุทาหรณ์ฉะนี้

แต่อย่างไรก็ดี ความร้อนที่เกิดจากกิเลสและมาดับลงได้เพราะธรรมะบางประการดังกล่าวแล้วก็จริง แต่ความดับนั้นยังไม่เด็ดขาดลงไปได้ ดับได้ชั่วขณะชั่วสมัย ผู้ที่ยังต้องการความดับที่สูงขึ้นไป คือต้องการความดับกิเลสอย่างเด็ดขาดทำตนให้ถึงความสงบเย็น ที่เรียกกันว่าถึงพระนิพพานต้องอาศัยการบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐาน และ วิปัสสนากัมมัฏฐานสืบต่อไป จนกระทั่งมรรคญาณชั้นสูงสุดเกิดขึ้น

ประหารกิเลสให้หมดสิ้นแล้วกาลใด กาลนั้น จะเห็นได้ว่าหมดความร้อนทุกประการ

ตามที่ข้าพเจ้าได้พูดมาโดยย่อที่สุดนี้ เพื่อชี้ให้เห็นว่าคำสอนในพระศาสนา เพื่อดับร้อนและดับได้จริง ๆ ด้วย ใครไม่เชื่อลองปฏิบัติดูจะรู้ได้เองทุกท่าน ว่าเป็นความจริงหรือไม่เพียงใด.

□ □ □

ข้อความ ๔ ประโยคที่ควรฟัง ควรกล่าว และ ควรกระทำตาม

๑. ไม่กระทำในสิ่งชั่ว สิ่งบาป สิ่งใดที่ได้ชื่อว่า ชั่ว หรือบาป จะไม่กระทำไป (บาปคือบรรดาความชั่วทั้งหลายที่มีอยู่แล้วในโลกนี้)

๒. กระทำแต่ความดี หรือสิ่งใดที่ได้ชื่อว่าเป็นบุญเป็นกุศล หรือสิ่งใดที่กระทำไปแล้วจะเกิดประโยชน์ขึ้นมาเป็นส่วนรวม

๓. ความคุมจิตใจของตนให้สงบและผ่องแผ้วอยู่ได้เสมอๆ

๔. รักษาความไม่ประมาทของตนไว้ได้ตลอดเวลา

ทั้งนี้เพราะข้อความ ๔ ข้อนี้ ผู้ใดรู้และกระทำตามได้ ผู้นั้นจะได้รับความเมตตาจากคนดีทั้งโลก จะเป็นคนที่เพียบพร้อมไปด้วยสติปัญญา หนทางตันในกิจการจะไม่มี และจะเป็นผู้มีอายุยืนนาน ปลอดภัยที่สุดในชีวิต

□ □ □

ข้อความ ๑๐ ข้อที่ไม่ควรฟัง ไม่ควรกล่าว และ ไม่ควรกระทำตาม

---

๑. การเสียสละ การให้ปั่น ไม่เกิดคุณประโยชน์ นอกจากจะสูญเสียไปในสิ่งที่นำมาสละ นำมาแบ่งปั่น

๒. การบูชาไม่เกิดคุณประโยชน์ ทำให้เสียเครื่องบูชาและเสียเวลาในการบูชา

๓. การเคารพ คารวะไม่เกิดคุณประโยชน์ เมื่อยในอาการและเสียเวลาที่ต้องกระทำการเคารพคารวะซึ่งกันและกัน

๔. ผลแห่งกรรม ไม่มีจริง ทำดี ผลดีไม่เกิด ทำชั่ว ผลชั่วไม่เกิด

๕. ผลบุญไม่มี ตายแล้วไม่เกิด ตายแล้วสูญ

๖. ผลบาปไม่มี ตายแล้วไม่เกิด ตายแล้วสูญ

๗. บิดาไม่ใช่ผู้ที่มีพระคุณต่อบุตร หลาน

๘. มารดา ไม่ใช่ผู้ที่มีพระคุณต่อ บุตร หลาน

๙. ผีสาง เทวดาไม่มีจริง ผู้ที่เชื่อผีสางเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้งมงาย

๑๐. พระพุทธเจ้าไม่มีจริง

ทั้งนี้เพราะข้อความทั้ง ๑๐ ข้อนี้ ผู้ใดพึงกล่าวและกระทำตาม ย่อมได้ชื่อว่า เห็นแก่ตัว ถ่วงความเจริญของโลก ขาดการนับหน้าถือตา และไม่ได้รับการเคารพคารวะจากผู้อื่น ไร้ความหวัง ทำงานที่ผิดพลาดอยู่เสมอ อกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ตลอดกาล งมงาย คักดาน

□ □ □

เจ้าหนี้ ๕ รายของคนทั้งโลก

๑. บิดา มารดา เป็นเจ้าหนี้เพราะเป็นผู้ให้กำเนิด
๒. พระมหากษัตริย์ เป็นเจ้าหนี้เพราะยอมให้แผ่นดินเป็นที่เกิด
๓. ครู อาจารย์ เป็นเจ้าหนี้เพราะให้ความรอบรู้ที่นำมาประกอบอาชีพได้
๔. ผู้มีอุปการะคุณทั้งหลาย เช่นช่วยเลี้ยงดู ช่วยเหลือในการเงิน ช่วยเหลือในอุปกรณ์การอาชีพ ช่วยให้แนวคิดที่ถูกต้อง
๕. พระพุทธเจ้า ท่านสอนชาวโลกให้ทิ้งความชั่วทำความดี พอกพูนสติปัญญา และไม่ประมาท เพื่อให้ชาวโลกมีความสุข ฉลาดเฉลียว และปลอดภัยในชีวิตราชการและบริษัทห้างร้าน รับเลี้ยงดู ในกิจการของเขาได้

คนดีทั้งหลาย ย่อมให้ความกตัญญูกตเวทีต่อบุคคล ๕ ประเภทนี้ได้

ภิกษุอนุวชิโร (เชื้อ หนูเพ็ชร์)

วัดธรรมาภิรตาราม (วัดสะพานสูง)
บางซื่อ พรานคร

๔
เรื่องของกรรม

เรื่องของกรรม เป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาในหลักเบื้องต้นเสียก่อน เพราะคนเราส่วนมากยังไม่ค่อยเข้าใจเรื่องของกรรมอย่างแจ้งชัด กล่าวคือยังเข้าใจว่าเป็นเรื่องของความไม่ดีเสียทั้งหมด เมื่อเราเกิดความทุกข์หรือความเดือดร้อนขึ้น เราก็มักจะพากันบ่นติดปากกันว่า นี่มันเป็นกรรมของเรา ถ้าเราเห็นใครเกิดความทุกข์หรือความเดือดร้อน ก็บ่นว่ามันเป็นกรรมของเขา ครั้นถึงคราวที่เราเกิดความสุขสำราญกันก็บ่นว่าเป็นบุญของเรา เห็นคนอื่นมีความสุขก็ว่าเป็นบุญของเขา ทำให้เข้าใจไปว่ากรรมเป็นเรื่องของความไม่ดี บุญเป็นเรื่องของความดี บางทีก็เติมเวรเข้าไปด้วย เป็นเวรกรรม หรือกรรมเวร

กรรม ตามศัพท์แปลว่า การกระทำ จึงแสดงให้เห็นว่า การกระทำนั้นแหละเป็นตัวกรรม โดยที่ท่านไม่ได้จำกัดลงไปเลยว่าเป็นการกระทำดี หรือกระทำชั่ว กรรมจึงเป็นคำกลาง ๆ จะว่าเป็นเรื่องของความดีก็ไม่ได้ จะว่าเป็นเรื่องของความชั่วก็ไม่เชิง

พระพุทธองค์ท่านตรัสว่า

เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสา แปลว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า เจตนาคือตัวกรรม สัตว์ที่กระทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ ก็ดี ย่อมมีการปรุงแต่ง คือคิดถึง นึกก่อนแล้วจึงทำ ดังนี้

เจตนานั้น เป็นเจตสิก ประเภทสัพพจิตต สาธารณะเจตสิกย่อมเกิดขึ้นในจิตทุกดวง เมื่อเจตนาเกิดขึ้นภายในจิตที่เป็นอกุศล ก็เรียกว่าอกุศลกรรม ถ้าเจตนาเกิดขึ้นภายในจิตที่เป็นอกุศลกรรม ก็เรียกว่า กุศลกรรม เมื่อเจตนาเกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมเป็นเหตุให้เกิดการกระทำขึ้น การกระทำของคนเราก็มีเพียงสามทางนั้น คือกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ตามที่กล่าวมานี้ย่อมชี้ให้เห็นว่า กรรมเป็นแต่เพียงเหตุเท่านั้น แต่เหตุเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้น ย่อมมีผล เรื่องของกรรมจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวด้วยเหตุด้วยผล สืบเนื่อง

ติดต่อกัน ฉะนั้นเราจึงกล่าวได้ว่า เรื่องของกรรม จึงเป็นวิทยาศาสตร์ด้วย เพราะแสดงถึงเหตุและผล กล่าวคือ มีเหตุเช่นไร ก็ให้ผลเช่นนั้น ดังพระพุทธวจนะว่า **ยาทิสํ วปเต พีชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จปาปกํ แปลว่า** บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

กฎแห่งกรรม ที่พระพุทธองค์ ทรงแสดงไว้นี้ เป็นกฎสากลแก่สัตว์ทุกถ้วนหน้าที่มีอยู่ในจักรวาลนี้ เรื่องของกรรมจึงมิได้จำกัดแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ทั่วไปแก่สรรพสัตว์โดยไม่จำกัดว่าท่านจะนับถือศาสนาอะไร เมื่อท่านกระทำดีแล้ว ย่อมจะต้องได้รับผลดีทั้งนั้น และตรงกันข้าม ถ้าท่านกระทำกรรมชั่วแล้ว ไม่ว่าท่านจะนับถือศาสนาอะไรก็ตาม ท่านก็จะได้รับผลแห่งการกระทำชั่วนั้นแน่นอน

จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาเรื่องของกรรม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของเราในปัจจุบัน ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะคนเราจะต้องประ

กอบกรรมอยู่ทุกขณะ ถ้าไม่เข้าใจว่ากรรมคืออะไร การกระทำต่าง ๆ ที่ปรากฏออกมาทางกายก็ดี วาจาก็ดี ใจก็ดี จะสะอาดบริสุทธิ์ไปไม่ได้ และอาจจะเป็นการสร้างทุกข์ให้แก่ตนเองเสียอีก ครั้นเมื่อเกิดทุกข์ขึ้นมาก็ไม่เข้าใจเหตุผลว่าทุกข์เหล่านี้เกิดมาจากอะไรเป็นเหตุ เมื่อไม่เข้าใจก็เกิดการเพ่งโทษ ในสิ่งภายนอกออกไป เช่นโทษว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้ กระทำให้เราต้องประสบต่อความทุกข์ความเดือดร้อน เหมือนอย่างปัจจุบันเราส่วนมากก็โทษดวงดาวบนท้องฟ้า โทษผีสางเทวดา ซึ่งความจริงสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ไม่ใช่กระทำให้เป็นผู้เดือดร้อน ทั้งนี้มิใช่ว่าอาตมาผู้เขียนไม่เชื่อวิทยาศาสตร์ หรือไม่เข้าใจทางวิทยาศาสตร์

สิ่งที่มีอิทธิพลเหนือกว่าดวงดาว เหนือกว่าผีสางเทวดานั้นคืออะไร ท่านทั้งหลายก็คงเข้าใจแล้ว คือเรื่องกฎของกรรม กรรมนี้ใคร ๆ ก็ลบล้างไม่ได้ เหมือนกับรอยขีดที่หิน ท่านผู้อ่านคงเกิดความสงสัยขึ้นมาว่า ถ้าเช่นนั้นบุคคลที่ประสบความทุกข์ ความเดือดร้อน แล้วไปรดน้ำมนต์ ไปเสดาะพระเคราะห์ ก็ไม่สามารถจะช่วยได้เลย

ข้อนี้ขอตอบว่า ช่วยได้ แต่ท่านต้องเข้าใจเสียก่อน ว่าช่วยได้อย่างไร ในลักษณะไหน เดี๋ยวจะเข้าใจว่าขัดกัน เพราะครั้งแรกก็พูดแล้วว่า กรรมนั้น ใครก็ลบล้างไม่ได้ แต่ทำไมตอนนี้จึงพูดว่า การรดน้ำมนต์ เสดาะพระเคราะห์ ช่วยได้ ฟังดูแล้วคล้าย ๆ กับว่าเป็นการล้างบาปได้ จึงใคร่ขอทำความเข้าใจเสียก่อนว่า คนโบราณนั้นท่านฉลาดสอนคน จนกระทั่งบางคนที่เราเข้าใจว่าเจริญแล้วในทางปัญญา ก็ไม่อาจเข้าใจความมุ่งหมายของท่านได้ แล้วก็เลยกล่าวว่าเป็นการกระทำที่เหลวไหล ไร้สาระ เป็นความงมงาย อะไรทำนองนี้ ซึ่งเป็นการกล่าวที่ฉลาดน้อยไป ความจริงแล้วคนที่เป็นทุกข์เดือดร้อน ไปรดน้ำมนต์นั้นเป็นการกระทำที่ดีเหลือเกิน เพราะอย่างน้อยที่สุด ผู้นั้นก็ยังมีโอกาสได้เข้าวัด ได้พบพระ การเข้าวัดพบพระในยามที่เป็นทุกข์นั้น มีประโยชน์เหลือเกิน บางคนถึงกับยิ้มแย้มแจ่มใส ภายหลังจากการรดน้ำมนต์เสดาะเคราะห์นั้นแล้ว ก็มีเป็นจำนวนมาก

การที่คนเรามีการยิ้มแย้มแจ่มใสออกมาได้นั้น เพราะความรู้สึกสบายใจ เพราะถึงอย่างไรก็ตามน้ำที่หลั่งรดบน

ศีรษะนั้น ก็เป็นน้ำพระพุทธมนต์ ขณะรดน้ำมนต์จิตก็นึกถึงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์ การระลึกถึงพระพุทธคุณนั้น จึงเป็นพุทธานุสสติ ธรรมดาของจิตนั้นเมื่อคิดถึงเรื่องอย่างอื่นไม่ดี ก็ย่อมจะเป็นทุกข์ เกิดความเศร้าหมอง ครั้นเมื่อเราได้ระลึกถึงพระรัตนตรัย จิตใจเราก็ผ่องใสขึ้นมาทันที เมื่อใจผ่องใสดี สมองก็ปรอดโปร่งมองเห็นช่องทางที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ร้ายให้เป็นดีได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมีอำนาจของการกระทำจิตของตนเองให้ผ่องใสนั้นเอง การกระทำอย่างนี้จัดเป็นการกระทำกุศลกรรม ทางใจ ทางกาย ทางวาจา เพราะใจระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า เราจึงยกมือไหว้เปล่งวาจาสรรเสริญพระคุณเหล่านั้น เป็นการกระทำกุศลกรรมพร้อมทั้งไตรทวาร

ตามหลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์เทศนาถึงเรื่องชาดกนั้น ๆ เป็นการหยิบยกเหตุการณ์ในอดีตชาติมาแสดงเปรียบเทียบกับปัจจุบันชาติ โดยชี้ให้เห็นว่า คนอดีตกับคนปัจจุบันนั้นเคยมีกรรมคือการกระทำร่วมกันมา ตัวอย่างเช่นบางคนพอเห็นหน้ากันเท่านั้น รู้สึกรัก รู้สึกเมตตาสงสาร รู้สึกพออกพอใจ

อยากคบค้าสมาคมด้วย บางคนถึงกับทนอยู่ห่างไม่ได้ เหมือนชายหนุ่มหญิงสาวเป็นต้น บางคนยังไม่ทันเห็นหน้าเลย ได้ยินแต่เสียงก็รู้สึกพอใจแล้ว

อาตมาเขียนเรื่องของกรรมมาพอสมควร จึงขอยุติไว้เพียงนี้ หวังว่าท่านผู้อ่านคงเข้าใจบ้างตามสมควร และลองนำไปคิดและปฏิบัติดู จะได้พบความสุขทั้งตนเอง และครอบครัว ขออำนวยพรให้ท่านผู้อ่านจงสุขสบายเทอญ.

พระอธิการกิตติศักดิ์ ภิรมย์ทอง

เจ้าอาวาสวัดบางไผ่นารถ
ตำบลบางไทรป่า อำเภอบางเลน
จังหวัดนครปฐม

มาเถอะเพื่อน

จาก

The "Come" by A.C.Albers

แปล, ประพันธ์, อธิบาย

โดย

สิริวยาส

Come, friend, sit in my boat and sail with me.
The dawn is fresh, the hours are on ths wing,
We'll sail the clouds and sailing on, will sing
A ringing antem of Eternity.

มาเร็ว เกลอ, แล่นเรือ ไปด้วยข้า
อรุณใหม่ นาฬิกา อ้าปีกหนี
เราจะขึ้น ก้อนเมฆผลอย ลอยเมฆี
สดุดี " อนันตชีพ " พลาง, รีบไป

You dare not come for fear that you may lose
One fleeting hour that holds on earth-born chance?
Your feet are bound by chain of circumstance ?
Shake off that chain, by fearless, free and choose,

อ้อ ไม่กล้ามา, เพราะกลัว ตัวจะพลาด
" ชั่วโมงซึ่ง หมายมาด " หรือสหาย ?
หรือขาติด ตรวนชีพ บีบใจกาย ?
จงปัดหาย และกล้าแกล้ว แล้วเผ่นฟรี

Break every obstacle that progress bars,
Harken the carol of the wind that blows,
The fervent secret of the moonlit rose,
And hear the lily whisper to the stars.

จงฟาดฟั่น อุปสรรค ซึ่งบั่กขวาง
จงฟั่งเสียง ลมคราง เป็นเพลงซี่
ทั้งกุหลาบ แสงจันทร์จับ ความลับมี
และฟั่งดอก พลับพลึงที่ กระซิบดาว

There is a song that rihgs through million years,
Those million years that centre in a night.
It sends its notes unto the sunlit height
It echoes vibrating throughout the spheres.

มีเพลงบรร – เลงนาน ล้านปี่แล้ว
ล้านปี่ที่ มีศูนย์แน่ว คืนหนึ่ง, เอ้า !
มันส่งโน้ต สูง, แสง แดดจับวาว
ส่งเสียงเร้า กระเซ้าทั่ว ทั้งจักรวาล

Know your own self; shake off life's sullen shroud
You hold within yourself your Universe;
Then freely with the morning star converse
And steer your boat unto yon gold-edged Cloud.

รู้ตัวไว้, สลัดสาย ระยางชี
ก็ท่านมี โลกของท่าน ในตัวท่าน
จึ่งคุยกับ "ดาวรุ่งฤกษ์" อย่างเบิกบาน
ถือท้ายเรือ หมายสถาน เมฆขลิบทอง

Control the senses, for, alas they spin
Webs of illusion seek the Great Release.
The path that leads unto the endless peace
Is yours alone; it lies within, within.

ข่มอินทรีย์, เพราะ, โอ้! มัน ชักใยเป็น
ภาพลวงเล่น; จุ่งเพ้น วิมุติก่อง
ทางไปสู่ ศานติรส ไม่หมดมอง
ก็เป็นของ ท่านเท่านั้น มันอยู่ในอยู่ในเอย

อธิบาย

มาเถอะเพื่อน

โดย สิริวยาส

มา เร็วเถลอ ! แล่นเรือ ไปด้วยข้า
อรุณใหม่ นาฬิกา อ้าปีกหนี
เราจะขึ้น ก้อนเมฆผล็อย ลอยเมฆี
ร้องสดุดี 'อนันตชีพ' พลาง, รีบไป.

เขาชวนเพื่อนของเขาว่าให้มาลงเรือ แล่นออกไปหาที่ที่ไม่ต้องว่ายเวียน หรือท่องเที่ยวอยู่ในสงสารสาครอีกต่อไป อรุณรุ่งรางเป็นเวลาเช้าตรู่ขึ้นมาแล้ว เวลาทุก ๆ ชั่วโมง ก็เตรียมใส่ปีกหางสำหรับจะบินและกำลังบินอยู่แล้ว เวลาไม่คอยท่า กลางคืนเราหลับก็ปรากฏคล้ายกับว่าเวลามันก็หลับเหมือนกัน แต่เมื่อเราตื่น มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อยู่ สิ่งที่เราต้องการก็ไม่ปรากฏแก่เราสมใจอยากเวลา จึงดูคล้ายกับว่ามันมีปีก สำหรับบิน อย่างเร็ว ให้เราไล่ตาม และเวลามันก็บินจริง ๆ ด้วย สำหรับผู้ที่ยังตกอยู่ในฝั่งนี้ ฝั่งโลกิยะ เราจะปล่อยให้เวลาทิ้งเราไปหรือ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ เวลาก็ล่วงไป ๆ ไม่ได้ ! ไม่ได้ ! เราจะต้อง ขี่ก้อนเมฆ ซึ่งเลื่อนลอยไปโดยเร็ว ด้วยอำนาจ ลมกรดคือปฏิปทาที่ดีแท้มีสัมมาทิฏฐิเป็นตัวนำ มีสัมมาสมาธิเป็น

กำลังพัด เราจะแล่นไป ๆ ขี่ '**เรือเมฆ**' ของเราไป ซึ่งในขณะนั้นเราจะร้องเพลงสดุดีสรรเสริญ "**อนันตชีพ**" ไปพลาง

อนันตชีพคืออะไรเล่า ?

คือภาวะ แห่งความ หลุดพ้นจาก กิเลส เครื่อง ร้อยรัด แล้วเข้าถึงความเป็นอยู่ที่ไม่รู้จักแปรผันหรือสิ้นสุดไป ความดำรงอยู่ตลอดกาลหรือยิ่งกว่ากาล ความไม่ตายเพราะไม่เกิดและไม่แปรปรวน นั่นคือ อนันตชีพ เราชอบใจอนันตชีพยิ่งนัก เรากำลังจะไปสู่อนันตชีพ เราทนไม่ได้ จึงต้องร้องเพลงสดุดีอนันตชีพไปพลาง เพราะเรารู้จักอนันตชีพดี ! อนันตชีพ : Eternity อมตมหานิพพาน !

อ้อไม่กล้า มาเพราะกลัว ตัวจะพลาด
ชั่วโมงซึ่ง หมายมาด หรือสหาย
หรือขาติด ตรวนชีพ บีบใจกาย ?
จงบั่นหาย และกล้าแกล้ว แล้วเผ่นฟรี.

อ้อ เพื่อนของเราไม่มาลงเรือไปกับเราดอก ! สหาย, ท่านไม่อาจมา เพราะท่านกลัวว่า เมื่อไปกับเราเสียแล้ว

ท่านจะพลาดจากชั่วโมงสำคัญ ซึ่งท่านมาดหมายไว้ทางนี้หรือ ? **ชาวนา** ก็หวังร่าเริงในชั่วโมงที่ตนร่ำรวย เพราะเก็บเกี่ยวและขายข้าว, **พ่อค้า**–ชั่วโมงแห่งความเป็นเศรษฐี **ข้าราชการและนักการเมือง** – ชั่วโมงแห่งความเป็นอธิบดี รัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี **พระราชา**–ชั่วโมงแห่งความเป็นจักรพรรดิราช, และ**คนทั่วไป**—ชั่วโมงแห่งโชคลาภ แม้ที่จะได้จากการพนัน เช่นสลากกินแบ่ง อันเป็นชั่วโมงแห่งความฟูใจ ความอิ่มเอิบไปด้วยสิ่งที่ตนชอบ ท่านกลัวจะพลาดชั่วโมงนี้ไปเสียหรือสหาย ? หรือว่าขาของท่านติดตรวน คือ อารมณ์ และการงานที่แวดล้อมติดพันท่านอยู่นุงถุง ไม่มีเวลาสร่าง ? งานที่คั่งค้างอยู่ มันเป็นขื่อตรวนที่ผูกพันเรา ได้ทั้งเวลาตื่นและหลับ ทั้งเวลาที่เราอยู่ใกล้และอยู่ไกล หรือทั้งที่บางทีเราได้มอบให้แก่ผู้ที่มาขอรับเอาไปทำแล้ว ตรวนชีพ–ตรวนแห่งหัวใจ ผูกมัดท่านไว้กระนั้นหรือ ? อย่างไรกันแน่ ? ท่านไม่มาเพราะท่านเป็นห่วงชั่วโมงนั้น หรือท่านมาไม่ได้เพราะขาติดตรวน ? บอกข้าทีเถิดสหาย !

□

จงฟาดฟั่น อุปสรรค ซึ่งบีกขวาง
จงฟังเสียง ลมคราง เป็นเพลงซึ้
ทั้งกุหลาบ แสงจันทร์จับ ความลับมิ
และพังดอก ลิลี่ กระซิบดาว

เมื่อเรานั่งสงบอยู่ในระหว่างธรรมชาติอันเงียบสงัด ฟังเสียงอันเกิดจากลมโชยมา เห็นภาพแห่งความไม่ดิ้นรนของสิ่งที่ปราศจากตัณหาในหัวใจ เช่นพุ่มไม้เป็นเงาดำมะเมื่อม เห็นดอกไม้แย้มกลีบเบิกบาน มีแววแห่งความสดชื่นร่าเริงและบริสุทธิ์ดังนี้ จะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกอันใดขึ้นในหัวใจบ้างเจียวหรือ ! ความรู้สึกคิ ความสลดสังเวชและอื่น ๆ อาจเกิดขึ้นได้เสมอไป นั่นคือ เสียงกระซิบของลมโชย เสียงกระซิบของพุ่มกุหลาบ ของเงาดำและอื่น ๆ ธรรมนิยามหรือความจริงแห่งความแปรปรวนเสมอ ความทนเทรมานเพราะมันไม่เที่ยง และความไม่ควรรับเอาว่าเป็นของ ๆ ตน มันสิงอยู่ในสิ่งทั่วไป มันกระซิบส่งออกมาจากสิ่งทั่วไป และทุกเมื่อ แต่สหายเอ๋ย "เครื่องรับ" ของท่านไม่มีหรือไม่ดี มันก็ไม่ได้ยินเสียงกระซิบ

นั้นเลย ปัญญาจักษุของท่านจะไม่เป็นสื่อให้ท่านบ้างเลยเจียวหรือ ? ท่านจงฟังเสียงเพลงแห่งลมที่พัดโชยไปนั้นบ้างซิ, จงฟังระหัสลับอันปลุกเร้าดวงใจอย่างใหญ่ยิ่งของดอก กุหลาบ ที่งามเด่น เพราะ แสงจันทร์ จับดอกนั้น บ้างซิ, ก็หรือจงตรับฟังเสียงที่ดอกพลับพลึง อันเบิกบานขาวโพลนในกลางคืน แหงนหน้ากระซิบกระซาบกันอยู่กับดวงดาวในอากาศเหล่านั้นบ้างซิ มันพูดว่ากระไร? อ้อ ! มันเยาะเย้ยว่า มนุษย์ ขี้ขลาด ต่อการที่จะ หลุดพ้น ไปจากความทุกข์ทรมาน ขลาดต่อการที่จะไม่ต้องเกิดแล้วเกิดอีก ขลาดเพราะอะไร เพราะโลกนี้มี **สิ่งหวานใจ** ถ้าไม่ได้ระคนอยู่กับสิ่งเหล่านี้ก็เห็นว่ามันเป็นสภาพที่น่ากลัวที่สุด ดุร้ายและแห้งแล้งเหลือเกิน, และอ้อ ! ดอกกุหลาบมันพูดอย่างเย่อหยิ่งว่ามันสงสารพวกมนุษย์นี้เหลือเกิน ไม่สดใสอย่างบริสุทธิ์ มัวแต่หวานนอกขมใน สดใสเพราะวิทยาศาสตร์ ! ในวงการสมาคมนั้นนะท่าน เขามีมรรยาทอย่างหนึ่ง ที่อื่นอย่างหนึ่งส่วนตัวของมันเองแจ่มใสอย่างแท้จริง ไม่เดียงสาต่อการที่จะ ฉาบย้อมความเหี่ยวแห้งกรอบเกรียม ในภายในไว้ด้วยศิลปะ และส่วนดอกพลับพลึงนั้นเล่า มันกระซิบ

ต่อดวงดาวว่า ขอท่านจงเป็นพยานเกิด ข้าพเจ้าซื่อสัตย์บริสุทธิ์สมกับสีขาวของข้าพเจ้า และข้าพเจ้ารู้จักสมุทัยแห่งความขาวของข้าพเจ้าด้วย แต่มนุษย์นั่นซิเขาไม่ลืมตาในเรื่องนี้ ทั้งที่เขาเกิดมาเป็นกลาง ๆ เหมาะที่จะขาวหรือดำก็ได้ แต่ อนิจจา! ฉันเห็นมีแต่คนดำ หรือขาวแต่นอกเป็นส่วนมาก ดูเถิด ฟังเถิดสหาย! เสียงแห่งลมครางระหัสลับอันเร้นอยู่ ในความสดใสแช่มชื่นของดอกกุหลาบภายใต้แสงจันทร์ และเสียงกระซิบเบา ๆ ของเจ้าดอกพลับพลึงนั่นมันมีอะไร ๆ ที่เป็นประโยชน์อยู่มากและสูง, จริง ๆ

□

มีเพลงบรร- เลงนาน ล้านปีแล้ว
ล้านปีที่ มีศูนย์แน่ว คืนหนึ่ง, เอ้า!
มันส่งโน๊ต สูง, แสง แดดจับวาว
ส่งเสียงเร้า กระเช้าทั่ว ทั้งจักรวาล

มันมีเพลงซึ่งบรรเลงขับกันมาตั้งล้านปีแล้ว พวกเราหูหนวกกันเสียหมดหรือจึงไม่ได้ยิน ! ใครขับ ? ธรรมชาติ

อันเร้นลับ ! ขับเรื่องอะไร ? เรื่องความจริงอันประเสริฐ อันบรรยายเรื่องความทุกข์ และเหตุแห่งความทุกข์ ความพ้นทุกข์ และวิธีที่จะพ้นไว้อย่างแจ่มแจ้ง พระพุทธเจ้าหูท่านไม่หนวกท่านได้ยินและสอนให้พระสาวกรู้จักฟังเหมือนท่านด้วย ในล้านปีนั้นสำหรับคน ๆ หนึ่ง มีศูนย์กลางอยู่ที่คืน ๆ หนึ่ง คือคืนแห่งการได้ยินนั่นเอง คืนนั้นเป็นศูนย์กลาง ฝ่ายหนึ่งแห่งความมืดบอดทนทรมาน ฝ่ายหนึ่งแห่งความสว่างและศานติ

อะไรจะดีไปกว่านี้อีกเล่า ! ก็โน๊ตอันบรรยายถึงลักษณะทุก ๆ ประการของเพลงขับเพลงนั้น มันส่งเด่นอยู่ที่แสงแดดจับอยู่อย่างไสว รุ่งเรืองอร่ามทอตาสำหรับทุก ๆ คน เสียงก้องกังวาลของมันเร้ากระเซ้าอย่างมีศิลปะอันสูงสุดไปทั่ว ๆ จักรวาลปานประหนึ่งว่ามีหัตถ์ทิพย์ เป็นกายสิทธิ์คอยปลุกเขย่าโลกให้ตื่นอยู่เสมอ ซบเซาจริงนะสหาย ! ท่านจึงไม่ได้ยินเพลงนี้

พระธรรมมิได้มีในที่ทุกสถาน ทุกกาลและส่องเข้าไปถึงได้ แม้ในที่ที่แสงอาทิตย์ส่องเข้าไปไม่ถึงดอกหรือ ? พระธรรมมิได้ส่องเข้าไปถึงหีบหทัยของท่าน

และก่อให้เกิดเสียงกระซิบให้ท่านได้ยิน ในภายในบ้างเจียวหรือ? ความจริงเป็นสิ่งที่เปล่งแสงส่องอยู่ในที่ทั่วไป รู้ เห็น ฟัง เก็บ ได้จากของทุกสิ่ง เช่นเดียวกันที่ถ้าเราให้มีการเบียดสีที่ไหน ความร้อนจากที่นั้นก็ปรากฏตัวขึ้นที่นั้น ความจริงคือพระธรรม พระธรรมคือเพลงขับเพลงนั้น เป็นของธรรมชาติส่งเสียงขับวังเวงอยู่ทั่วไป แต่หูท่านหนวกเอง ก็ทำไมไม่รักษาหูของท่านเสียเล่าสหาย ?

□

รู้ตัวไว้! สลัดสาย ระยางซี่
เมื่อท่านมี โลกของท่าน ในตัวท่าน
จึ่งคุยกับ ดาวรุ่งฤกษ์ อย่างเบิกบาน
ถือท้ายเรือ หมายสถาน เมฆขลิบทอง

สหายเอ๋ย, ท่านจงรู้จักตัวของท่านเองเถิดนุงถุงยุ่งยากอยู่ด้วยอะไร ท่านก็ต้องทราบดีเป็นแน่ ท่านจงสบัดสายระยางรุงรังออกไปเสียให้พ้นซิ สายระยางที่ตึงเครียดทุก ๆ เส้น มันขึงกวดชีวิตของท่านอยู่ทุกทิศทุก

มุม ปานประหนึ่งว่านักโทษที่ถูกเขารึงรัดไว้ด้วยโซ่เหล็กโยงเป็นระยางไปหาหลักที่ปักไว้รอบ ๆ ตัว อย่างตึงเครียดแล้ว การผูกหย่อน ๆ แต่แก้ยากหรือแก้ไม่ได้เลย นั่นยิ่งร้ายไปกว่าที่ผูกอย่างตึงเครียด แต่แก้ได้เสียอีก, และนั่นคือเครื่องผูกของหัวใจ เครื่องกดทับดวงใจ เครื่องทรมานหัวใจเล่นสนุก ๆ ของอวิชชา เป็นสายระยางแห่ง ความรัก โกรธ เกลียด กลัว หลงใหล อาลัย อาวรณ์นานัปปการ ท่านจงสบัดมันเสียให้หมดจดเถิด ท่านก็จะเป็นอิสระแก่ตัวของตัว เดี๋ยวนี้ยังเป็นตัวของมัน มิใช่ของท่าน

เมื่อไรท่านจะมีโลกของท่านในตัวของท่านเอง ? เมื่อไรท่านจะมีทุก ๆ สิ่งที่ท่าน ต้องการในตัวของท่านเอง จะเอาเมื่อไรและอย่างไรก็ได้ ? สหายเอ๋ย, ก็เมื่อท่านมีความรู้อันประเสริฐ รู้แจ้งเห็นจริงอย่างประจักษ์ในวิธีที่จะบรรลุสุขได้สมปรารถนานั่นซิ ท่านก็มีโลกของท่านประจำตัวของท่านเอง โลกนี้มิใช่ของท่านจริง ๆ ดอก เพราะมันยังมีสิ่งที่ท่านไม่ต้องการ แต่ "**โลกของ**

ท่าน" นั้น มันมีสิ่งทุกสิ่ง และเฉพาะที่ท่านต้องการ หรือเป็นสภาคกันกับท่านเท่านั้น ถ้าท่านจะมิชอบมีโลกของท่านในตัวของท่านเองแล้ว ก็แปลกละ!

ก็เมื่อท่านมีโลกของท่านเองดังนี้แล้ว ท่านจะขัดสนอะไร กับด้วย เรื่องที่ท่าน จะนำเอาไปสนทนา เจรจากับเจ้าดาวรุ่ง ทำไมท่านจะไม่สนทนากันได้อย่างสนุกสนานบานเบิกในเมื่อท่านไม่ติดขัดในเรื่องดี ๆ ที่จะสนทนา เรื่องอะไรที่สนทนา ? ก็เรื่องแสงสว่างแห่งการครองชีพอย่างผาสุกนั้นนะซิ, เพราะดาวรุ่งเป็นชื่อแห่งดาวที่เป็นบุพพ-นิมิตรของความสว่าง ดาวนำชีพ กับดาวนำวัน สนทนากันไม่ได้สนุกละก็ ผิดไปละสหาย

เมื่อท่านแตกฉานในเรื่องสนทนากับดาวรุ่งแล้ว ทำไมท่านจะ ถือท้าย อัตต ภาพ นาวา ของ ท่านให้ ไป ถึง ท่านปรารถนาไม่ได้ โน่นแน่, เมฆที่ริมขลิบทอง นครแก้วตั้งอยู่บนเมฆนั้น, มีอะไรบ้าง ? คำตอบบรรจุอยู่ในสมองของท่านอย่างเต็มปรี่แล้ว ผู้ดำรงตนอยู่ในหลักอัฏฐังคิกมรรค หรือจะขัดสนต่อหลักแห่งการครองชีพ, จะมีตมน

ต่อทิศแห่งพระนิพพาน ? แม้ว่าจะเป็นทิศที่เขายังไม่เคยไป มันก็ปรากฏเด่นยิ่งกว่าดาวประจำรุ่งเสียอีก **โน่นแน่ อมตมหานคร บนเมฆที่ริมขลิบทอง !**

□

ข่มอินทรีย์, เพราะ, โอ้มัน ชักใยเป็น
ภาพลวงเล่น จนเพ้น วิมุติก้อง
ทางไปสู่ ศานติรส ไม่หมดมอง
ก็เป็นของ ท่านเท่านั้น มันอยู่ใน อยู่ในเอย

จงชำระอินทรีย์เถอะสหาย จงชนะมาร ! มารคืออินทรีย์ อินทรีย์คือความรู้สึกที่เกิดสืบต่อมาจากสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จงบังคับมันให้อยู่มือให้ชนะ ! ทำไมเล่า ? เพราะว่า, อนิจจาเอ๋ย ยังไม่รู้สึกอีกรึ ก็เพราะมันมัวแต่จะชักใยแห่งภาพลวงตาอยู่เสมอนั่นนะซี เมื่อปล่อยมันไปตามประสาของมันแล้ว มันก็ชักใยหลอกเรา ให้หลงวนเวียน ในที่สุดก็ต้องสะดุ้งหมุน

ไปหมุนมา เหลียวหน้าเหลียวหลัง รัก โกรธ พอใจ ไม่พอใจ อยู่เสมอ

จงแสวงหาความหลุดพ้นอันยิ่งใหญ่เถอะสหาย, ไม่มีอะไรดีไปกว่านี้แล้ว เกิดมาทำไม ถ้าเพื่อทนทรมาน ? จะอาบย้อมไปทำไม ถ้าเพื่อนทนทรมาน ? สิ่งทั้งปวงบรรดามีย่อมเป็นเครื่องทรมานจิตทั้งนั้น ถ้าหากว่าจิตตกเข้าไปเป็นทาสของมัน เมื่อจิตหลุดพ้นออกมาเป็นอิสระได้ สิ่งทั้งหลายก็ไม่เป็นนายเราได้ ไม่ทรมานเราได้ ไม่เยาะเย้ยเราได้ ทั้งที่มันกำลังทำเข็ญให้แก่ผู้อื่นเป็นอันมาก ค่าที่ได้มอบจิตให้แก่มัน อวิชชาทำให้เราไม่รู้ในเรื่องนี้ เราจึงตกเข้าไปเป็นทาสมัน โดยไม่รู้สึกตัว รู้สึกแต่ความทุกข์ทรมานที่ได้รับจากมันเท่านั้น, ความหลุดพ้นจึงเป็นสิ่งที่เราต้องตั้งใจเสาะแสวงอย่างจริงจัง !

ทางที่นำเราให้ไปถึงศานติ อันไม่สิ้นสุดนั้น เป็นของท่านผู้เดียว ของใครก็ของผู้นั้น เพราะว่าของใครก็อยู่ในใจผู้นั้น ความเห็นอย่างแจ่มแจ้งเป็นสิ่งที่ทำแทนกันไม่ได้ จึงสัมมาทิฏฐิของใคร ก็สามารถแต่จะเป็นสัมมาทิฏฐิให้ผู้นั้นเท่านั้น การก้าวเดินแห่งใจของท่าน

จึงเป็นของท่านแต่ผู้เดียว และทางที่ใจของท่านเดินไปแล้ว ก็เป็นของท่านแต่ผู้เดียวด้วย ศาสนา ที่สอนเรื่องความสุขทางจิต อันนอกเหนือไปจากวิชาทางวัตถุ ย่อมสอนการช่วยตัวเอง การเดินของตนเอง การรู้ การหลุดพ้น การเสวยสุข ของตัวเอง ตนเป็นคติของตน ตนเป็นที่พึ่งของตน ใครอื่นจะเป็นที่พึ่งแก่ตนอย่างไรได้ ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิเป็นของเฉพาะตัว เพราะฉะนั้นวิธีที่จะทำความบริสุทธิ์ให้แก่ตัว ก็ต้องเป็นของเฉพาะตัวด้วย ใครอื่นจะช่วยทำใครให้บริสุทธิ์หาได้ไม่ ท่านเดิน ท่านถึง เพราะเหตุใด, เพราะเหตุนั้น ทางนั้นเป็นทางของท่านแต่ผู้เดียว ของผู้อื่นก็เป็นของผู้อื่น แม้ว่าจะเหมือนกันที่สุด ท่านก็ไม่พึงเข้าใจว่าเป็นทาง ๆ เดียวกัน เป็นแต่เหมือนกันเท่านั้น และเขาก็ชอบเรียกว่าเดินทางเดียวกันด้วย มันเป็นโวหารของคำพูดต่างหาก

ทางนั้นมันทอดยาวอยู่ในตัวของท่าน ที่ กาย วาจา ใจ ของท่าน, ที่การกระทำของกาย วาจา ใจ ของท่าน, คติที่ก่อให้เกิดความรู้ในการหยากเดิน, การเดิน และผลของการเดิน ท่านจะหาได้จากภายในตัวท่านเท่า

นั้นจึงเป็น **ของท่าน เพื่อท่าน โดยท่าน** อย่างแท้จริง พระพุทธองค์ตรัสว่า "ความทุกข์, เหตุของความทุกข์ ความพ้นทุกข์ และทางให้ถึงความพ้นทุกข์นั้น ตถาคตบัญญัติไว้พร้อมบริบูรณ์ ในกายที่ยาววาหนึ่งนี้ อันมีพร้อมทั้งจิตและสัญญา" ของใครก็ของคนนั้นโดยเฉพาะ เพราะมันเป็นปัจจัตตัง และของใคร ใครรู้ เพราะมันเป็นสันทิฏฐิโก นี่แหละสหายเอ๋ย **มันอยู่ภายใน** โดยแท้ ชั่วโมงที่ประเสริฐที่สุดมันมีอยู่ ณ กาลเมื่อท่านไปถึงที่นั่นแล้วต่างหาก **ท่านจะมัวห่วง ณ ที่นี้อยู่ใย** ?
